

1 Inledning

För klippanborna förändrades tillvaron dramatiskt den dag det stod klart att en svart man hade mördats i centrala Klippan av två ungdomar från samhället. Ungdomarna hade nazistiska sympatier. Klippan blev och är fortfarande idag nyhetsstoff för allehanda medier. Detta var ett mord som inte bara skakade klippanborna utan hela Sverige eftersom mordet var så synbart rasistiskt. Det var svart och vitt i opposition mot varandra och plötsligt fick rasismens offer ett ansikte i Sverige. Ansiktet tillhörde Gerard Gbeyo, en ung man som hade otur att stiga av bussen i Klippan just den kväll vid just den tidpunkt då två unga killar med öppet rasistiska åsikter befann sig på just den platsen. Mordet på Gerard Gbeyo synliggjorde att det fanns ett flertal ungdomar med starka rasistiska tendenser i Klippans kommun. Inte bara ungdomarna blev stämplade som öppet rasistiska utan hela samhället kom att kopplas ihop med öppen rasism. Klippan blev en symbol för den öppna rasismen i Sverige och fick ensam bära skampålen för det fenomen som existerar i många delar av det svenska samhället och på alla samhällsnivåer, nämligen rasism.

Rasism och hur den kan motverkas är temat i denna magisteruppsats. Författarna till uppsatsen har samarbetat tidigare med ytterligare tre studenter i projektarbeten och då fokuserat på barn och ungdomsfrågor kopplat till rasism. Detta kommer vi att göra även i denna uppsats med utgångspunkt i den problematik som har uppstått i Klippans kommun. Eftersom en stor del av våra studier är teoretiska anser vi att det är av vikt att vi som studenter tar chansen att i våra projektarbeten och uppsatser koppla ihop de teoretiska studierna vid IMER med praktiskt arbete. Teoretiska studier är naturligtvis viktiga och en förutsättning för att vi ska kunna bedriva studier i samhället men det är också viktigt att vi inte fastnar i teoretikernas 'fälla' och glömmer det samhälle som teorierna ska säga någonting om. Att 'gå ut på fältet' är ett sätt att ge teorierna validitet, pröva våra kunskaper i praktiken, öva vår förmåga att förankra teorier i realiteten och skapa verklighetsförankring i våra studier. Vi menar att det är av vikt för utbildningen att det finns en stark koppling till det samhälle vi lever i, inte enbart genom den litteratur studenterna läser, utan även genom egna forskningsprojekt inom ramen för våra projektarbeten och uppsatser. Detta ger också träning inför den verklighet vi förhoppningsvis snart alla kommer att befinna oss i; arbetslivet.

1.1 Syften och frågeställningar

Vårt syfte är att diskutera rasism utifrån de motsättningar som funnits de senaste åren bland vissa ungdomar i Klippans kommun samt att resonera kring hur samhället kan arbeta mot rasism med utgångspunkt i några av de antirasistiska projekt som har genomförts i kommunen. I detta sammanhang kommer vi också att diskutera vad det egentligen innebär att arbeta mot rasism och vilka rasistiska uttryck det är som ska bekämpas, de öppna uttrycken och/eller de subtila uttrycken. Vi har medvetet velat föra en bred diskussion om dessa fenomen och för att göra detta kommer vi att diskutera olika former av rasism, dess uttrycks-sätt och dess verkningar för de som utsätts för den, både på individ- och gruppnivå. Vi kommer även att beskriva vilka faktorer som kan påverka individer att gå med i eller gå ur det vi kallar aktiva rasistiska grupper. Ambitionen har varit att ha ett genusperspektiv och i den mån det har varit möjligt diskuterar vi könsaspekter.

Frågeställningar som vi kommer att försöka finna svar på är bland annat; Vilken koppling finns mellan subtil rasism och det uttryck för öppen rasism som finns i aktiva rasistiska grupper? På vilket sätt kan samhället arbeta antirasistiskt gentemot individer i aktiva rasistiska grupper? Vilka faktorer krävs för att arbeta antirasistiskt? Vem bör beröras av ett antirasistiskt arbete?

1.2 Definitioner

Eftersom ord och uttryck ofta är öppna för tolkningar är det viktigt att förklara vad vi som uppsatsförfattare menar med de benämningar vi använder i uppsatsen. Dessutom använder vi oss av litteratur som berör vårt uppsatsämne och ställs inför svårigheten att sammanställa material från olika författare som använder olika begrepp beroende på vad temat i boken är. Vi har därför valt att använda oss av vissa definitioner på de fenomen vi beskriver. De definitioner som vi kommer att använda genomgående i uppsatsen vill vi därför presentera på ett tidigt stadium.

1.2.1 Rasism

Definitioner av rasism utgår vanligtvis ifrån aspekter som exempelvis överlägsenhet och behov av kontroll av minoritetsbefolkningar. Vi anser att det finns fler aspekter att ta hänsyn till. En sådan aspekt är att vi inte betraktar rasism som ett enhetligt begrepp över tid utan

istället borde det talas om rasismer, som bland annat David Theo Goldberg¹ också anser. Med hjälp av hans definition tydliggör vi vårt synsätt;

”...there may be different racisms in the same place at different times; or different racisms in various different places at the same time; or, again, different racist expression - different, that is, in the conditions of their expressions, their form of expression, the object of expression, and their effects.”²

Hans resonemang innebär att olika historiska förlopp och processer har medfört olika innehåll och yttringar av begreppet samt haft olika effekter under historiens gång. Idag talas det till exempel också om subtil rasism. Med andra ord förekommer rasism i olika former på olika samhällsnivåer och i olika historiska kontexter.³ Vi accepterar inte några former av rasism oberoende av vem som ligger bakom eller mot vem den riktas vilket vi även argumenterade för i vårt förra projektarbete ”IMER i praktiken”⁴.

1.2.2 Invandrarungdomar

Invandrare, invandrarungdomar och invandragång är ord som i dagligt tal ofta används på ett okritiskt sätt. Orden kan till exempel användas i betydelsen att ’alla invandrare är...’ etc utan att en reflektion görs över att invandrare lika lite som ’svenskar’ är en homogen grupp. En invandrare kan vara en högutbildad läkare från Afrika eller en analfabet från Latinamerika precis som en svensk kan vara en chaufför i Malmö eller en läkare i Piteå. Det finns egentligen inga gemensamma nämnare som enkelt kan förklara vad en invandrare eller vad en svensk är. Begreppet invandrare blir därmed ett konstruerat begrepp och en form av kategorisering. Det är således viktigt att vara medveten om att invandrare är en heterogen grupp människor. För att kunna diskutera de motsättningar som har funnits mellan olika gäng i Klippans kommun samt även andra frågor som gäller rasism kommer vi dock att använda begreppen invandrare, invandrarungdomar och invandragång. Anledningen till detta är att vi diskuterar dessa utifrån det utanförskap som vissa av dem befinner sig i på grund av bland annat den subtila rasismen. Det är alltså utifrån detta utanförskap vi diskuterar invandrarungdomar, invandrare och invandragång och vi menar inte att det i övrigt finns några gemen-

¹ Goldberg, 1993

² Goldberg, 1993, sid 91

³ Ibid, sid 91

⁴ Amidou, Andersson, Ericsson, Herou och Malmsten, 1998

samma nämnare mellan de människor som kan sägas ingå i dessa benämningar. I Klippans kommun kommer ungdomarna från ett flertal olika länder.

1.2.3 Aktiva rasistiska grupper

Det kan vara svårt att avgöra om en rasistisk grupp består av till exempel nazister eller rasister. Vid flera intervjutillfällen frågade vi våra informanter vad de ungdomar som har rasistiska åsikter i Klippan kallar sig. De flesta hade svårt att svara på denna fråga. En del trodde att ungdomarna kallar sig nynazister medan en del inte visste vilken skillnaden mellan de olika kategorier är. Ytterligare ett problem är att individerna i en rasistisk grupp är olika mycket involverade i gruppen och alla är inte lika stora anhängare av dess ideologi (se 6.2.4 ”Kärnaktivister, sympatisörer eller svansar”). Att definiera vilka av dessa individer som kan sägas vara nazister och vilka som är rasister är därför problematiskt. Vi anser att tyngdpunkten i vår uppsats är öppet rasistiska grupper och det är därför i detta sammanhang inte av vikt att definiera skillnaderna mellan till exempel nynazister och ’vanliga rasister’. Det som är gemensamt för de kategorier av grupper som litteraturen beskriver är att deras ideologi bygger på ett synsätt som är öppet rasistiskt. Deltagarna i grupperna är också aktivt rasistiska på så sätt att de mer eller mindre aktivt agiterar utåt och står för sina åsikter. Vi kommer därför att använda oss av begreppet ’aktiva rasistiska grupper’ som en enhetsbeteckning på det fenomen vi har studerat.

1.3 Begränsningar och allmänna kommentarer

Vi har begränsat oss till att utgå ifrån vad vi kallar aktiva rasistiska grupper. I den aktiva rasistiska gruppen i Klippan finns det kopplingar till bland annat NSF (Nationalsocialistisk Front, se 3.3.1 ”NSF”) men fokus i denna uppsats är hur samhället kan arbeta antirasistiskt eller för att splittra aktiva rasistiska grupper. Vi kommer därför inte att gå närmare in på nazistiska ideologier eller vilka nazistiska rörelser som finns i Sverige eftersom vi inte anser att detta är relevant för uppsatsen. För den som är intresserad av att läsa mer om den nazistiska ideologin eller den nazistiska rörelsen i Sverige finns det många boktips i bibliografin. Vi vill också betona att uppsatsen på inget sätt är en kartläggning av den rasistiska eller nazistiska verksamheten i Klippans kommun och ambitionen har heller aldrig varit att göra en sådan. Vi använder Klippans kommun som utgångspunkt i våra resonemang och exemplifierar de teorier vi presenterar med de händelser som har ägt rum i kommunen. En del av empirin i denna uppsats är dock hämtat från annat håll än Klippans kommun och då

tänker vi främst på de intervjuer vi har genomfört med avhoppare från aktiva rasistiska grupper.

När vi diskuterar medlemmarna i aktiva rasistiska grupper talar vi om ungdomar eller individer. Att gå med i aktiva rasistiska grupper är framförallt ett ungdomsfenomen eftersom inträdet i dessa oftast sker i tonåren. De som sedan stannar kvar i den aktiva rasistiska gruppen blir följaktligen äldre och därför passar inte termen ungdom alltid in på dem och vi kallar därför aktivisterna för individer. Ytterligare en aspekt av detta är att de flesta ungdomar som går med i aktiva rasistiska grupper är killar. Av de ungdomar som har varit del i de motsättningar som har funnits i Klippans kommun, både vad gäller den aktiva rasistiska gruppen och det löst formerade invandrargänget, är nästan alla killar. Därför använder vi endast pronomenet han när vi diskuterar medlemmarna i aktiva rasistiska grupper eller deltagarna i konflikterna. Tjejer diskuterar vi för sig själva i 5.4 "Genusperspektiv" och 6.3 " Tjejer i aktiva rasistiska grupper".

1.4 Disposition

Efter det inledande kapitlet kommer en metoddel där vi beskriver hur vårt arbete med uppsatsen har gått till och hur vi har samlat in empiri. Vi kommer även att diskutera en del aspekter som rör forskarens förhållande till sitt material eftersom detta är frågor vi har ställts inför under arbetets gång. Metoddelen följs av en kort historisk tillbakablick över förhållandena i Klippans kommun och här beskrivs även en del av de händelser i kommunen som har uppmärksamats i media, till exempel mordet på Gerard Gbeye. Empiriska exempel från Klippans kommun kommer därefter att finnas som en röd tråd igenom hela uppsatsen och vår tanke är att de resonemang vi för kontinuerligt ska härledas till situationen i Klippans kommun. De teoretiska delarna av uppsatsen kommer att varvas med empiri och vi har därför inte en specifik teoridel. Vi kommer att föra en teoretisk diskussion kring fenomenet rasism och samtidigt belysa de teoretiska resonemangen med empiri från Klippans kommun. Meningen är att fenomenet rasism ska presenteras ur olika synvinklar såsom att rasism kan vara till exempel subtil eller öppen. Betoningen ligger dock på den öppna rasismen. Eftersom rasism alltid riktar sig mot någon anser vi att det även är nödvändigt att diskutera rasism utifrån vem det är som utsätts för rasism samt utifrån individens upplevelse av rasism. Efter denna bakgrundsbeskrivning av vad rasism är och vem som utsätts för den kommer vi in på vad vi kallar aktiva rasistiska grupper. Vi kommer att diskutera de faktorer som gör att en

individ går med i en aktiv rasistisk grupp och de processer som gör att individer stannar i gruppen. Återigen kommer vi att exemplifiera de teoretiska resonemangen med empiri från Klippans kommun. Diskussionen kommer sedan att handla om de faktorer som kan göra att en individ lämnar en aktiv rasistisk grupp samt de processer som påverkar individens beslut att hoppa av. Denna diskussion kommer att följas av olika exempel på hur Klippans kommun har arbetat med antirasistiska åtgärder med fokus på två praktiska projekt, Stocken och Krocken. Av dessa två projekt var det ena riktat mot bland annat individer som redan var med i en aktiv rasistisk grupp, medan det andra var en förebyggande insats mot negativ gängbildning. Dessa insatser kommer sedan att ligga till grund för den diskussion vi slutligen för om antirasistiskt arbete. Vi kommer att knyta samman de resonemang vi har fört kring rasism och de som utsätts för den, faktorer som gör att individer går med i eller går ur aktiva rasistiska grupper samt de tankar vi har kring Klippans kommuns insatser mot den öppna rasismen. Avslutningsvis kommer vi att resonera kring faktorer som vi anser är viktiga vad gäller antirasistiskt arbete.

2 Metod

I detta kapitel kommer vi att beskriva våra arbetsmetoder samt hur vi har samlat in empiri från Klippans kommun. Vi kommer även att föra en diskussion kring forskarens auktoritet och vilket ansvar forskaren har gentemot sina informanter. Inledningsvis kommer vi dock att beskriva det samarbete vi under uppsatsens gång genomförde med Klippans kommun samt reflektera över både svårigheterna med och de positiva aspekterna av att studenter samarbetar med olika instanser i arbetslivet.

2.1 Samarbete med Klippans kommun

2.1.1 Samarbetet inleds

Delar av denna magisteruppsats har vi gjort i samarbete med Klippans kommun. Samhället Klippan kom vi i kontakt med redan höstterminen 1998 genom vårt förra projektarbete ”*IMER i praktiken*”⁵. Vi genomförde då tillsammans med tre andra studenter antirasistiska övningar med elever från två olika skolor i Klippan. Genom vår ena handledare, Anders Wigerfelt, tog sedan tjänstemän från Klippans kommun kontakt med oss för att fråga om vi var intresserade av att arbeta vidare i Klippan. Vi träffade därför ett antal tjänstemän från Klippans kommun och de berättade om ett Antivåld-politiskt program som håller på att byggas upp och tanken är att det ska leda till positiva förändringar i samhället och verka mot bland annat våld och rasism. Utifrån detta fick vi fria händer att välja ett område som intresserade oss och utforma idéer som rörde det Antivåld-politiska programmet. Vi valde att fokusera på ungdomar. Samarbetet ledde till att vi skrev en rapport om vad ungdomar tycker om att vara unga i Klippans kommun och hur kommunen skulle kunna göra deras vardag bättre. För att kunna genomföra arbetet med rapporten blev vi under några sommarveckor 1999 projektanställda av Klippans kommun. Rapporten presenterades sedan i kommunfullmäktige i september månad och fick ett positivt bemötande. Samarbetet vad gäller rapporten är en del av denna uppsats på så sätt att när vi samlade material till rapporten samlade vi samtidigt material till vår uppsats. Rapporten finns bifogad som bilaga 1 och där går det att läsa mer om ungdomar och fritid i Klippans kommun.

2.1.2 Utvärdering

Vi anser att detta samarbete har varit positivt på så sätt att vi har fått en inblick i hur det går till att arbeta inom en kommun. I samtal med tjänstemän från Klippans kommun har vi förstått

⁵ Amidou, Andersson, Ericsson, Herou och Malmsten, 1998

att det finns en hel del praktiska svårigheter som vi teoretiker inte reflekterar över när vi till exempel diskuterar hur en institution bör fungera. Detta är en viktig erfarenhet eftersom det är lätt att kritisera men ofta svårt att komma med konkreta lösningar. Förutom att vi har lärt oss mer om hur arbetet i en kommun ser ut har delar av personalen i Klippans kommun kommit i kontakt med IMER-utbildningen på Malmö högskola. Dyliga samarbeten är ett sätt för IMER-studenter att marknadsföra utbildningen vilket kan leda till att arbetslivet får bättre kännedom om våra kunskaper och att vi som studenter dessutom får en påtaglig verklighetsförankring i våra studier.

2.1.3 Det akademiska språkets fällor

Det finns dock vissa aspekter av att skriva en praktisk rapport som vi studenter måste reflektera över, till exempel hur vi ska presentera vårt material och vem det är som ska läsa rapporten. Inom den akademiska världen talar vi om rasistiska strukturer, den rasistiska diskursen, samhällsdiskursen, med mera. Det akademiska språket är ett språk i sig. Det kräver ofta att den som läser det har en referensram som bygger på ett akademiskt språk. Varje akademiskt ämnesområde har dessutom en egen diskurs som till stor del inte används utanför den egna vetenskapen. Med detta menar vi att det inte bara är orden i sig som kan vara svåra att förstå utan även de subtila konnotationer som orden implicit ger en akademiker och som hela tiden implementeras och manifesteras i den akademiska polemiken. Vem som helst kan slå upp ett svårt ord och läsa förklaringen i ordlistan men till detta kommer det nätverk av associationer ett ord som till exempel diskurs kan ge en person som har erfarenhet av akademiska texter. Att skriva en rapport till arbetslivet innebär därför att till viss del överge det akademiska språket eftersom målgruppen är en annan än till exempelvis denna uppsats. Detta innebär att vi i uppsatsen problematiserar de begrepp som vi använder. Därför skiljer sig språkbruket i uppsatsen och rapporten

2.2 Insamling av empiri och material

2.2.1 Litteratur, tidningsartiklar och övrigt material om Klippans kommun

Den litteratur vi har studerat kommer ifrån flera olika vetenskaper, bland annat sociologi, etnologi och historia. Genom våra handledare fick vi tillgång till tidningsartiklar som de har samlat in till sin studie i Klippans kommun och på så vis kunde vi snabbt sätta oss in i bilden av kommunen såsom den presenterades i tidningsartiklarna. En hel del av de artiklar som finns i framförallt kvällspress är präglade av sensationsjournalistik och beskriver på olika sätt

Klippan som en 'rasisthåla' (se kapitel 3 "Klippans kommun" och 4 "Rasism"). En mer varierad bild av samhället ger lokaltidningarna och vi har läst material från både dags-, kvälls- och lokaltidningar. Det är dock viktigt att påpeka att den bild massmedia ger ofta skiljer sig från den bild individer i Klippan ger av samhället.

Genom våra kontaktpersoner i kommunen fick vi tillgång till ett antal rapporter som rör olika ungdomsverksamheter i Klippans kommun och på detta sätt fick vi även en inblick i dessa. Till övrigt material räknas också två TV-program som har behandlat händelserna i Klippans kommun, "Striptease"⁶ och "Kalla Fakta"⁷. Striptease handlade om orten Klippan och programmet var vinklat på ett sådant sätt att alla i samhället framstod som om de hade mer eller mindre rasistiska åsikter eller var främlingsfientliga. I programmet finns det ett så kallat 'bastugäng' bestående av några äldre män som uttalar sig rasistiskt sittandes i en bastu. Dessa män fick representera invånarna i Klippan till många klippanbors förtvivlan. Det visade sig vara bra att ha sett framförallt Striptease eftersom många informanter refererade till programmet. Även om dessa program och sensationstidningsartiklar inte beskriver den bild av Klippan som klippanborna själva ger av samhället är det viktigt att reflektera över att klippanborna lever med att bli beskrivna på ett visst sätt i massmedia. Att veta vad dessa program presenterar för bild av samhället är nödvändigt för att förstå en hel del av de kommentarer som boende i Klippan ger under intervjuerna.

2.2.2 Deltagande observation

Med deltagande observation menas att forskaren på olika sätt deltar i det dagliga livet och därigenom studerar samhället eller delar av samhället. Viktigt att reflektera över vad gäller deltagande observation är att forskarens närvaro påverkar händelseförlopp och individers beteenden. Vi är inte neutrala inför de händelser som utspelas runt omkring oss utan vi är en del av de händelseförlopp vi studerar. För vår del innebar den deltagande observationen att vi har tillbringat en hel del tid i Klippan under dagtid och därigenom fått en inblick i ungdomars tillvaro. Vi besökte vid ett flertal tillfällen Klippans gymnasieskola och hade då möjlighet att bland annat sitta med i lärarrummet, fika i skolcaféterian, äta i elevrestaurangen med mera och vi har även besökt fritidsgården Norrehus. Vid dessa tillfällen har flera informella samtal inträffat och dessa har hjälpt oss att lära känna kommunen. Vi har däremot inte besökt

⁶ Striptease, 1995-11-08

⁷ Kalla Fakta, 1999-12-05

Klippans kommun på kvällstid och det vi beskriver om ungdomars nattliv bygger därför på material från intervjuer samt uppsatser (se nedan).

2.2.3 Intervjuer

Vi har genomfört både gruppintervjuer och enskilda intervjuer vid våra besök i Klippan. Intervjuerna har varit ostrukturerade och spelats in på band och en del av dem har transkriberats. De enskilda intervjuerna har till stor del gjorts med 'vuxna' personer som har kännedom om ungdomar på orten genom sina yrkesroller. Ett fåtal enskilda intervjuer med ungdomar från Klippans kommun har också genomförts. Utöver detta har vi genomfört enskilda intervjuer med ungdomar som har hoppat av från aktiva rasistiska grupper men dessa ungdomar är inte hemmahörande i Klippans kommun eller på något annat sätt kopplade till den aktiva rasistiska gruppen i Klippans kommun. Gruppintervjuerna har främst riktat sig till ungdomar och de har genomförts i samarbete med Klippans gymnasieskola. Vi valde att genomföra gruppintervjuer med ungdomar eftersom detta gav oss en möjlighet att träffa fler ungdomar än vad som hade varit möjligt om vi endast utfört enskilda intervjuer. Vi har fått möjlighet att 'låna' ett antal klasser och genomfört intervjuer med dem. Vad gäller gruppintervjuerna försökte vi att få ett så brett urval av ungdomar som möjligt på så sätt att vi intervjuade ungdomar både från teoretiska och praktiska program. Bland ungdomarna fanns både killar och tjejer och både vad vi kan kalla etniska svenskar och ungdomar med invandrarbakgrund. I vissa klasser från praktiska program var majoriteten eller till och med alla ungdomarna killar. I de teoretiska klasserna var fördelningen jämn. Vårt mål var att träffa ungdomar från olika program och med olika etnisk bakgrund och detta anser vi att vi lyckades med i gruppintervjuerna. Bland de enskilda intervjuerna med ungdomar träffade vi elever från gymnasieskolan, men även ungdomar som ännu inte hade börjat eller redan hade avslutat sin gymnasieutbildning.

2.2.4 Uppsatser

Genom ett samarbete med en svensklärare på Klippans gymnasieskola fick ett antal klasser skriva en uppsats på temat "Ung i Klippan" åt oss. Även vad gäller uppsatserna försökte vi att nå ungdomar från olika program och uppsatserna är skrivna av elever från både teoretiska och praktiska program. Detta gör att andelen killar är övervägande eftersom det på de praktiska program vi fick möjlighet att samarbeta med vad gäller uppsatserna, enbart går killar. Eleverna fick en frågemall med olika ämnen som vi ville att de skulle diskutera eller ta ställning till i uppsatsen (frågemallen finns bifogad som bilaga 1 i rapporten och själva

rapporten är bilaga 1 i denna uppsats). Uppsatserna rättades först av läraren som betygsunderlag och var på så sätt en vanlig uppsats. Vi fick sedan uppsatserna efter det att elevernas namn hade suddats ut. Eleverna är alltså anonyma för oss. Det går dock inte att avgöra i vilken mån det faktum att deras lärare också skulle läsa uppsatserna påverkade innehållet i dem. Det kan vara så att eleverna blev hämmade i sitt skrivande av att de inte var anonyma inför sin lärare och att uppsatserna skulle betygssättas. I frågemallen hade vi bitt eleverna att inleda med att svara på om de var en kille eller tjej, vilket gymnasieprogram de går, vilken kommun de kommer ifrån och vilken etnisk bakgrund de har, det vill säga om de är etniska svenskar eller om de har invandrarbakgrund. Vi definierade invandrarbakgrund som att minst en av föräldrarna kommer från ett annat land än Sverige. Detta gjorde vi för att senare kunna försöka urskilja om det finns några skillnader i svaren från dessa olika kategorier. Tyvärr var det vanligt att eleverna glömde bort eller valde att inte svara på dessa frågor och detta gjorde att vi inte kunde använda uppsatserna som ett jämförelsematerial. Däremot blev de en bra källa för att få bakgrundsinformation om ungdomars situation i Klippan och de har på så sätt varit värdefulla för vår uppsats. Vissa av ungdomarnas svar kommer att lyftas fram som exempel på vad ungdomar i kommunen tycker om de ämnen vi har ställt frågor om.

2.3 Svårigheter vid insamling och presentation av empiri

2.3.1 Uppsamlingsområde

Under vårt arbete med intervjuerna och uppsatserna stötte vi på en svårighet som var gemensam för båda dessa delar av arbetet. De ungdomar vi träffade på Klippans gymnasieskola kom inte enbart från Klippans kommun utan även från kommunerna runtomkring. När vi presenterade vårt projekt var det därför många som direkt svarade att de inte kunde säga någonting om Klippan eftersom de inte bor där. Vi löste detta genom att ungdomarna beskrev stämningen på skolan och hur de uppfattade sin fritid i den egna kommunen. Många gånger kunde de trots att de inte bor i Klippans kommun säga en del om hur de upplevde att kommunen skilde sig från eller var lik deras hemkommun. Ytterligare ett problem för vår del var att de ungdomar vi träffade på i gymnasieskolan är de som befann sig i skolsystemet. De ungdomar i gymnasieåldern som av någon anledning inte gick på gymnasiet hamnar på så vis utanför den empiri vi införskaffade genom intervjuerna och uppsatserna.

2.3.2 Intervjuteknik och redigering av material

En svårighet vi ställdes inför var att vi inte ville lägga orden i munnen på våra informanter. Detta problem uppstod till exempel vid gruppintervjuerna med ungdomar. Det kunde vara svårt att ställa en generell fråga som ”*vad tycker ni om er fritid i Klippan?*” eftersom vi ofta fick det inte alltför heltäckande svaret ”*sådär*”. Samtidigt som det var vår ambition att inte ställa ledande frågor insåg vi att det emellanåt var tvunget att specificera frågorna för att få svar som vi skulle kunna arbeta med. Det var hela tiden en balansgång mellan att inte ge svaret i frågan men att ändå få frågorna någorlunda specifika för att ungdomarna skulle uttrycka sina tankar kring de ämnen vi ville diskutera. En taktik som vi ofta använde var att ställa en fråga om ett ämne och senare i intervjun återkomma till samma ämne och ställa en motfråga eller en annan fråga om samma sak. På detta sättet kunde vi få ungdomarna att motivera sina åsikter på olika sätt och dessutom fick de möjlighet att reflektera över sina svar.

Ytterligare en svårighet var att ta ställning till hur vi skulle presentera vårt insamlade material. Till en början planerade vi att använda oss av citat från våra intervjuer ordagrant men detta visade sig vara svårt eftersom talspråk och skriftspråk ofta skiljer sig åt. För att underlätta förståelsen för läsaren har vi därför gjort smärre redigeringar i intervjumaterialet. Det kan till exempel röra sig om att vi redigerar bort upprepningar eller ändrar ordföljden i vissa meningar. Även vad gäller det skriftliga material vi har samlat in genom uppsatserna har vi gjort vissa redigeringar. Det handlar då främst om att vi har rättat stavfel och satt in punkter mellan meningar som varit långa och därigenom svåra att förstå. Naturligtvis strävar vi efter att grundbetydelsen i citaten ska vara intakta. Om inget annat nämns är citaten i texten hämtade från ’vuxna’ personer som genom sina yrkesroller har kännedom om ungdomars situation i Klippans kommun.

2.4 Reflexivitet och objektivitet

2.4.1 Reflexivitet och att vara ’kommunrepresentant’

En fråga som vi diskuterade var i vilken utsträckning det påverkade ungdomarna vi intervjuade att vi gjorde en rapport åt Klippans kommun samtidigt som vi samlade material till uppsatsen. Det faktum att vi på så vis blev kopplade till kommunen gav oss ibland intrycket av att vi sågs som representanter för kommunen vilket kan ha påverkat intervjumaterialet. Hur informanter uppfattar forskaren är inte ett problem som gäller enbart i förhållande till huruvida vi eventuellt sågs som representanter från Klippans kommun. Det är viktigt att vara reflexiv och medveten om att vi som forskare är en del av det vi studerar. Billy

Ehn och Barbro Klein menar ”att vara reflexiv är således att vara medveten om sin egen medvetenhet”⁸. Detta innebär att vi i mötet med våra informanter påverkar de samtal som förs och därför kan det material vi samlar in i intervjuer aldrig vara någon form av objektiv sanning. Ehn och Klein beskriver detta fenomen och menar att;

”...antropologen och etnologen är en del av det som studeras, inte bara en distanserad åskådare. Forskaren t o m skapar sitt ämne. Att studera andra är därför i viss mening detsamma som att studera sig själv. [...] Denna idé är förstås svår att förena med den klassiska uppspaltningen av subjekt och objekt och även med tron på möjligheten av att göra neutrala beskrivningar. Det går inte att beskriva verkligheten utan att påverka den.”⁹

2.4.2 Forskarens auktoritet

Det finns ytterligare aspekter i intervjumötet att ta hänsyn till. Forskaren kan med hjälp av sin utbildning få en sorts auktoritet i intervjusituationen i förhållande till informanten. Detta är en problematik som Mikael Vallström behandlar och han beskriver det på följande sätt;

”... vetenskapen kan uppfattas som en form av maktutövning, på grund av att den vetenskapliga, rationella kunskapen överordnas andra former av kunskap. [...] Men det rör sig även om en maktutövning som visar sig i vetenskapsmannens direkta möten med sina ’forskningsobjekt’, med de Andra, eftersom forskaren som högutbildad akademiker i någon mån alltid företräder en samhällselit och representerar ett överordnat vetande i förhållande till folkets ’vidskepelse’.”¹⁰

Vi vill inte gå så långt som Vallström gör i sitt resonemang om folkets ’vidskepelse’ men det var uppenbart för oss i mötet med vissa ungdomar att vi fick en överordnad position och blev betraktade som någon form av auktoriteter under intervjuerna. Detta var en aspekt vi fick ta

⁸ Ehn och Klein, 1994, sid 11

⁹ Ibid, sid 10

¹⁰ Vallströms artikel *Att möta andra – Etnologins praktik och reflexivitetens konsekvenser* finns att läsa i Arvastson, 1999, sid 135

hänsyn till under intervjuernas gång. Att reflektera över vilken position vi som forskare får i förhållandet till informanten är också viktigt för att förstå och kunna analysera det material informanten förser oss med.

2.4.3 Forskarens ansvar gentemot informanten

Att redovisa material hämtat från informanter innebär alltid ett ansvar för forskaren. Även hur materialet framställs är något som även Vallström kommenterar;

”Kanske framställs de Andra på ett sätt som är främmande för dem själva; kanske blir de missförstådda; kanske känner de sig rent av felaktigt behandlade eller förnedrade. [...] Hur mycket forskaren än distanserar sig från sina forskningsobjekt kvarstår fortfarande ansvarsfrågan, eftersom forskaren genom sin beskrivning alltjämt har ansvaret för hur den Andre framställs och för hur denna framställning kan påverka honom eller henne.”¹¹

Ansvar anser vi, innebär i och för sig inte att all forskning som bygger på material från informanter måste presenteras på ett sådant sätt att informanten känner igen sig. En del av forskarens uppgift är att med hjälp av sina teoretiska kunskaper kunna säga någonting om de fenomen informanten beskriver. Detta innebär att forskaren gör analyser vilka kan te sig främmande för informanten. I den analys forskaren gör i sin text är utgångspunkten en helt annan än i informantens berättelse. Däremot har forskaren ett moraliskt ansvar gentemot informanterna för det material som presenteras både vad gäller vilket material som presenteras och hur det kan påverka informanterna. Detta är någonting vi har fått reflektera över i valet av vilken empiri vi ska presentera i uppsatsen eftersom delar av det material vi har fått tillgång till är av känslig karaktär.

2.4.4 Att lära känna informanter

Vi har under arbetets gång lärt känna en del av tjänstemännen i Klippans kommun vilket naturligtvis har påverkat vår uppsats. Med detta menar vi att den personliga relation vi har skapat till en del av tjänstemännen påverkar vår analys av det empiriska materialet och det påverkar också det empiriska material vi har samlat in. Vallström menar att fältarbete ofta

¹¹ Ibid, sid 144

präglas av ett distanserat förhållande mellan forskare och informant och att detta är en förutsättning för att forskning ska kunna bedrivas;

”När det exempelvis gäller etnologiskt fältarbete präglas mötet med andra ofta av ett distanserat förhållande eftersom forskarens överordnade position är en given förutsättning för att han eller hon överhuvudtaget kan forska och uttala sig om andra, intervjuja och beskriva dem.”¹²

Vi menar dock att det Vallström kallar ’forskarens överordnade position’ vilket han anser vara en förutsättning för att forskning ska kunna bedrivas, inte handlar om att forskaren har ett distanserat förhållande till informanten. Det handlar snarare om forskarens förmåga att använda sina kunskaper för att intervjuja och söka information hos informanten samt analysera materialet. Detta har inget att göra med huruvida forskaren har en personlig relation till informanten eller inte. Det är i analysen snarare än i relationen som distansen är viktig. Att forskaren har en personlig relation till informanten behöver heller inte vara någonting negativt. Personlig kontakt kan leda till ett större förtroende mellan forskare och informant vilket i sin tur kan leda till att informanten berättar mer om det givna ämnet och på så vis får forskaren tillgång till mer material. Detta kan leda till att forskaren får en djupare förståelse för vissa fenomen. På så sätt påverkas både analysen och det empiriska materialet.

2.4.5 Forskarens ’objektivitet’ och att kritisera uppdragsgivaren

Som akademiker ska vi kunna se kritiskt på samhället och på ett kritiskt sätt förhålla oss till omgivningen. I detta fall var Klippans kommun till viss del vår arbetsgivare vad gäller rapporten. Detta skulle teoretiskt sett skulle kunna göra det svårare för oss att kritisera deras verksamhet i uppsatsen som alltså även den har sin utgångspunkt i Klippans kommun. I uppsatsen måste vi ta ställning till och analysera empiri från Klippans kommun. Vi har som nämndes ovan under arbetets gång lärt känna en del av kommunens tjänstemän och därigenom förlorat en del av det som kan kallas forskarens ’objektivitet’. Vi anser dock att objektivitet är ett vanskligt begrepp eftersom en absolut objektivitet aldrig går att uppnå. Som forskare kommer vi alltid att vara påverkade av våra egna uppfattningar och värderingar. Vi kan därför aldrig påstå oss vara absolut objektiva och som forskare måste vi vara medvetna om att vi hela tiden påverkar vårt material. Detta gäller även den text vi sedan presenterar. De

analyser vi presenterar är våra subjektiva tolkningar av situationen i Klippan utifrån det material vi har samlat in. Även valet av det material som presenteras styrs av vår subjektiva uppfattning av vad vi anser är viktigt för denna uppsats. Det finns inte heller en objektiv sanning som kan förklara situationen i Klippans kommun eller som Anders och Berit Wigerfelt uttrycker det;

”Vi menar inte heller att det existerar en ’sanning’ utan vilken version som kommer fram beror på vem som berättar den. En sådan berättelse är beroende av maktförhållanden, ideologier och socioekonomiska förhållanden i samhället. Som forskare är man också en skapare av berättelser och definierar därmed vilka röster som ska höras och vilka som ska tystas.”¹³

Detta innebär inte att vetenskapliga analyser inte kan säga någonting om omvärlden. Vetenskaplig forskning måste vara prövbar och kunna falsifieras och på så vis kan vetenskapens legitimitet styrkas. Stellan Dahlgren och Anders Florén skriver att det för att kunna säkerställa vetenskapliga resultat krävs intersubjektiv prövbarhet vilket innebär att ett forskningsresultat ska kunna kontrolleras genom att en annan forskare gör samma undersökning¹⁴. Enligt diskussionen ovan skulle en intersubjektiv prövning kunna innebära att två forskare aldrig skulle kunna komma fram till samma resultat eftersom ingen forskare kan frigöra sig från sitt subjektiva upplevelsefilter, sin klass, sitt kön, sin tid, med mera. Det skulle också kunna innebära att vissa forskningsresultat endast är tillgängliga för individer från till exempel en viss klass, med ett visst kön eller med en viss etnicitet eftersom det endast är genom ett specifikt upplevelsefilter som forskaren skulle kunna komma åt vissa upptäckter. Vi menar att så inte är fallet och Dahlgren och Florén för en diskussion kring detta och säger;

”att erkänna att generation, kön och klass påverkar mig som vetenskapsutövare är emellertid inte detsamma som att okritiskt acceptera denna påverkan, eller att säga att den inte går att omvandla till vetenskapligt hållbara argument i de olika leden av forskningsprocessen”.¹⁵

¹² Ibid, sid 135

¹³ Wigerfelt och Wigerfelt, opublicerat material, Nr 5 sid 7

¹⁴ Dahlgren och Florén, 1996, sid 12

¹⁵ Ibid, sid 31

Dahlgren och Florén menar vidare att detta innebär att det visserligen kan vara till exempel utomvetenskapliga faktorer som exempelvis kön eller klass, som gör att en forskare finner ett vetenskapligt rön men det kan också helt enkelt vara en slump att forskaren gör denna upptäckt. Det viktiga är dock att forskaren kan argumentera för upptäckten och legitimera den vetenskapligt. Vetenskap måste vara möjlig att kommunicera inom forskarsamhället.¹⁶

Vad händer då med vår så kallade objektivitet? Blir det svårare för oss att i uppsatsen vara kritiska gentemot Klippans kommun när vi under arbetets gång har samarbetat och skrivit en rapport med dem som uppdragsgivare? Det är naturligtvis vår ambition att behålla den så kallade objektiviteten i förhållandet gentemot Klippans kommun, men egentligen räcker det inte med att säga att det är vår ambition. Det är faktiskt också vår uppgift att använda vår akademiska skolning för att göra vetenskapliga analyser som är hållbara oavsett om det innebär att vi kritiserar uppdragsgivaren eller inte. Forskaren måste kunna legitimera forskningsresultaten och förhålla sig vetenskapligt till dem oavsett omständigheterna. Det är också genom kritiskt granskande som forskaren har möjlighet att påverka och förändra. Vi vill poängtera att det inte är ett självändamål att förhålla sig kritisk utan att kritik öppnar möjligheter för att påverka omgivningen. Det är ofta lättare att kritisera än att komma med konkreta förslag på vad som skulle kunna förbättra den givna situationen. Att kritisera innebär ett ansvar för forskaren. Vi anser att kritik bör vara konstruktiv och att kritik handlar om att påbörja en förändringsprocess snarare än att radera. Att som IMER-student arbeta med en uppdragsgivare innebär alltså ett ansvar för studenten vad gäller att behålla den så kallade objektiva analytiska förmågan, presentera vetenskapligt hållbara slutsatser och använda kritik på ett konstruktivt sätt.

¹⁶ Ibid, sid 28ff

3 Klippans kommun

För att förstå situationen och de motsättningar som förekommer mellan den aktiva rasistiska gruppen och det löst formerade invandrargänget i Klippans kommun är det nödvändigt att göra en historisk tillbakablick. Denna tillbakablick behövs eftersom de aspekter vi tar upp i detta kapitel är faktorer som till viss del har inverkat på situationen i kommunen. I detta kapitel skildrar vi därför Klippans kommun ur ett historiskt perspektiv och tar hänsyn till ekonomiska-, sociala- och strukturella förändringar. Vi berör också det faktum att Gerard Gbeyo mördades 1995 och mordet är anledning till att Klippan blev en stämplad ort vad gäller öppen rasism.

3.1 Kort historik

3.1.1 Bruksort

Samhället kallades tidigare Åby och är geografiskt beläget i nordvästra Skåne. Först 1940 fick det som idag är centralorten Klippan sitt namn. Under flera hundra år har trakten kring dagens Klippan präglats av handel med olika varor. När järnvägen byggdes och pappersbruket expanderade skapades förutsättningar för samhället att växa. Fler och fler industrier valde att förlägga sin produktion till orten i början av 1900-talet. Liksom i övriga Sverige ledde befolkningsökningen bland annat till att olika folkrörelser och föreningar växte fram i de olika orterna som ingår i vad som idag är Klippans kommun. Dessa mindre samhällen har präglats av jordbruk, handel, militära övningsplatser och ett pappersbruk, vilket gör att Klippan idag betraktas som en bruksort.¹⁷ En av våra informanter menar att under några årtionden i början av efterkrigstiden var lönsamheten god och arbetskraftsbehovet var stort liksom i övriga Sverige. En del av detta behov löstes genom arbetskraftsinvandring. Arbetskraftinvandringen på 1960-talet och början av 1970-talet ledde till att mellan 3-5 procent av invånarna i Klippan var utländska medborgare.¹⁸ Vår informant anser också att de arbetare som kom var eftertraktade och de fick snabbt en plats på arbetsmarknaden.

3.1.2 Konjunktursvängningar och strukturella förändringar

När konjunkturen svängde förlorade allt fler människor sina jobb. Industrisamhället med det nära förknippade folkhemmet, för att använda Per Albin Hanssons begrepp, minskade i betydelse. Samhällets expansiva industrisektor minskade samtidigt som den tidigare homogena

¹⁷ Wigerfelt och Wigerfelt, opublicerat material, Nr 2, sid 1ff

¹⁸ Wigerfelt och Wigerfelt, "Det var ju bara en neger..." *Rasism och nazism i ett lokalsamhälle*, artikel hämtad ur Sahlin och Åkerström, 2000

befolkningen inte längre var homogen i betydelsen att den inte längre hade ett språk, gemensamma traditioner, etc.¹⁹ Klippan liksom Sverige i övrigt har övergått allt mer till ett postindustriellt samhälle där till exempel arbetstillfällena inte längre finns inom industrin utan inom servicesektorn. Under 1980-talet blir den offentliga sektorn en av de sektorer av arbetslivet som berör flest människor. Denna sektor förändrades också med den ekonomiska krisen i början av 1990-talet.²⁰

De strukturella förändringarna och den ekonomiska krisen under 1990-talet ledde till att många människor mötte ett liv i arbetslöshet, lägre levnadsstandard, stigande otrygghet osv.²¹ Klippans kommun ligger överlag lägre än genomsnittet i övriga Sverige vad gäller medelinkomst och utbildningsnivå. 1993 var medelinkomsten i Klippans kommun 127 000 kronor jämfört med 141 000 kronor för hela landet. Klippan är också en kommun som har en stor andel lågutbildade invånare: ca 46% ställt i relation till 38% i hela landet. Lågutbildad i detta sammanhang innebär skolgång i form av enbart folkskola eller grundskola.²² Det var främst människor med låg utbildning som drabbades av konjunktursvängningen i Klippan när bland annat pappersbruket skar ner på verksamheten.²³

3.1.3 Flyktingar som syndabockar

Invandringen i Klippans kommun under 1990-talet bestod till största del av flyktingar och många av dem kom från före detta Jugoslavien. Flyktingarna kom av många att betraktas som en belastning och ett hot mot den egna existensen och de exkluderades från arbetslivet innan de egentligen hade fått tillgång till det. Att flyktingarna var arbetslösa blev en anledning till att de alltmer kom att synas ute på gatorna i kommunen. Detta bekräftade en del människors fördomar om att de bara driver omkring och får bidrag. Efterhand kom människor med invandrarbakgrund att utgöra fler och fler av Klippans invånare.²⁴ En informant menar att det faktum att levnadsförhållandena blev sämre samtidigt som flyktingar placerades i Klippan gjorde att en del människor kom att betrakta dessa som syndabockar och höll dem ansvariga för försämringen av livsvillkoren. Dessa strukturella förändringar samt att en flyktingför-

¹⁹ Rojas, 1996, sid 41ff

²⁰ Wigerfelt och Wigerfelt, opublicerat material, Nr 2, sid 7

²¹ Lundh och Ohlsson, 1994

²² Wigerfelt och Wigerfelt, "Det var ju bara en neger..." *Rasism och nazism i ett lokalsamhälle*, artikel hämtad ur Sahlin och Åkerström, 2000

²³ Wigerfelt och Wigerfelt, opublicerat material, Nr 2, sid 7f

²⁴ Wigerfelt och Wigerfelt, "Det var ju bara en neger..." *Rasism och nazism i ett lokalsamhälle*, artikel hämtad ur Sahlin och Åkerström, 2000

läggning placerades i Klippans kommun kan ha bidragit till att det skapades en grogrund för rasism.

Arbetskraftsinvandringen har tillsammans med flyktinginvandringen inneburit att Klippans kommun liksom övriga Sverige har blivit mer heterogent under efterkrigstiden. Kommun består idag av ca 16 000 invånare. Förutom centralorten Klippan med ca 8 200 invånare består kommunen av Ljungbyhed som är den näst största kommundelen med ca 2 000 invånare och Östra Ljungby/Stidsvig med ca 1 700 invånare. På senare år har befolkningen minskat främst på grund av stor utflyttning.²⁵ I början av 1990-talet bestod ca 20 procent av befolkningen i tätorten Klippan av individer med invandrarbakgrund.²⁶ Tilläggas bör att en del av dessa är från nordiska länder, framförallt Danmark. Andelen människor med invandrarbakgrund beror delvis på att flyktingar kommunplacerades i Klippan på grund av att Invandrarverket hade en flyktingförläggning i kommunen med ca 350 platser från den 1 juli 1992 till den 30 juni 1996.²⁷ En av anledningarna till att många flyktingar och asylsökanden placerades i Klippan var att kommunen hade ett stort antal lägenheter som stod tomma. Dessa ville det kommunala bostadsbolaget gärna få hyra ut.²⁸ En informant menar att situationen idag är annorlunda och numera är andelen invånare med invandrarbakgrund lägre än tidigare. En anledning till detta är att människor med invandrarbakgrund har flyttat från kommunen av olika anledningar.

3.1.4 En segregerad ort

Besluten som ligger bakom flyktingförläggandet ses som orsaker till att Klippan idag är ett segregerat samhälle. En av våra informanter menar att orten är segregerad i den betydelsen att asylsökanden och flyktingar placerats inom ett geografiskt litet område som också är socialt belastat bland annat beroende på att socialbidragsberoendet är högt. I Klippan talas det om att några av husen på Tingsgatan och några av husen på Torggatan är segregerade eftersom där bor många människor med invandrarbakgrund. I Klippas kommun kallas dessa i folkmun för 'Blattegården' och 'Lilla Rinkeby'.²⁹ För några år sedan var situationen sådan att de svenskar som tidigare bodde i dessa områden valde att flytta och istället flyttade alltfler människor med invandrarbakgrund in.

²⁵ Ibid, 1999:42

²⁶ Folk och bostadsräkningen, 1990

²⁷ Wigerfelt och Wigerfelt, "Det var ju bara en neger..." *Rasism och nazism i ett lokalsamhälle*, artikel hämtad ur Sahlin och Åkerström, 2000

²⁸ Wigerfelt och Wigerfelt, opublicerat material, Nr 2, sid 12f

²⁹ Ibid, opublicerat material, Nr 2, sid 12

3.2 En stämplad ort

3.2.1 En avgörande händelse

Klippan är ett samhälle som i den offentliga debatten kopplats samman med öppen rasism och aktiva rasistiska grupper. Upptakten till detta var mordet på en mörkhyad man. Polisen fick på natten den 8 september 1995 ett larm från en privatperson om att en berusad mörkhyad man låg på trottoaren vid Försäkringskassan i Klippan. En polispatrull var på plats tio minuter senare men kunde inte hitta mannen. Däremot fann de en väska som de tog med sig och som i efterhand visade sig tillhöra den mördade. Nästa larm kom sent på eftermiddagen dagen därpå och då hade två privatpersoner upptäckt mannen som vid det laget var död och låg i ett buskage nära trottoaren. Detta var cirka femton timmar efter det att det första larmet kom. Obduktionen visade att den döde hade avlidit på grund av flera knivstick i bröstet.³⁰ Advokaterna till de som slutligen blir dömda för mordet menar att; ”De [som dömdes för mordet, förf anm] har följt efter mannen i avsikt att skrämma honom med kniv”³¹ Vi är av den åsikten att det finns ingenting som kan legitimera att någon har rätt till att skrämma någon annan oavsett hudfärg med kniv. En av advokaterna menar vidare att;

”Händelseförloppet motsvarar grovt vållande till annans död, ... Man kan få en kniv i sig på många sätt. Att det rör sig om ett stick tyder också på att det inte var en aggressiv handling.”³²

Vi anser att dessa uttalanden är av det spektakulära slaget och att överhuvudtaget att ticka en kniv i någon är en aggressiv och oförsvarlig handling. Samma advokat anser också följande;

”Man kan tänka sig en situation där afrikanen blev skrämmd och började springa och olyckligtvis sprang rakt på den kniv min klient höll i handen.”³³

Först talar advokaten om ett stick som hans klient utdelat och i nästa uttalande talar advokaten om händelsen som om den är Gbeyos eget fel. Vi anser att dessa citat belyser en aspekt som vi kommer att diskutera utförligare i 4.2.4 ”En vedertagen definition” som handlar om hur det

³⁰ Nordvästra Skånes Tidningar, 1995-09-12,

³¹ Helsingborgs Dagblad, 1995-10-28, Nr 1

³² Sydsvenska Dagbladet, 1995-10-28

³³ Helsingborgs Dagblad, 1995-10-28, Nr 2

juridiska systemet kan verka legitimerande vad gäller rasistiska åsikter, det vill säga hur systemet kan ge tvetydiga signaler.

Enligt de första uppgifterna i massmedia var den mördade 19 år, hette Patrick Nadji och var asylsökande från Tchad. Han hade bott på flyktingförläggningen i Alvesta och väntade besked om ett eventuellt uppehållstillstånd. Den fredag han begav sig till Klippan skulle han besöka en vän. Därefter åkte han till Helsingborg³⁴ för att senare återvända till Klippan och det var då Nadji mötte de som bragde honom om livet.³⁵ Efterhand framkom det att den mördade hade uppgett falsk identitet vid ankomsten till Sverige och vid mordet hade han falska identitetshandlingar på sig.³⁶ Det visade sig att Nadji inte var från Tchad utan från Elfenbenskusten och att han var äldre än vad han tidigare hade uppgett. Hans riktiga identitet var Gerard Gbeye och han var 26 år.³⁷ Att han hade uppgett felaktig identitet berodde på att om han hade angivit sin rätta identitet skulle han inte ha fått uppehållstillstånd i Sverige.³⁸

3.2.2 Ett fynd

Ett par dagar efter mordet gjordes ett fynd på mordplatsen som uppmärksammades i media och skapade nya rubriker. Polisens kriminalinspektör berättar så här om fyndet;

”Bland alla vackra blommor som människor placerat ut på platsen där Nadji hittades död fann vi i onsdags natt kålhuvudet, på det hade två rasistiska brev spikats fast, ...”³⁹

Kålhuvudet var svärtat med rödmålade läppar och vita ögon.⁴⁰ Polisens kriminalinspektör menade i en tidningsartikel att det inte stärkte deras teorier om att mordet hade rasistiska motiv men att det bidrog till en del funderingar. I denna situation hade polisen fortfarande lite information om vem som mördat Gbeye.⁴¹ I breven som medföljde kålhuvudet stod följande att läsa;

”En knarkhandlare mindre som vi slipper klä och fö. Klippan kommun.”

³⁴ Kvällsposten, 1995-09-12

³⁵ Kvällsposten, 1995-09-14

³⁶ Helsingborgs Dagblad, 1995-09-14

³⁷ Helsingborgs Dagblad, 1995-10-01

³⁸ Helsingborgs Dagblad, 1995-09-14

³⁹ Ibid

⁴⁰ Helsingborgs Dagblad, 1995-09-15

”Ett minne till en man som inte har tillfört landet något, mer än en stor kostnad. Klippan kommun”⁴²

Dessa brev blev offentliga vilket motiverades med att det skulle väcka sådan avsky och opinion hos allmänheten att det förhoppningsvis skulle kunna bidra till att fler tips om mordet kom in.⁴³ Kriminalinspektören kommenterar fyndet av kålhuvudet och breven på följande vis; *”Jag tycker att det är grovt smaklöst och för jävligt. Det visar vilka tendenser det finns i Klippans kommun.”⁴⁴* Inspektören menar också att fyndet är ett klart rasistiskt tecken men att vid den tiden inte fanns något i utredningen som visade att brottet skulle ha rasistiska motiv.⁴⁵ Det var efterhand som utredarna av mordet alltmer lutade åt att brottet hade rasistiska förtecken. Vi menar att det är viktigt att inte blunda för enskilda händelser av detta slag utan se dem i ett större sammanhang där de mycket väl kan vara relaterade, vilket vi diskuterar ytterligare i kapitel 4 ”Rasism” och 9 ”Slutdiskussion”.

3.2.3 Stämpeln svår att tvätta bort

Mordet blev också inledningen på ett intensivt mediafokus på Klippan som stämplades som en ’rasisthåla’ av media. En av våra informanter menar att tiden efter mordet präglades av ett enormt mediafokus på Klippan som en ort där rasismen frodades. Vår informant berättar följande om några TV-program som Göran Skytte gjort;

”Han gjorde ett väldigt kärleksfullt program om Klippan ett par år tidigare, småmysigt om en liten ort... Nu hade han ett program med Anna-Greta Lejon som handlade om ondskan och då inledde han med en monolog om mordet och hur folk bara struntade i den mördade. Så är det i Klippan. Jag blev fullständigt vansinnig. Jag hade själv gått förbi platsen där Gerard låg död. Man var inte nöjd med en tragisk historia utan man ska toppa storyn och göra en egen vinkling. Skytte sa att någon hade till och med kastat en äppelskrutt på den döde. Jag tänkte att det kanske var jag! Jag äter ett äpple om dagen och jag

⁴¹ Nordvästra Skånes Tidningar, 1995-09-15

⁴² Ibid

⁴³ Ibid

⁴⁴ Nordvästra Skånes Tidningar, 1995-09-15

⁴⁵ Helsingborgs Dagblad, 1995-09-15

hade kunnat slänga det i buskaget. Han framställde ett bigott samhälle där man lyfte på fötterna för att inte få negerblod på sulorna. Det retade mig och folk ofantligt.”

Denna form av negativ stämpling är fortfarande aktuell. Senast i början av mars år 2000 användes den negativa stämplingen i Kvällsposten⁴⁶ som ett sätt att berätta om vad som sker på orten och detta trots att sammanhanget var en stor manifestation mot rasism i Klippan. I artikel stod följande att läsa;

”Dagen blev en mäktig manifestation mot nazism och våld, med ett 40-tal nazister som fick fly med svansen mellan benen. Men när mörkret lade sig över Klippan tog rädslan för nazistiskt våld åter över.”⁴⁷

I vårt material är det få som känner eller märker av detta våld (detta diskuterar vi ytterligare i kapitel 4 ”Rasism”) utan flertalet av klippanborna ser istället medias sätt att skildra förhållandena som ett problem. En informant tycker tvärtom och säger följande;

”Massmedia har ju faktiskt haft positiv verkan också. Två dygn efter programmet [med Skytte, förf anm] ringde telefonen oavbrutet och det var inte en enda negativ reaktion utan alla hade gemensamt att det var viktigt att detta kom fram på något sätt och många ville engagera sig i detta.”

Massmedia kan med sin genomslagskraft påverka opinionsbildningen och ett exempel är just Skyttes program som fick ortsborna att reagera och sluta sig samman. Däremot menar en informant att skildringarna och vinklingen i media kan gå för långt;

”Kommer man till en sådan punkt blir reaktionerna mot massmedias vinklingar nästan starkare än reaktionerna mot själva händelserna. Det gör att fokus förändras.”

⁴⁶ Kvällsposten, 2000-03-05

⁴⁷ Ibid

Att fokus går förlorat och att människor reagerar kraftigare på medias stämpling än på de rasistiska inslagen i samhället menar vi är farligt. Detta kan leda till att kärnproblematiken kommer i skymundan vilket naturligtvis är negativt. Det är viktigt att det öppna rasistiska inslaget inte går förlorat även om skildringen av orten kan tyckas vara missvisande. Problematiken löses inte genom att fokus förändras utan den finns kvar. En klippan ungdom berör stämplingen och skriver följande;

”Jag vet inte vad medierna skrev om Klippan innan mordet men jag tror att det var då som Klippan fick en orättvis stämpel på sig. Som Skånes rasist och ungdomsbråks stad nummer 1.”

Mordet var alltså en händelse som fick långtgående konsekvenser. En annan av våra informanter anser att sedan mordet skedde har ett flertal politiker, tjänstemän och andra i ledande ställning kämpat på olika sätt för att förändra bilden av Klippan som rasisthåla. En klippan ungdom menar att;

”När man pratar med någon som inte är härifrån är det nästan så att man skyndar sig att ge förklaringar om hur det egentligen är.”

Arbetet med att förändra bilden av Klippan som ett stämplat samhälle pågår alltså både på kommunal- och individnivå. Stämpeln som orten fick berodde bland annat på att de två ungdomar, då 16- och 18 år gamla, som erkände mordet var uttalade nazister.⁴⁸ De båda klippan ungdomarna hade rört sig i ett gäng som utmärkt sig med att ropa rasistiska glåpord, göra Hitlerhälsning etc.⁴⁹ Det är viktigt att ta hänsyn till att anledningen till att kommunen stämplades som rasisthåla är mer komplex och det finns fler orsaker än de ungdomar som blev dömda för mordet. Den polisiära undersökningen visade att öppet rasistiska och nazistiska attityder existerade bland ca 40 ungdomar som bodde i Klippan och i närbelägna kommuner. En klippan ungdom menar att;

”det finns många ’stora’ rasister på skolan som inte många känner till. Men en sak är jag säker på och det är att det inte är något gemensamt drag hos oss klippanbor att vi är rasister.”

⁴⁸ Svenska Dagbladet, 1995-10-28

⁴⁹ Helsingborgs Dagblad, 1995-10-28

Med andra ord ger stämplingen en bild av kommunen och dess invånare som flertalet ortsbor inte känner igen sig i och som tvingat dem att förhålla sig till stämplingen, orten och sig själva som klippanbor. Det har vid ett flertal tillfällen funnits invånare som agerat mot den öppna rasismen och på senare tid har även sådana aktioner fått utrymme i media. I en artikel i Sydsvenska Dagbladet stod följande att läsa som ett positivt exempel;

”Klippanbor sade nej tack till rasismen. Tusen personer samlades för att visa sitt missnöje med de nazistiska strömningar som dykt upp i deras samhälle.”⁵⁰

Det är vår förhoppning att fler sådana positiva exempel ska ges utrymme i media. Det kanske kan bli ett annat sätt för medierna att sälja sina nyheter på istället för att till största del framhäva det negativa.

3.3 Organisation

Vi berör i korthet organisationen Nationalsocialistisk Front eftersom några av dess medlemmar har figurerat i de motsättningar som existerar mellan den aktiva rasistiska gruppen och några av invandrarungdomarna.

3.3.1 NSF

Ca ett år efter mordet på Gbeyo bildades en lokalavdelning av Nationalsocialistisk Front (NSF) i Klippan.⁵¹ NSF är en organiserad verksamhet som numera är rikstäckande.⁵² Anhängarna bekänner sig till nationalsocialismen och handlingsprogrammet innehåller punkter som att avskaffa invandring; *”av sådant slag som bryter mot den grundläggande rasfrågan”⁵³*, samt att medlemmarna ska arbeta för avskaffandet av den rådande demokratin.⁵⁴ En informant menar att organisationen idag försöker att tvätta bort den stämpel som förknippades med våld och istället bli ’rumsrena’ och att en av målsättningarna är att bli ett politiskt parti som ska kunna ställa upp i nästa kommunval. Vår informant menar också att vid tiden för vår intervju fanns det anhängare till NSF i Klippan. Totalt är ca 25 individer med-

⁵⁰ Sydsvenska Dagbladet, 2000-03-28, sid A 8

⁵¹ Helsingborgs Dagblad, 1995-10-28, sid 21

⁵² Lodenius och Wikström, 1997, sid 162ff

⁵³ Citatet från NSF handlingsprogram är hämtat från Lodenius och Wikström, 1997, sid 163

⁵⁴ Ibid, sid 163

lemmar i NSF i nordvästra Skåne.⁵⁵ Vi har förstått att det finns ytterligare några andra öppet rasistiska grupperingar med mer eller mindre formella medlemskap som en del av ungdomarna med rasistiska åsikter i Klippans kommun är engagerade i.

3.4 Sammanfattning

I detta kapitel har vi gjort en historisk bakgrundsbeskrivning av Klippans kommun. Beskrivningen berör förändringar både vad gäller ekonomiska- och sociala faktorer. Kommunen drabbades av konjunkturändringar som också kom att prägla kommunen strukturellt. Besluten på strukturell nivå om ett flyktingförläggande till kommunen påverkade den sociala sammansättningen. De tomma lägenheterna och att flyktingarna placerades i dessa är faktorer som bidragit till att orten anses vara segregerad och en del människor gav flyktingarna skulden för de försämrade livsvillkoren. Dessa kan betraktas som en anledning till de motsättningar som finns mellan den aktiva rasistiska gruppen och det löst formerade invandragänget i kommunen. Efter det att mordet på Gbeyo skedde på orten kom Klippan att förknippas med öppen rasism. Mordet fick stor uppmärksamhet i media och ortsborna har fått leva med en negativ stämpling som de har haft svårt att känna igen sig i och acceptera. Vid samma tid lyckades NSF rekrytera några medlemmar till sin verksamhet. Rasism och dess olika verkningar och uttryckssätt är vad vi diskuterar i följande kapitel. Vi utvecklar också våra resonemang angående situationen i Klippan.

⁵⁵ Wigerfelt och Wigerfelt, 1999, sid 47f

4 Rasism

I detta kapitel diskuterar vi rasism och dess olika former med hjälp av teoretiska resonemang och den empiriska förankringen finns i Klippans kommun. Vi resonerar alltså kring rasism utifrån de intervjuer och uppsatser vi genomfört i kommunen samt olika tidningsartiklar som berör ämnet för uppsatsen.

4.1 Rasism som begrepp

Definitionen vi redogör för i 1.2.1 ”Rasism” ligger som grund för de resonemang som handlar om rasism i denna uppsats. Med den i åtanke för vi diskussionen om rasism vidare och diskuterar på vilka nivåer rasism existerar.

4.1.1 Olika nivåer

De olika samhällsnivåer rasism existerar på är individ-, grupp- och strukturell nivå. Med rasism på individnivå menas den enskilda individens attityder och fördomsfulla åsikter samt rasistiska beteenden som till exempel blickar, kommentarer och våld. På gruppnivå kopplas rasism ofta samman med ’etniska motsättningar’ mellan olika gängbildningar.⁵⁶ En klippan-ungdom ger i sin uppsats exempel på vad som har hänt i Klippan på individ- och gruppnivå;

”Invandrare som slagit in glasrutor, nazister som slagit ned mina kompisar, invandrare som sprungit och hotat folk med kniv och pistol.”

Rasism på strukturell nivå betraktas som ett förhållningssätt där majoriteten genom samhällssystemet medvetet eller omedvetet utestänger eller diskriminerar vissa grupper⁵⁷ genom att hänvisa till exempelvis social kompetens eller fel kläddräkt. Vi menar att diskutera rasism innebär ett hänsynstagande till maktstrukturer i samhället och att individer är en del av dessa. Det är alltså av vikt att inte studera olika rasistiska uttryck som isolerade fenomen utan ta hänsyn till de olika nivåer rasism existerar på för att skapa en så utförlig bild som möjligt. Vi är av den åsikten att rasism på dessa nivåer är interrelaterade.

⁵⁶ Wigerfelt och Wigerfelt, opublicerat material, Nr 3, sid 13ff

⁵⁷ Ibid

4.1.2 Subtil rasism

Vi anser att det är av vikt att även beröra vardagsrasism, eller 'everyday racism' som Philomena Essed benämner det. Ett annat begrepp som används är subtil rasism.⁵⁸ Detta gör vi eftersom ett genusperspektiv visar skillnader vad gäller vilket kön som utsätts för vilken form av rasism. Med vardagsrasism menar Essed upplevelser som av den berörde uppfattas som kränkande och underminerande just på grund av att denne betraktas som 'den andre' i vardagssituationer. Detta är något som en del människor med invandrabakgrund känner av.⁵⁹ Det kan till exempel handla om situationer där en individ med mörk hudfärg blir stoppad i tullen på grund av sin hudfärg. En av våra informanter menar att vakterna på en av krogarna i Klippan 'medvetet' utnyttjar vardagsrasismen. Informanten anser följande;

"Kommer jag till krogen och folk börjar flytta på sig och vakten börjar glo surt på mig och jag frågar vad jag har gjort för fel vill jag gärna veta vad för fel jag har gjort, men då hoppar vakten på mig. Om du är överherre, vem är jag som ska ifrågasätta dig, din roll och dina blickar. Du gör ju ändå som du vill."

Citatet belyser den hopplöshet som vardagsrasismen kan bidra till för de som blir utsatta för den. Det förhåller sig också så att den dominerande gruppen betraktar och behandlar oftast inte detta som rasism utan istället som en felaktig föreställning och överkänslighet hos dem som anser sig utsatta, vilket vi diskuterar ytterligare senare i detta kapitel. Problemet flyttas över till 'de andra' och ligger alltså inte hos den dominerande gruppen utan hos den som känner sig utsatt. En av våra informanter anser att det i Klippan är invandrarungdomarna som oftast får skulden för de konflikter som uppstår både inom skolvärlden och på fritiden. Vidare fortsätter vår informant att säga följande; *"På något sätt får man invandrarna att tro att det är deras fel att det blir så. Skulden läggs på dem."* Detta skulle kunna tolkas som subtil rasism som dessa ungdomar utsätts för dagligen, det vill säga att det är de så kallade invandrarungdomarna som anses vara problemet.

Vardagsrasism bygger på gruppakt och på samhällsstrukturen även om det är enskilda individer som ger uttryck för den. Vardagsrasismen verkar genom olika processer som till exempel marginalisering, exkludering och problematisering. Med det senare menas att

⁵⁸ Wigerfelt och Wigerfelt, opublicerat material, Nr 1

⁵⁹ Essed, 1991

människor med invandrarbakgrund betraktas som ett problem i sig,⁶⁰ vilket även blir synligt i diskussionen om hur invandrarungdomar betraktas. Att vara utsatt för misstänksamhet och kränkningar i vardagslivet anser vi kan vara lika illa eller till och med värre än att vara utsatt för öppen rasism. Att i vardagslivet ständigt bli påmind om att som individ bli betraktad som 'de andra' kan kanske i förlängningen bidra till att människors självkänsla nedsätts. Vidare menar vi att den subtila rasismen också verkar genom den kategorisering och de negativa konnotationer som exempelvis begreppet invandrarungdom kan innebära om det brukas oreflekterat.

4.1.3 Förändrat innehåll och konstruktioner

Vi anser att det är viktigt att ta hänsyn till att under framför allt det senaste decenniet har diskussionen om begreppsinnehållet vad gäller rasism omdefinierats och begreppet har fått ett vidare innehåll. Rasismbegreppets innehåll är inte längre begränsat till en biologisk förklaring som betonar betydelsen av biologiska karaktärsdrag som till exempel hudfärg. Till det biologiska betraktelsesättet hör också synen att det finns olika raser och att dessa är hierarkiskt ordnade och ofta sammankopplas utseendemässiga kännetecken som exempelvis hudfärg med intelligens.⁶¹ Det vidare innehållet av begreppet innebär att rasism numera diskuteras utifrån andra variabler än bara biologi. Dessa nya variabler är till exempel religion, kultur och etnicitet. Det talas alltså inte längre om underlägsna raser utan fokus ligger på kulturella skillnader som omnämns i negativ bemärkelse i termer av annorlunda kulturer eller religioner. Det har skapats en hotbild som bygger på idéer om massinvasion av främmande kulturer som undergräver den nationella gemenskapen och kulturen. Ett sätt att uttrycka sig nedsättande om andra kulturer är alltså att argumentera för att invandrares och flyktingars närvaro innebär ett hot mot den egna kulturen och det egna sättet att leva.⁶²

I Sverige har det blivit allt vanligare att rasism diskuteras utifrån ovannämnda kategorier och därför kan det ifrågasättas vilken betydelse den biologiska definitionen har som analytiskt redskap i detta land idag.⁶³ Vi hävdar att en definition av rasism utifrån biologi endast medför att ett fåtal nazister räknas som att de har rasistiska åsikter. Detta innebär att allmänna politiska- och sociala insatser för att motverka olika rasistiska uttrycksformer och handlingar

⁶⁰ Ibid,

⁶¹ Sanders artikel "Rasismens varp och trasor" är hämtad ur Rasismens varp och trasor, 1995, sid 135

⁶² Löwander, *Rasism i verkligheten och i nyhetsmedierna*, hämtad ur Brune, 1998, sid 87

⁶³ Wigerfelt och Wigerfelt, "det kryper av er": *rasismens olika yttringar i dagens Sverige med utgångspunkt i Klippan - öppen nazism och subtil rasism*, hämtad ur CEIFO rapport, 1999, sid 40

inte görs. Det är därför viktigt att bekämpa rasism på olika nivåer och därmed med olika medel. För att kunna bekämpa rasism är det av vikt att analysera hur begreppet är konstruerat. Robert Miles är en av de teoretiker som diskuterar rasism och menar att det är uppbyggt på konstruktioner och Aleksandra Ålund stödjer sig på hans resonemang i följande;

*”När etnicitet i Sverige beskrivs i termer av oföränderliga traditions-
tyngda och främmande invandrarkulturer som hotar ’vårt sätt att
leva’, ’vår kultur’ och ytterst ’vårt land’ - handlar det om en oförtäckt
rasialisering.”⁶⁴*

Detta betyder att ’andra’ i relation till ’oss’ medvetet eller omedvetet konstrueras i form av kategoriseringar och i förtäckta ordalag. Samhället rasialiseras genom att ’de andra’ i förhållande till oss, till exempel ’invandrare’ i förhållande till ’svenskar’ konstrueras som en homogent socialt kollektiv som med tiden kan realiseras i verkligheten. Båda dessa kategorier anses ha en distinkt historia och tillskrivs en uppsättning unika, särskiljande karaktärsdrag som betraktas som givna av naturen och får funktionen att urskilja skillnader istället för likheter. Ur detta följer antagandet att det finns skillnader mellan ’vi’ och ’de andra’ som inte nödvändigtvis syns eller kan mätas. I förlängningen betraktas dessa som negativa och som ett hot mot ’oss’. Vad som antas utgöra skillnader, exempelvis biologiska eller kulturella, sätter och utgör gränser för vad ’de andra’ kan bli eller göra.⁶⁵ Ett exempel på detta är de svårigheter på arbetsmarknaden som människor med invandrarbakgrund möter och som påstås bero på till exempel kulturella, religiösa- och/eller utseendemässiga skillnader.⁶⁶

Rasism, enligt Miles, uttrycks genom att de påstådda skillnaderna förklaras som naturliga samtidigt som de tolkas som bevis på antingen betydelsefulla skillnader inom samhället eller att minoriteter är underlägsna majoriteten. Miles ser detta i sin tur som nära sammankopplat med den nutida synen på ojämlikhet som något av naturen givet. Vidare förklarar han uppkomsten av rasism och dess utveckling i olika former i relation till både kolonialism och utvecklingen av kapitalismen i Europa. Koloniala betraktelsesätt lever kvar och stöds av moderna former av åtskillnader och att människor karaktäriseras som kulturellt annorlunda och/eller mindre värda. Ytterst medverkar dessa betraktelsesätt till att rättfärdiga och upprätt-

⁶⁴ Ålund, 1997, sid 10

⁶⁵ Miles, 1993

⁶⁶ Franzén, 1997

hålla ojämlikheter i samhället. Gränsdragningarna kommer följaktligen till uttryck genom att vissa grupper av människor ges underordnade positioner inte bara på arbetsmarknaden utan inom alla viktiga samhällsområden. Detta gör att en hierarkisk ordning i samhället upprätthålls. Det är det som gränser, symboliska och faktiska, handlar om.⁶⁷ Beteckningar som till exempel 'främling' och 'invandrare' är en orsak till socialt utanförskap och kulturell marginalisering menar Ålund. Det är också ett sätt att konstruera gränser och normer och därmed avgöra vilka individer som tillhör vilken kategori; 'oss' eller de andra'.⁶⁸

4.2 Subtil rasism och diskurs

4.2.1 Maktperspektiv

Det påstås ofta att till exempel lågutbildade är mer främlingsfientliga och rasistiska än högutbildade men van Dijk är en av de forskare som kritiserar denna framställning vilket vi även diskuterar i 6.1.2 "Sociala faktorer". Han menar tvärtom att rasism existerar från 'toppen till botten' genom att eliten strukturerar och reproducerar de befintliga maktrelationerna.⁶⁹ Rasism från 'toppen till botten' handlar om att rasism är inbyggd i, bestämd av eller ett resultat av den rådande sociala formationen.⁷⁰ Det går att urskilja en tyst och antagen normalitet menar Ylva Brune och uttrycker det på följande vis; "*Detta 'vi' distanserar sig ostentativt [avsiktligt, förf anm] från att sammankopplas med rasism.*"⁷¹ van Dijk menar att eliten tar verbalt avstånd från all form av rasism och tillerkänner istället andra underordnade grupper sådana ställningstaganden. Vidare menar van Dijk att det inte bara är underordnade grupper som ger uttryck för rasism. Eliten är också en del i det hela genom att de med sin makt och sitt inflytande på ett subtilt sätt skapar gränser för till exempel vad som betraktas som normalt jämfört med annorlunda.⁷² Ett exempel som ofta används är att högutbildade har lärt sig att maskera sina åsikter när de svarar på attitydundersökningar. Det är en mer eller mindre medveten strategi som går ut på att undvika att framstå som om de har rasistiska åsikter.⁷³ Detta gäller även till exempel tjänstemän och skolläda i Klippan. Med detta menar vi inte att de har rasistiska åsikter men de är vana vid att som offentliga personer svara på frågor och framställa svaren utifrån den samhällsposition de befinner sig i.

⁶⁷ Miles, 1993

⁶⁸ Ålund, 1997, sid 11

⁶⁹ van Dijk, 1993

⁷⁰ Anthias, 1994

⁷¹ Brune, 1998, sid 12

⁷² van Dijk, 1993

⁷³ van Dijk, 1993

Individer med öppet rasistiska åsikter placeras på den 'onda' sidan i samhället och då förblir övriga medborgare 'goda'. Övriga medborgare tillhör normen.⁷⁴ Brune menar följande; "*Men för att avståndstagandet ska vara möjligt måste 'rasism' definieras som något särdeles extremt och ovanligt.*"⁷⁵ Det faktum att avståndet mellan det som är 'normal' och det som är 'extremt' är stort gör att det bildas polariseringar. Ur detta resonemang följer att en pol alltid behöver en motpol, vilket van Dijk också poängterar. Sådana poler kan vara att rasismen läggs hos 'botten' för att använda van Dijks uttryck och 'toppen' som har makten i samhället ställs därmed utan ansvar för rasism. Vi menar att det i samhället existerar strukturer som upprätthåller och legitimerar rasism.⁷⁶

4.2.2 Diskurs som begrepp

Ibland talas det om att det existerar diskurser som människor medvetet eller omedvetet följer. Diskurs är ett begrepp som Michael Foucault utvecklat och som Stuart Hall har valt att redogöra för i sin bok om kulturell representation.⁷⁷ Vi använder oss av begreppet för att diskutera rasism. För att förtydliga begreppet använder vi oss av följande definition;

*"Discourses are ways of referring to or constructing knowledge about a particular topic of practice: [...] or formation of ideas, images and practices, which provide ways of talking about, forms of knowledge and conduct associated with a particular topic, social activity or institutional site in society."*⁷⁸

Ett exempel på diskurs är den allmänna uppfattningen om vad som kan uttryckas eller inte uttryckas av en grupp människor om ett specifikt ämne. En diskurs definierar vad som är och vad som inte är accepterat och dess funktion är att visa relationer mellan människor och olika grupper. Med andra ord är diskurs ett sätt att tala om och strukturera verkligheten⁷⁹, en form av social text där olika spelregler och koder ingår.⁸⁰ Betoningen i det diskursiva tillvägagångssättet ligger på hur det används och utnyttjas i särskilda kontexter och på olika platser.

⁷⁴ Sydsvenska Dagbladet, 1999-12-07, Nr 2

⁷⁵ Brune, 1998, sid 12

⁷⁶ van Dijk, 1993

⁷⁷ Hall, 1997

⁷⁸ Ibid, sid 6

⁷⁹ Ibid, sid 6

⁸⁰ Alvesson och Sköldberg, 1994, sid 281

En aspekt av diskurser är alltså deras kopplingar till historien och förhållandet till makt.⁸¹ Diskurserna uppkommer inte planerat utan slumpmässigt och de är åtskilda i tiden och uttrycker olika maktviljor. Enligt Foucault utgör makt inte någon abstrakt egenskap som kan isoleras utan istället ser han makt som ett fenomen utan innehåll och som inte är mätbart. Makt existerar endast i relationer och när den uttrycks i handling och dessa relationer kan bäst förstås utifrån de tekniker och former som de uttrycks i. Makt finns således i princip överallt och den uttrycks i olika kontexter på både mikro- och makronivå.⁸² Birgitta Löwander menar att vad gäller den rasistiska ideologin är det en diskurs som representerar relationer mellan människor på ett missvisande sätt.⁸³ Rasistiska diskurser har effekter eftersom de etablerar och legitimerar varaktiga förtryckande maktrelationer. Resultatet blir exempelvis marginalisering och osynliggörande av invandrare.⁸⁴ Detta osynliggörande får konsekvenser vilket vi diskuterar mera i kapitel 5 "Ungdomar med invandrarbakgrund". Därav menar vi att det skulle finnas få rasistiska yttringar om det inte fanns en diskurs som legitimerade dem, vilket vi diskuterar utförligare nedan.

4.2.3 Diskursförändringens legitimerande funktion

Under hösten 1999 började vi se en tendens till att diskursen i det svenska samhället om att betrakta nazister som mer eller mindre harmlösa höll på att förändras. Förändringen menar vi till viss del kan bero på att media har haft ett intensivt fokus på sådana frågor. Mediadebatten började under hösten -99 efter det att individer från aktiva rasistiska grupper begått allt grövre våldsrelaterade handlingar. Debatten handlade om huruvida samhället borde lagstifta mot aktiva rasistiska grupper. En del människor är för ett förbud andra anser att ett sådant förbud kan leda till att aktiva rasistiska grupper blir till en 'underground kultur' vilket gör dem mindre kontrollerbara. Det som slog oss när vi diskuterade rasism och dess verkningar var att det är först när poliser, fackengagerade, journalister, politiker osv attackeras som individerna i den aktiva rasistiska gruppen uppfattas som ett verkligt hot. Förändringen av diskursen innebär att det är inte längre bara är till exempel enskilda individer med invandrarbakgrund eller homosexuella som drabbas utan nu förs debatten i termer av att hela det svenska samhället är hotat och likaså de demokratiska värderingarna. En av våra informanter menar att det går att tala om en upptrappning av våldet från vissa av de som är aktiva i rasistiska grupper; "*...på grund av att man känner i rörelsen att det står still och det är låst, man kommer ingenstans.*"

⁸¹ Hall, 1997, sid 6

⁸² Foucaults resonemang är hämtat ur Alvesson och Sköldbberg, 1994, sid 302ff

⁸³ Löwander, *Rasim i verkligheten och i nyheterna*, hämtad ur Brune, 1998, sid 87

⁸⁴ Ibid, 1998, sid 88

Informanten förklarar denna upptrappning med att de aktiva rasistiska grupperna medvetet vill föra kampen mot samhället vidare och det innebär att det är nya grupper som drabbas vilket tolkas som om hela det svenska samhället är hotat.

Juan Fonseca, Paulina de los Reyes och Irene Molina anser i en artikel publicerad i Sydsvenska Dagbladet⁸⁵ att Sverige har blivit en internationell frizon för produktion av nazistisk propaganda. En av anledningarna till detta och att det skett inför politikerns och myndigheters ögon anser de ligger i att;

*”...nazismens offer i Sverige har fram tills nu inte erkänts som offer för politisk terror. Bödlarna har inte heller betraktats som terrorister, utan snarare som vilseledda, trasiga ungdomar.”*⁸⁶

I debatten försvann de tidigare målgrupperna och fokuseringen ändrades till att rasismen och nazismen istället riktades mot representanter för det 'svenska' samhället, som journalister, politiker etc. Vi anser att resultatet blir ett sorts osynliggörande och föringande av till exempel människor med invandrarbakgrund som även tidigare blivit utsatta för hot och trakasserier. De våldsdåd de har utsatts för har medierna inte uppmärksammat på samma sätt och det faktum att medierna reagerar först nu när våldet riktar sig mot det 'svenska' samhället menar vi är en form av subtil rasism. På så vis kopplas den öppna rasismen samman med den subtila rasismen. Det är genom den öppna rasismen som individerna i den aktiva rasistiska gruppen kan finna lösningar på problem som de anser finns i det omgivande samhället och som de upplever att de vuxna endast pratar om.⁸⁷ Detta innebär att de rasistiska tendenserna även finns i det omgivande samhället men det är individerna i de aktiva rasistiska grupperna som agerar utifrån dessa tendenser och ger rasismen ett ansikte. Vi menar att media reproducerar rasism när de framställer att endast individer i aktiva rasistiska grupper har rasistiska åsikter och när de uppmärksammar rasismens offer först då de kommer från det 'svenska' samhället. Genom att betoningen i media ligger på den öppna rasismen ägnas liten eller ingen uppmärksamhet åt den subtila rasismen samtidigt som den kan vara lika skrämmande. Så här uttrycker Lena Sawyer som forskar om subtil rasism i Sverige detta;

⁸⁵ Sydsvenska Dagbladet, 1999-12-07, Nr 1

⁸⁶ Ibid

⁸⁷ Dagens Nyheter, 2000-01-25

”Och jag måste säga att jag inte är särskilt orolig för nynazisterna. Jag är mycket mer rädd för de vanliga människornas inställning. Det borde talas mycket mera om detta i Sverige, vi måste konfrontera problemet.”⁸⁸

Vi anser att den subtila rasismen implicit kan ge signaler till exempelvis individer i aktiva rasistiska grupper och interagerar således med uttrycken för öppen rasism. Detta innebär att den subtila rasismen indirekt legitimerar den öppna rasismen. Vidare menar vi att det är viktigt att vara medveten om denna interaktion när rasism motarbetas och det är därför avgörande att arbeta mot både subtil- och öppen rasism, vilket vi också diskuterar i kapitel 9 ”Slutdiskussion”. De enskilda individer som drabbas av det öppna rasistiska våldet är de som för medlemmar i aktiva rasistiska grupper får representera utvalda samhällsgrupper. De angrips inte som individer utan som företrädare eller symboler för en enskild kategori. Vi menar att diskursen har förändrats på grund av att gränsen för vad som är accepterat har flyttats. Vidare går det att konstatera att det är först när eliten i samhället utsätts för samma hot och trakasserier som enskilda individer har levt med under flera år som en attitydförändring går att urskilja. Vad gäller den legitimerande funktionen menar vi att det går att dra paralleller till exempelvis hur politiska beslut angående en mer eller mindre restriktiv flyktingpolitik kan verka legitimerande av rasistiska åsikter liksom en offentlig debatt kan ha legitimerande funktioner. Löwander anser följande;

”Att lämna utrymme för rasistiska idéer, sänker tröskeln för vad som är allmänt acceptabelt och tillåtet att säga offentligt om invandrare och etniska minoriteter.”⁸⁹

Vi anser att ämnet rasism måste kunna debatteras offentligt men samtidigt är det viktigt att vara medveten om den legitimering som Löwander poängterar i citatet ovan. Om rasism inte debatteras offentligt betyder inte det att fenomenet försvinner utan snarare att det manifesteras på andra sätt.

⁸⁸ Sydsvenska Dagbladet, 2000-04-25

⁸⁹ Löwander, *Rasism i verkligheten och i nyheterna*, hämtad ur Brune, 1998, sid 91f

4.2.4 En vedertagen definition för rättsväsendet

I rapporten från 'Arbetsgruppen med uppgift att motverka och förebygga rasistiskt och annat etniskt relaterat våld'⁹⁰ står följande att läsa;

*"Domstolarna bör i sina domskäl motivera sin bedömning av brott med rasistiska [...] inslag väl. Bättre motiveringar skulle kunna bidra till att markera samhällets avståndstagande mot rasism..."*⁹¹

Avsaknaden av sådana motiveringar samt att olika domstolsinstanser utdömer olika straff för ett och samma brott anser vi delvis kan bero på att det inte finns en allmänt vedertagen definition inom rättsväsendet av vad som betecknas som rasistisk brottslighet och rasistiskt våld. Det finns inte heller någon enhetlig uppfattning inom rättsväsendet om vilka brott som kan vara orsakade av rasistiska skäl.⁹² Vi anser att det är av vikt att det finns ett enhetligt och tydligt förhållningssätt gentemot rasistisk brottslighet inom rättsväsendet som baseras på en definition av vad som ska betraktas som rasistiska brott. Denna definition ska kunna appliceras på alla de brott som har begåtts med rasistiska förtecken och detta kommer även Arbetsgruppen fram till.⁹³ Även om antalet registrerade rasistiska brott idag utgör en liten del av det totala antalet anmälda brott, måste bekämpningen av sådan brottslighet vara högt prioriterat på grund av dess karaktär anser arbetsgruppen⁹⁴ och vi med dem. Vi menar att förhållningssättet till denna form av brottslighet är ytterligare en variabel som kan verka mer eller mindre legitimerande vad gäller rasistiska åsikter. Vidare anser vi att trots att det på politisk nivå, såväl nationellt som lokalt, uttrycks ett avståndstagande från rasism så kan ovanstående faktorer sända ett tvetydigt budskap. Detta kan påverka opinionsbildningen inom samhället samt arbetet som bedrivs inom myndigheter och kommuner.

4.3 Stämningen i samhället

4.3.1 Spänningar och motsättningar

Vi avslutade förra kapitlet med att beskriva Klippan som ett stämplat samhälle. Mot bakgrund av bland annat detta har vi diskuterat tiden före mordet och hur stämningen var då. En del av ungdomarna har berört detta i våra intervjuer eller i uppsatserna. En aspekt att ta hänsyn till är

⁹⁰ Rapport från Arbetsgruppen, 1998

⁹¹ Ibid, 1998, sid 27

⁹² Ibid, 1998, sid 100

⁹³ Ibid, 1998, sid 24

⁹⁴ Ibid, 1998, sid 17

att eleverna som skrev uppsatserna var mellan 13-15 år gamla när mordet skedde. De var således unga vid tiden för mordet och därför kan deras uppfattningar till viss del bygga på andras uppfattningar och vad de har hört berättas om denna händelse.

I början av 1990-talet började stämningen och situationen med öppet rasistiska inslag i Klippans kommun trappas upp. Några ungdomar tog del av öppet rasistiska influenser och kallade sig för 'rasister'.⁹⁵ I våra intervjuer har det visat sig att en del har uppfattningen att det var 'lugnt' och att stämningen var under kontroll före mordet medan andra anser att det bubblade under ytan och att någonting skulle kunna hända eller till och med var på gång att hända. De menar att det bara var en tidsfråga och till slut skedde mordet. En av våra informanter upplevde att kulmen av olika öppet rasistiska uttryck var något år innan mordet skedde. Ytterligare en annan informant delar denna åsikt och anser att; *"Det här låg i luften och var på väg att trappas upp, de här motsättningarna i de olika grupperingarna."* En annan informant intar en annan ståndpunkt och menar i sin tur följande; *"Det fanns inga indikationer på att ett mord skulle kunna ske. Det kom helt och hållet som en överraskning."* Detta visar att det råder olika meningar om tiden före mordet. Mordet hade dock föregåtts av olika våldsrelaterade handlingar, däribland bråk mellan olika ungdomsgång. Enligt en informant har dessa till största del betraktats och behandlats som ungdomsbråk av berörda myndighetspersoner i Klippans kommun.

4.3.2 Motsättningar och hur de kan betraktas

Problemen i Klippans kommun tar sig konkreta uttryck i motsättningar mellan en aktiv rasistisk grupp vars medlemmar har svensk härkomst och ett så kallat invandragång, det vill säga ungdomar med invandrarbakgrund. Anders och Berit Wigerfelt har i sin forskning kommit fram till att; *"De är lika goda kålsupare' är ett vanligt uttryck i media och bland klippanbor"*⁹⁶, men de delar inte denna åsikt. Citatet implicerar att de båda grupperingarna är lika delaktiga i och skyldiga till de existerande konflikterna. En klippanungdom skriver följande; *"De utländska killarna är lika mycket rasister mot svenskarna som svenskarna är mot dem."* En annan klippanungdom anser att; *"rasisterna bråkar alltså med svenskar också, inte bara invandrare."* Detta innebär att det ena gänget startar bråken ena gången, en annan gång börjar det andra gänget. En informant menar att heder och ära försvaras och det ges igen för

⁹⁵ Arbetet, 1999-12-05

⁹⁶ Wigerfelt och Wigerfelt, *"det kryper av er": rasismens olika yttringar i dagens Sverige med utgångspunkt i Klippan - öppen nazism och subtil rasism*, hämtat ur CEIFO rapport, 1999, sid 46

olika oförrätter. I grunden finns dock de rasistiska åsikterna och en ideologi som nedvärderar människor med invandrabakgrund och därmed finns rasism med i bilden hela tiden.⁹⁷ Utifrån Wigerfelt och Wigerfelt drar vi slutsatsen att rasism är den huvudsakliga grund som mot-sättningarna baseras på. En klippanungdom skriver att; *”när det är fest och båda parterna kommer så brukar det bli konflikter men då är där mer än bara klippanbor”*, det vill säga att det berör fler än bara de som är hemmahörande i Klippans kommun. Vidare menar en klippanungdom att;

”Det finns alltid ’rötägg’, invandrare som svensk, det är dom som har problem. Men på ett konstigt sätt lyckas rötäggen få oss att dra alla över en kant, vilket medför att allt bara trappas upp...”

Generaliseringar kan drabba vem som i samhället men i vissa fall är en del människor mer utsatta. I Klippans kommun anses invandrarungdomar skapa bråk (se 5.3.1 ”Kultur, kriminalitet och social kontext”), klippanbor anses ha öppet rasistiska åsikter (se 3.2.3 ”Stämpeln svår att tvätta bort”) och så vidare. Vi menar att i och med att klippanborna själva är utsatta för generaliseringar borde det kunna bidra till att alltfler människor i Klippans kommun blir medvetna om vad generaliseringar kan få för konsekvenser, det vill säga vad det innebär att dra alla över en kam. Att de är utsatta för stereotyper borde också göra dem mer mottagliga för att kunna förstå problematiken kring hur till exempel invandrarungdomar dras över en kam vilket kan vara ett uttryck för subtil rasism. Att generaliseringarna på olika sätt berör de flesta människor i kommunen innebär att de inte kan bortse ifrån att den öppna rasismen existerar i samhället. Samtidigt är det lätt för dem som inte är klippanbor att acceptera stämplingen och på så sätt också komma undan med att det är bara hos klippanbor som rasism existerar. Vi menar att den öppna rasismen är lika viktig att motarbeta som den subtila rasismen och ovanstående problematik är något som Klippans kommun också borde fokusera på till exempel i en antirasistisk kampanj (se kapitel 9 ”Slutdiskussion”).

Motsättningarna mellan den aktiva rasistiska gruppen och det löst formerade invandrargänget i Klippans kommun togs till en början inte riktigt på allvar. I en artikel publicerad i Arbetet⁹⁸ anser kommunstyrelsens ordförande följande;

⁹⁷ Ibid, sid 46f

⁹⁸ Arbetet, 1999-12-03

”När vi såg de första tecknen trodde vi det handlade om pojkstreck. Så fruktansvärt fel vi hade. När saker händer ska man aldrig tro att de går över av sig själv. Man måste ta det på största allvar från allra första början.”⁹⁹

Efterhand satsades det resurser på att motverka den öppna rasismen till exempel genom Krocken och Stocken (se kapitel 8 ”Antirasistiska projekt i Klippans kommun”). Vi anser att det går att utläsa att det är av vikt att inte nonchalera vad som i början kan verka vara enbart ungdomsbråk utan det är av vikt att ta dem på allvar och analysera vad som ligger bakom för att kunna komma åt orsaken. Det kan förhålla sig så att problem som yttrar sig på individnivå kan orsakas och genereras från den strukturella nivån. En klippan ungdom betonar en annan aspekt och skriver följande;

”...dom som är riktiga rasister och nazister är inte så ofta ute och slåss med andra utan många slåss också på ett politiskt plan som till exempel Sverige demokraterna.”

Åsikterna är politiskt relaterade vilket skapar en grund för gruppkänsla och gemenskap (se kapitel 6 ”Aktiva rasistiska grupper – öppen rasism”). Utöver gängbråken har det förekommit några korsbränningar i trakten kring Klippan en tid före mordet.¹⁰⁰ Efter mordet fortsatte våldsamheterna i form av hot och misshandel. Alla dessa våldsrelaterade handlingar är uttryck för vad som brukar benämnas öppen rasism, det vill säga direkta och synliga uttryck som öppet uttalade individer med rasistiska åsikter står för.¹⁰¹

4.4 Hur konflikterna kan bedömas

4.4.1 Rasistiskt relaterat våld

Om våldet ska bedömas som rasistiskt eller ’endast’ som ett uttryck för ungdomsbråk anser vi är en viktig diskussion att föra. Helene Löow anser att i vissa sammanhang har rasism betraktats som ett utpräglat ungdomsproblem, vilket det inte enbart är, även om ungdomar i vissa fall mer öppet ger uttryck för sina åsikter än äldre som väljer andra uttrycksformer.¹⁰²

⁹⁹ Ibid

¹⁰⁰ Kvällsposten, 1995-09-12

¹⁰¹ Wigerfelt och Wigerfelt, ”det kryper av er”: rasismens olika yttringar i dagens Sverige med utgångspunkt i Klippan - öppen nazism och subtil rasism hämtat ur CEIFO rapport, 1999, sid 39ff

¹⁰² Löow, Strategier mot rasism, hämtat ur CEIFO rapport, 1999, sid 10

Detta är också vad Teun van Dijk menar vilket vi diskuterar senare i detta kapitel. En rapport från arbetsgruppen med uppgift att motverka och förebygga rasistiskt och annat etniskt relaterat våld som gjordes för regeringskansliet betonar att våld är rasistiskt om det riktar sig mot personer på grund av deras kulturella, religiösa eller etniska bakgrund.¹⁰³ Vi menar att det är viktigt att även ta hänsyn till den subtila rasismen och dess verkningar trots att dessa inte är lika påtagliga. När vi diskuterar rasistiskt relaterat våld tar vi hänsyn till både subtil och öppen rasism.

Som vi tidigare nämnt angrips inte de som berörs av rasistiskt våld som individer utan som företrädare eller symboler för vissa kategorier. Begreppet rasistiskt relaterat våld bör dessutom också inkludera hot, muntliga trakasserier och skadegörelse som har rasistiska motiv. Individers identiteter bygger inte på objektiva karaktärsdrag utan på gärningsmannens bild av dem. Genom att använda sådana negativa stereotyper projiceras konstruerade identiteter¹⁰⁴, vilket också drabbar så kallade invandrarungdomar. (Se också kapitel 5 "Ungdomar med invandrarbakgrund") Till exempel så mördades Gerard Gbeyo på grund av sin hudfärg och som företrädare för andra människor med samma hudfärg.¹⁰⁵ Han var alltså en symbol för en stereotyp betraktelsesätt. En informant anser följande; *"Hade det kommit en ljushyad kille som steg av bussen så hade det inte rönt uppmärksamhet på samma sätt."* Om det således hade varit en person med ljus hy som just den kvällen, vid just den tiden och på just den platsen hade stigit av bussen hade ett mord troligtvis inte inträffat. Åtminstone inte den här kvällen. En av advokaterna till de som dömdes för mordet på Gbeyo beskriver vilken roll hudfärgen spelade så här;

*"Min klient beslöt sig för att följa efter en man som passerade för att skrämma honom. Han såg inte förrän senare att mannen var färgad. Det kunde lika gärna ha varit en vit man,..."*¹⁰⁶

Mot bakgrund av advokatens andra uttalanden som vi citerat i 3.2.1 "En avgörande händelse" anser vi att advokaten på detta sätt förringar Gbeyo och hans uttalande blir till ett sorts bortförklarande av det rasistiska inslaget. Vi är medvetna om att uttalandena måste förstås i termer av att advokaten försvarade den åtalade. Vi menar att rasistiskt våld måste förstås som

¹⁰³ Rapport från Arbetsgruppen, 1998

¹⁰⁴ Rapport från Arbetsgruppen, 1998, sid 102f

¹⁰⁵ Kvällsposten, 1995-09-12

¹⁰⁶ Helsingborgs Dagblad, 1995-10-28, Nr 2

ett handlande förankrat i grupptillhörighet, vilket är en viktig aspekt hos individer med rasistiska åsikter (se vidare kapitel 6 "Aktiva rasistiska grupper – öppen rasism"). Rasism, som vi tidigare definierade begreppet, är ett försök eller en önskan att utöva och etablera makt över en annan grupp eller andra individer. Rasistiskt våld bör förstås som ett medel att utesluta andra människor som uppfattas tillhöra eller associeras med de som har en annan etnisk, religiös eller nationell tillhörighet. Det rasistiska våldet sker i gruppens namn.¹⁰⁷ Även angrepp på byggnader och institutioner tillräknas rasistiskt våld om dessa representerar minoritetens intressen.¹⁰⁸ Vi anser att ofta när rasistiskt våld diskuteras blir det en beskrivning av konsekvenser. Detta innebär att aspekten av att det finns en ideologisk bakgrund med i bilden ofta går förlorad. Rasistiskt våld berör både aspekten ideologi och konsekvenser tycker vi.

4.4.2 Farliga eller ofarliga

I diskussionen om våldet är rasistiskt relaterat eller ett uttryck för ungdomsvåld är det viktigt att ta hänsyn till huruvida individer med rasistiska åsikter demoniseras. Därmed görs de ofarliga på så sätt att de beskrivs som det 'enda' problemet och orsaken till rasism. Enligt Ylva Brune beskrivs individer med rasistiska åsikter i media utifrån vissa schablonbilder som betonar att de är fysiskt motbjudande och/eller som avvikande och skrämmande. Med andra ord inte som 'vi' och detta skapar imaginärt stora gränser och skillnader mellan 'gemene svensk' och individer med rasistiska åsikter. Den metaforiska beskrivningen bidrar till att individer med rasistiska åsikter framstår som betydligt starkare och mer organiserade än vad de är. Denna framställning i till exempel media kan gynna eller missgynna dem vad gäller exempelvis deras åsikter. Ett annat sätt att behandla individer med rasistiska åsikter på är att betrakta dem som delar av en ungdomskultur och då tas de inte på lika stort allvar som när de demoniseras. Genom att betrakta dem som vilseledda unga män med en problematisk barndom görs de ofarliga i och med att våldsbrotten med rasistiska inslag beskrivs och uppfattas som ungdomsföreteelser. Vi menar att dessa förklaringsmodeller skulle kunna relateras ytterligare till verkligheten om de knöts samman. I ena modellen står individer med rasistiska åsikter i motpol till andra som inte delar dessa åsikter. I den andra modellen försvinner individerna med rasistiska åsikter och därmed också de som är offer för det rasistiskt relaterade våldet.¹⁰⁹ Om individerna med rasistiska åsikter inte erkänns finns det inte

¹⁰⁷ Rapport från Arbetsgruppen, 1998, sid 103

¹⁰⁸ Ibid, 1998, sid 16

¹⁰⁹ Brune, 1998, sid 129

heller något rasistiskt relaterat våld vilket advokaten till en av de dömda för mordet på Gbeyo använde i sitt försvar (se citatet ovan). Att våldet var rasistiskt förnekades således och detta förhållningssätt fanns även till viss del i Klippans kommun innan mordet. Det var först efter denna händelse som våldet började betraktas som rasistiskt relaterat och inte längre som uttryck för ungdomsbråk. Detta gjorde också att Gbeyo erkändes som ett offer för det rasistiskt relaterade våldet.

4.5 Klippans gymnasieskola

4.5.1 Situationen på skolan

I vårt material har det visat sig att flertalet ungdomar anser att stämningen är lugn och trygg på gymnasieskolan, vilket vi tycker är en viktig aspekt att belysa. En klippan ungdom skriver; *”Jag tycker att stämningen på skolan är lugn, allt flyter på bra.[...] Rasismen ser man inte mycket av.”* Detta innebär inte att det inte finns ungdomar med rasistiska åsikter representerade där. En klippan ungdom menar att;

”På skolan finns det massa, så kallade rasister. De brukar sitta i gäng men de gör ingenting. Men när man är ute själv en kväll och träffar dem så försöker de pryla dig för att du inte är svensk.”

Denna beskrivning är väldigt vanlig. Ungdomarna med rasistiska åsikter håller sig för sig själva och märks inte av under skoltid. Det är först efter skolans slut och framförallt på kvällstid som konflikterna blir märkbara. En klippan ungdom anser följande; *”... det finns med säkerhet motsättningar kvar bland olika grupper, fast att det inte visas öppet på skolan.”* Av uppsatserna går det således att utläsa att under skoltiden är öppet rasistiska uttryck sällsynta. Elever med rasistiska åsikter finns på skolan, men deras närvaro påverkar inte elevernas trygghet på skolan. En klippan ungdom menar att;

”som ’vanlig’ elev här på skolan märker man inte av någon [öppen, förf anm] rasism mer än att de utländska sitter för sig själva i en del av skolan och använder bara den ena ingången.”

Huruvida detta är självvalt eller påtvingat är svårare att avgöra, men det är inget unikt för dessa elever. Som vi tidigare nämnde menar flertalet av eleverna att de som har rasistiska åsikter också sitter för sig själva i en del av skolan.

4.5.2 Stämplad skola med god uppsikt

Skolledningen och många elever på gymnasieskolan anser att skolan liksom Klippan i övrigt har fått en negativ stämpel sedan mordet skedde trots att de som begick mordet inte längre gick på skolan vid tiden för mordet. På skolan har det utvecklats ett engagemang mot rasism både hos elever och lärare som manifesteras på olika sätt. En av våra informanter anser följande;

”Inom skolan känns det som om vi har ett rätt bra grepp. De [eleverna, förf anm] vet att det skulle kunna vara det sista de gör här på skolan. Här är stor uppmärksamhet och lärarna reagerar direkt.”

Uppmärksamheten vad gäller öppen rasism är alltså stor men skolledning och elever får kämpa i motvind på olika sätt. Till exempel sände Kalla Fakta på TV 4¹¹⁰ ett program som bland annat berörde rasism på Klippans Gymnasieskola. I programmet framställdes gymnasiechefen som om han inte kände till eller ville kännas vid att det finns elever med rasistiska sympatier. Skolledningen med elever anser att de inte känner igen sig i den bild som programmet gav av gymnasieskolan. Gymnasiechefen medger att det finns ungdomar med rasistiska åsikter på skolan och det är ett problem som de arbetar långsiktigt med genom till exempel återkommande temadagar. Arbetet mot rasism togs inte alls upp i programmet och det är en anledning till att gymnasiechefen ville ha upprättelse.¹¹¹ I en tidningsartikel som publicerades ett par dagar senare säger han följande;

”Jag upplevde programmet som fruktansvärt orättvist. Det var hårt vinklat och bland annat vet jag att jag sa att vi inte var så naiva så att vi inte trodde att det fanns ungdomar med nazistsympatier på vår skola. Men det klipptes bort.”¹¹²

Mycket av det bakomliggande arbetet mot rasism på skolan skildrades alltså inte och det var en anledning till att skolledning och elever inte kände igen sig i den bild som gavs i programmet. Det var också orsaken till att eleverna genomförde en manifestation ett par dagar efter det att programmet på TV 4 sänds. Syftet var att få medierna att sluta stämpla och smuts-

¹¹⁰ Kalla Fakta TV 4, 1999-12-05

¹¹¹ Helsingborgs Dagblad, 1999-12-08

¹¹² Ibid

kasta gymnasieskolan.¹¹³ Att skolan skulle förhålla sig till rasistiska uttryck och sympatier med en 'låt gå' attityd tycker vi är missvisande eftersom det finns ett allmänt engagemang på skolan mot öppen rasism. Både elever och personal engagerar sig genom olika projekt (se även 8.1.5 "Gymnasieskolans arbete mot öppen rasism").

Vi har fått indikationer från våra informanter på att det finns skillnader vad gäller hur rasism bemöts på olika skolor. Det som har varit återkommande är att skolledning och personal på Klippans gymnasieskola har agerat hårdare än vissa andra skolor. Det betyder däremot inte att åsikterna inte längre finns kvar. En del anser att resultatet har blivit att en del elever har kvar de rasistiska åsikterna när de börjar på gymnasieskolan men väl där så märks de inte längre av på samma öppna sätt eftersom skolpersonalen inte tillåter det. Liksom i övriga kommunen har skolorna arbetat mot den öppna rasismen och inte mot den subtila rasismen. Det är en sak att skolan har kontroll på den öppna rasismen under skoltid men skolan är inte involverad i ungdomarnas fritid.

4.6 Genusperspektiv

4.6.1 Gender och rasism

Vi anser att delar av problematiken vad gäller rasism kan osynliggöras utan ett genusperspektiv. Det är därför viktigt att poängtera genusaspekten vad gäller rasism eftersom rasism kan ges olika uttryck beroende på kön.¹¹⁴ Vanligast är att endast killar betraktas som om de är utsatta för öppen rasism.¹¹⁵ Vi anser att en anledning till detta kan vara att det är främst killar som drabbas av den öppna rasismen som uppmärksammas. Detta beror på att killar i större utsträckning än tjejer har tillgång till den offentliga sfären medan tjejer till stor del befinner sig i den privata sfären.¹¹⁶ I våra intervjuer och i uppsatserna ges det uttryck för att det är främst killar som står för våldet mot andra individer av samma kön (se även 6.3.3 "Tjejerna kring den aktiva rasistiska gruppen i Klippans kommun"). Det är också just den öppna rasismen och motsättningarna mellan killarna i invandrargänget och killarna i den aktiva rasistiska gruppen i kommunen som har satts i fokus. Vad gäller just killar och gäng diskuterar vi detta mera i kapitel 6 "Aktiva rasistiska grupper - öppen rasism" och 5 "Ungdomar med invandrarbakgrund". En anledning till att det har satts resurser på killar i Klippans kommun är att det är de som har syns på gatorna i olika gängkonstellationer och på så vis

¹¹³ Helsingborg Dagblad, 1999-12-11

¹¹⁴ Afshar och Maynard, 1994

¹¹⁵ Wigerfelt och Wigerfelt, opublicerat material, Nr 3, sid 4

skulle motsättningarna lösas. Unga mäns upplevelser av öppen rasism är ofta av det fysiska slaget. Kvinnor drabbas i högre grad av subtil rasism och i mindre utsträckning den öppet våldspräglade.¹¹⁷

4.6.2 Fokus på killar

I den allmänna diskursen är kvinnors liv och problem näst intill osynliggjorda, vilket också skett i Klippan där fokus legat och resurser satsats på killar. En av våra informanter menar att tjejer inte har gjort så mycket väsen av sig och därmed inte ansetts vara i behov av samma åtgärder. En anledning kan vara att de konflikter som en del invandrarkillar hamnar i ofta betraktas som manliga problem satta i relation till våld och kultur (se 5.3.1 "Kultur, kriminalitet och social kontext"). Tjejerna som vi har haft kontakt med säger sig inte märka av den öppna rasismen och de berör inte den subtila rasismen. Utifrån materialet är det svårt att avgöra om de är omedvetna om den eller helt enkelt inte känner sig utsatta. Det är bara ett fåtal tjejer som öppet visar sitt ställningstagande för rasism med till exempel en svensk flagga. Det är vanligare att etniska svenska tjejer umgås med invandrarkillar än att svenska killar umgås med tjejer med invandrarbakgrund.¹¹⁸ En del av eleverna anser att det sociala umgänget och huruvida eleverna är ute i Klippans centrum på helgerna eller sitter hemma är anledningar till om individer märker av öppen rasism eller inte. En klippanungdom skriver följande; *"Går man ut en kväll händer det alltid något bråk. Går man ut efter klockan 20 är det alltid bara invandrare ute, aldrig vi svenskar."* Att det är fler invandrarungdomar ute än etniska svenskar kan ha många anledningar men ett gemensamt önskemål som vi betonar i vår rapport till Klippans kommun var en träffpunkt som ett café till exempel. Detta café skulle kunna bli ett ställe som ungdomarna kan gå till och därmed skulle färre av dem va ute på gatorna i Klippan.

4.7 Sammanfattning

Hur rasism definieras är en central aspekt eftersom det återverkar på vilka lösningar som betraktas som nödvändiga för att bekämpa rasismens verkningar. Vi anser att rasism är ett komplext samhällsfenomen med långtgående verkningar. I och med att rasism huvudsakligen har definierats som en rasideologi och eftersom det endast är ett fåtal personer i Sverige som är organiserade i rasistiska organisationer och som öppet tillkännager att de ansluter sig till en sådan, har rasism kommit att betraktas som ett begränsat problem. Att betrakta rasism som ett

¹¹⁶ hooks, 1995

¹¹⁷ Niklasson, Lind Seneby, 1999, sid 23f

komplex fenomen innebär att aspekter som subtil rasism måste vägas in. Vi menar också att den öppna och subtila rasismen interagerar och att det är svårt att förstå den förstnämnda om inte den senare beaktas samtidigt som rasism förekommer i olika skepnader på olika samhällsnivåer och i olika kontexter. Det öppna rasistiska våldet har blivit allt mer märkbart på gatuplanet, samtidigt som rasismens mer subtila former visar sig i form av till exempel intolerans på arbetsplatser eller i tullen. I denna uppsats har vi valt att fokusera på den öppna rasismen som en del av olika rasistiska uttrycksformer men vi berör även den subtila rasismen med hjälp av bland annat Esseds resonemang. Vidare diskuterar vi hur exempelvis begrepp och diskurser kan ha en legitimerande funktion. Vi menar också att rasism är ett sätt att konstruera människor som annorlunda och därmed 'avhumaniseras' de. I Miles termer rasialiseras de. Vår diskussion om rasism och dess uttrycksformer rör sig på en lokal nivå i Klippans kommun satt i relation till ett nationellt perspektiv. Vi diskuterar hur situationen i kommunen är utifrån hur ungdomar har återgett sina åsikter. Våld har varit ett återkommande inslag mellan individer från den aktiva rasistiska gruppen och det löst formerade invandrargänget och vi har valt att se hur det har bedömts och behandlats. Vi diskuterar också om det finns gendreskillnader vad gäller vem som utsätts för rasism. Det sätt som vi har diskuterat rasism på ser vi som relevant eftersom vi diskuterar invandrarungdomar i förhållande till aktiva rasistiska grupper.

¹¹⁸ Wigerfelt och Wigerfelt, opublicerat material, Nr 1

5 Ungdomar med invandrarbakgrund

I detta kapitel diskuteras invandrarungdomar och detta görs utifrån olika teoretiska resonemang som förankras empiriskt i Klippans kommun. Vi anser att det är nödvändigt att diskutera invandrarungdomar eftersom några av dem är en del i de motsättningar mellan ett löst formerat invandrargäng och den aktiva rasistiska gruppen som uppmärksammas i kommunen. Vid ett flertal olika tillfällen har olika våldsrelaterade händelser ägt rum som en del av konflikterna. För att förstå dessa händelser är det viktigt att även ta hänsyn till mer än bara den aktiva rasistiska gruppen. Det är alltså med bakgrund av detta som de invandrarungdomarna diskuteras.

5.1 Etnicitet och skillnader

5.1.1 Skillnader som ett problem

I den offentliga debatten har det blivit mer tongivande att markera det som skiljer snarare än det som förenar människor med olika ursprung. En särskiljande faktor är att social ojämlikhet förklaras allt oftare i termer av kulturell olikhet. Det kulturella sätts i sin tur i relation till etnicitet. De kulturella åtskillnaderna hårdmarkeras och befästs till exempel av social segregering.¹¹⁹ Det har också blivit vanligt att så kallade invandrare definieras som ett problem som en följd av att deras kulturella bakgrund betraktas som annorlunda av majoritetsbefolkningen.¹²⁰ Mauricio Rojas formulerar det på följande vis; *"Problemet är med andra ord importerat. Sverige är ett offer, ett land som har drabbats av sin egen solidaritet med omvärlden."*¹²¹ Citatet ovan berör en aspekt som också är en central del i den rasistiska diskursen¹²². Vi menar att diskursen skapar en situation där majoritetsbefolkningen inte behöver ta ansvar för hur samhället ser ut idag utan problemet anses vara just invandringen i sig. En eventuell självrannsakan blir inte nödvändig och de svåra frågorna behöver därmed inte ställas. En av våra informanter formulerar det på följande sätt; *"Man frågar sig inte varför invandrarna betar sig som de gör utan det anses bara att de är så."* Det skulle också kunna formuleras som att det pratas om invandrare istället för med dem. Detta innebär ytterligare ett problem eftersom de berörda därmed utesluts även vad gäller sökandet efter lösningar på problemen.

¹¹⁹ Ålund, 1997, sid 22

¹²⁰ Ibid, sid 6f

¹²¹ Rojas, 1995, sid 74

¹²² Löwander, *Rasism i verkligheten och i nyheterna*, hämtat ur, 1998, sid 90f

5.1.2 Etnicitet

Etnicitet spelar en viktig roll i diskussionen om så kallade invandrarungdomar. Etnicitet skapas och förändras ständigt beroende bland annat på utvecklingen av sociala relationer i samhället.¹²³ Beatriz Lindqvist menar att etnicitet inte uppfattas som en given gemenskap mellan flyktingar. Istället betraktas den som en ideologi och en strategi ämnad att försvara vissa politiska och sociala intressen ”samt [ett sätt att, förf anm] skapa manöverutrymme i det spänningsfält som relationen mellan majoritet och minoritet bildar.”¹²⁴ Gemensamma erfarenheter av utanförskap och utsatthet bidrar till ett socialt igenkännande och därav uttrycks och används etnicitet mer eller mindre medvetet som ett svar på bristande tillhörighet med majoritetssamhället. Med andra ord används etnicitet som ett band som inbördes förenar.¹²⁵ Detta menar Magnus Berg kan leda till uppkomsten av gruppsolidaritet och identitet som växer sig stark bland dem som känner sig avvikande från och utanför samhället. Etnicitet används alltså mer eller mindre medvetet som ett verktyg för att uppnå exempelvis gemenskap. En viktig poäng som Berg betonar är att människor aldrig resonerar och handlar uteslutande på grund av sin etniska tillhörighet utan ställningstaganden är också beroende på faktorer som till exempel vilket kön en person har.¹²⁶ I Klippans kommun förenar sig vissa av invandrarna till ett så kallat invandrargäng när de gemensamt utsätts för den öppna rasismen.¹²⁷ En informant anser att gruppformerandet har gått i vågor i Klippans kommun och att invånarna i kommunen har varit mer eller mindre medvetna om dess existens;

”Om man tar 100 klippanbor slumpmässigt så hade 85 av dem, varken nu eller då [vid tiden för mordet, förf anm], någon slags uppfattning om grupperingar. Det är väldigt få som märker av dem. De märker av dem när det syns i tidningar. Det är mer att det har funnits olika konstellationer av mycket provocerande invandrarungdomar och det har varit mer iögonfallande. Det har varit rått och en del som har väckt mycket stor uppmärksamhet.”

Det är alltså denna uppmärksamhet som gör att de känns igen på orten. I vissa av invandrarungdomarnas fall får igenkännandet en negativ inverkan på deras syn på sig själva. Detta i sin

¹²³ Ålund, 1997, sid 6

¹²⁴ Lindqvist, 1991, sid 215

¹²⁵ Ålund, 1997, sid 6ff

¹²⁶ Berg, 1994, sid 37

¹²⁷ Wigerfelt och Wigerfelt, opublicerat material, Nr 1

tur skapar en situation där dessa människors avvikelse och känsla av att vara annorlunda blir utgångspunkten för en ny gemenskap.¹²⁸ Detta sätter också sin prägel på ungdomar och kan vara en anledning till att en del ungdomars identitetsbyggande kan innebära förvirring och normlöshet.¹²⁹ Lindqvist delar denna åsikt men menar också att dessa ungdomar har en medvetenhet som inverkat på deras sökande efter ett nytt sätt att leva.¹³⁰ I flertalet av våra intervjuer med invandrarungdomar i Klippans kommun pratade ungdomarna romantiserande om sina hemländer och jämförde dem med den nya tillvaron. Vi tror att denna form av romantisering och mötet med de nya livsvillkoren i vissa fall kan tolkas av omvärlden som om en del av invandrarungdomarna är 'förvirrade och normlösa' men vi menar att det istället kan handla om att de inte ännu funnit sig tillrätta i den nya tillvaron.

Vad gäller grupperingar med så kallade invandrarungdomar i Klippans kommun finns inte samma tydliga avgränsningar som det gör med den aktiva rasistiska gruppen. De sistnämndas gemenskap baseras på en ideologisk grund medan det emellanåt har funnits mindre grupperingar av så kallade invandrarungdomar som exempelvis haft etnicitet som förenande faktor.¹³¹ Av vårt material framgår det att de flesta av ungdomarna som går på gymnasiet i Klippan umgås med ungdomar med annan etnisk bakgrund. I detta möte med nya människor skapas nya gruppkonstellationer men samtidigt skapar det utanförskap som en del av invandrarungdomarna upplever att de befinner sig i, också konstellationer. Rojas diskuterar detta och menar följande;

*"Nuet tränger tillbaka det förflutna och under trycket av en delad känsla av utanförskap och social förnedring bildas nya kollektiva identiteter."*¹³²

Dessa kollektiva identiteter gör det också möjligt för majoriteten att urskilja sin identitet, det vill säga att den blir synlig först när den avgränsas i förhållande till något annat som är avskilt från oss.¹³³ Normaliteten, det vill säga det svenska majoritetssamhället, är sällan föremål för undersökning. Detta går enligt Miles att begreppsliggöra i form av 'vi' och 'de andra'.¹³⁴

¹²⁸ Rojas, 1995, sid 20

¹²⁹ Ibid, sid 74

¹³⁰ Lindqvist, 1991, sid 12

¹³¹ Wigerfelt och Wigerfelt, opublicerat material, Nr 1

¹³² Rojas, 1995, sid 20

¹³³ Brune, 1997, sid 6

¹³⁴ Miles hämtat ur Ålund, 1997, sid 25ff

Vi anser att det är svenskar och 'svenskhet' som är normen som människor med invandrarbakgrund sätts i relation till.

5.1.3 I utanförskapets spår

Det utanförskap som vissa ungdomar med invandrarbakgrund lever i skapar både en kulturell och social protest, en form av motståndskamp som kan ta såväl defensiva som offensiva uttrycksformer. Ålund hävdar att ett utanförskap kan komma att skapa subkulturer som ger en känsla av identitet och förankring i en värld som uppfattas som orättvis. En viktig faktor att ta hänsyn till och som Ålund poängterar är att många aspekter av vissa av invandrarnas kulturer har uppkommit under svenska förhållanden. Deras kulturella yttringar påverkas av exempelvis utanförskap, diskriminering och kulturell stigmatisering. Vidare menar hon att effekterna kan, men behöver inte, ha en automatisk relation till våld och brottslighet.¹³⁵ Det är utanförskapet och underordning som skapar bitterhet och de är också orsaker till gängbildningar. Vidare menar Ålund att gängbildningar, konflikter och våldshandlingar återspeglar nyfattigdom, osäkerhet och hemlöshet i samhället, det vill säga samma förklaringar som Sarnecki använder. Ett resultat av diskussionen ovan är ett sökande efter det 'äka' inom kulturer och det som blir äkta här och nu har sällan med gamla traditioner att göra.¹³⁶ Ålund menar att; "*Olika gängbildningar ikläder sig svunna tiders ikonografi för modernt bruk. Tors hammare svängs mot turbaner.*"¹³⁷ De nya kulturella yttringarna har kopplingar till de traditionella livsstilarna men de kulturella identiteterna i utvandringsländerna är skapade här och nu.¹³⁸ Berg menar att det viktigaste är föreställningen om en autentisk identitet eller livsstil och inte att definiera det exakta innehållet i dessa.¹³⁹ Skapandet av kulturella markörer fungerar som förbindelselänkar mellan splittrade unga människor och en livsstil som symboliserar protest och motmakt. Det är i denna kontext av identitet, förankring och subkulturella livsvillkor som våldshandlingar uppträder.¹⁴⁰

5.2 Identifikation

5.2.1 'Jag' i förhållande till andra

Människor med invandrarbakgrund beskrivs ofta förenklat genom klichéer och stereotyper och blir till en negativt laddad kategorisering av människor. Detta leder till att begreppen 'in-

¹³⁵ Ålund, 1997, sid 28f

¹³⁶ Ibid, sid 39ff

¹³⁷ Ibid, sid 40

¹³⁸ Ibid, sid 41

¹³⁹ Berg, 1994, sid 115

¹⁴⁰ Ålund, 1997, sid 41

vandrare' och 'invandrarungdom' får en stigmatiserande funktion i till exempel vardagslivet, i skolan och på arbetsmarknaden. Detta i kombination med budskapet att det är de invandrarnas eget fel att de befinner sig i den situation de gör skapar ytterst en grogrund för en självuppfyllande profetia. Det finns en koppling mellan individens självidentifikation och hur omvärlden betraktar och definierar olika grupper av individer.¹⁴¹ Påverkade av existerande fördomar och den etikett med tillhörande negativa konnotationer som begreppet 'invandrare' har, kan invandrarungdomarna själva omedvetet sammankoppla det med exempelvis våld. En del av dem kan till och med komma att bekräfta omgivningens fördomar och stereotyper¹⁴² genom att till exempel begå brott. Vi menar alltså att det har skapats en stereotyp bild av invandrarungdomar och en diskurs som betonar brott och problem. En av våra informanter säger följande;

"Allting hänger på invandrarna, hur vi sköter oss. Men inte blir det bättre för att vi sköter oss bra. Kommer man i en risig bil är vi ett socialfall. Kommer man i en lite nyare bil då är man en knarklangare. Hur vill dom [majoritetsbefolkningen, förf anm] ha det? Det finns ingenting mittemellan. [...] Antingen finns en jävligt skötsam invandrarare eller så finns det de värsta kriminella."

Citatet ovan belyser en problematik som vi anser är en viktig del i diskussionen om invandrarungdomarna och som Aleksandra Ålund också diskuterar. Invandrarskap, för att använda hennes begrepp, håller på att utvecklas till ett dilemma och har blivit till ett permanent tillstånd av kulturell underordning och socialt utanförskap.¹⁴³ Rojas påpekar att om en underklasskultur vad gäller invandrare befästs kommer frustration och vrede vara återkommande inslag i invandrarungdomars vardag.¹⁴⁴ En av våra informanter menar följande;

"Det skapas en motrasism, man är rasist tillbaka. Det är det invandrarungdomar är och det är det som gör saken värre. [...] Men motrasismen bottnar i det man blir utsatt för."

¹⁴¹ Ibid, sid 36

¹⁴² Wigerfelt och Wigerfelt, opublicerat material, Nr 1

¹⁴³ Ålund, 1997, sid 20ff

¹⁴⁴ Rojas, 1995, sid 14

Det talas om rasism och motrasism, men som vår informant poängterar är en del av de så kallade invandrarungdomarnas beteende ett resultat av hur de blir bemötta i sin vardag. Vi tar inte de nämnda ungdomarnas beteende i försvar utan vi menar är att beteendet är förståeligt i den sociala kontext vissa av dessa invandrarungdomar lever i. Vi vill också poängtera att det inte är alla ungdomar som väljer att hantera sin tillvaro på detta sätt. Det är alltså viktigt att inte generalisera. Begreppet motrasism kan te sig motsägelsefullt eftersom rasism betraktas som genererande från den dominerande gruppen i samhället men begreppet innefattar en väsentlig skillnad. Denna skillnad innebär att de som ger uttryck för motrasismen är de som tillhör minoritetsgrupper i samhället. Det finns alltså en väsentlig skillnad vad gäller maktaspekten. Det är också viktigt att poängtera att mötet med en ny samhällelig verklighet inte är en entydig process utan kan leda till motsättningar.¹⁴⁵ Ålund poängterar följande;

”Tryck avlar mottryck, våld föder våld. Det uppstår slutna grupper vända mot de ’andra’ – ’svenskarna’ eller medlemmar av andra etniska minoriteter. [...] Men det är just denna bild av slutna grupper av aggressiva ’invandrarvärstingar’ som har fått störst uppmärksamhet.”¹⁴⁶

Vi anser att denna uppmärksamhet påverkar individer och kan vara ytterligare en faktor som influerar identitetsuppbyggandet och utvecklandet av en negativ självbild. Vi menar att det är viktigt att ta hänsyn till att det inte är alla invandrarungdomar som blir värstingar. Det är ett mindre antal som uppmärksammas. I Klippans kommun har förvisso de invandrarungdomar som deltagit i konflikterna uppmärksammas, men medlemmarna i det aktiva rasistiska gänget har också hållits under uppsikt (se 7.1.1 ”Reaktioner från omvärlden och medias påverkan”).

5.2.2 Igenkänd i byn

Individer står inför kravet att ha en gruppstillhörighet men också behovet av en individuell identitet.¹⁴⁷ En av våra informanter menar att i och med att Klippan är ett litet samhälle vet de flesta ungdomarna vem som är vem och vem som står för vad. Ifall någon har utmärkt sig på något sätt blir denne också lätt igenkänd. Att orten har den storlek den har kan påverka individers själuppfattning. Att bli känd i byn kan antingen inverka negativt eller positivt vad gäller gängtillhörighet på så sätt att en individs gruppgemenskap i vissa fall kan förstärkas av

¹⁴⁵ Lindqvist, 1991, sid 13

¹⁴⁶ Ålund, 1997, sid 22

uppmärksamhet medan den i andra fall bidrar till en brytning med gänget (se också 7.1.1 ”Reaktioner från omvärlden och medias påverkan”). Vi anser att i och med att orten är invånarmässigt liten kan det bidra till att det finns ökade möjligheter för att motsättningarna mellan de berörda grupperna ska eskalera och bli mer påtagliga i det omgivande samhället.

Liksom etnicitet, skapas och förändras identitet och kulturella livsstilar i förhållande till sociala livsvillkor och möjligheter; ”såsom *sprungna ur en tidsrelaterad sammanflätning av det lokala, nationella och globala.*”¹⁴⁸ Utifrån detta resonemang menar vi att kampen för att upprätta en positiv självbild kan vara en anledning till och ett uttrycksätt för de bråk som har förekommit i Klippans kommun mellan det så kallade invandrargänget och den aktiva rasistiska gruppen. Så här berättar en klippanungdom;

”Jag är född och uppvuxen i Klippan. Jag har tydligt märkt hur spänningarna ökat mellan olika grupper genom åren. Det har bildats invandragäng som blivit alltmer kriminella, och de som vågat stå upp mot dem har tidigare blivit klassade som rasister.”

Spänningarna har alltså ökat med åren enligt denne informant. Många av invandrarungdomarna strävar efter att komma bort ifrån de negativa stereotyperna men deras försök motarbetas och kolliderar med den negativa bild som tycks dominera i det övriga samhället. Den rådande bilden är svår att arbeta bort och skapar hinder för de som är drabbade av den. Det som tydliggörs är perspektivet ’vi och de’. Mot bakgrund av detta kan ett motagerande få formen av motrasism. De som står i opposition stämplas som rasister.

5.3 Orsaker och förklaringar

5.3.1 Kultur, kriminalitet och social kontext

Invandrarungdomar förknippas ofta med våld och brott. Kultur är det verktyg som används både som en förklaring och som en orsak till vad som i stor utsträckning betraktas som ungdomsproblem. Ålund menar att sambandet mellan kultur, ungdomar och våld okritiskt tas för givet underförstått eller uttalat. Som vi tidigare nämnde finns det en risk att missvisande och schablonartade bilder av olika ungdomsgrupper kan skapa sin egen verklighet. ”’*Negativ*

¹⁴⁷ Ibid, sid 41

¹⁴⁸ Ibid, sid 41

berömmelse' kan komma att förpliktiga"¹⁴⁹, det vill säga fungera som en självuppfyllande profetia. Dessa premisser skapar förutsättningar för att invandrarskap kommer att betyda mer eller mindre vålds- och brottsbenägenhet. Kulturen betraktas av delar av majoritetsbefolkningen som orsaken till det våld som vissa invandrarungdomar är delaktiga i. Att på detta sätt skapa kulturella stereotyper leder till en situation där dessa förtiger eller bortförklarar den sociala kontext som våldet ingår i.¹⁵⁰ Två av Rojas intervjupersoner anser följande;

"Svensken visar inte aggressiviteten, han är inte aggressiv utåt. Om han blir sur på mig blir han tyst..."

*"... Kanske tänker svensken på ett mycket aggressivt sätt, men han visar det inte. För oss är det annorlunda, vi visar det, för oss är det helt naturligt att reagera."*¹⁵¹

Ovanstående citat kan vid en första anblick förklaras i termer av kultur men vi menar att problematiken är mer komplex. Mot bakgrund av att bli betraktad som annorlunda och avvikande kan den enda utvägen vara att öppet visa sina aggressioner.

Problemet är inte bara det att våld och brottslighet ofta förklaras med kulturella skillnader. Lika allvarligt är att de 'andras kulturer' mystifieras, orientaliseras och frikopplas från det sociala sammanhanget. Kulturerna exotiseras i negativ bemärkelse som ett enhetligt och kollektivt fenomen samtidigt som det bortses ifrån att kultur har att göra med konkreta livsvillkor här och nu. Istället betraktas kultur som ett arv som individer med invandrarbakgrund har med sig och som innehåller en inprogrammerad kod och ram för hur individer ska tänka och handla.¹⁵² Med andra ord är det ett kulturellt bagage som dessa individer alltid bär med sig i vissa av majoritetsbefolkningens ögon.

5.3.2 En förklaringsmodell

Rojas diskuterar en av de vanligaste förklaringarna till våldstendenser bland en del invandrar-killar, nämligen deras bristande kontakt med vuxna män och då speciellt pappan. Avsaknaden av en manlig förebild anses ge upphov till en konfliktfylld uppväxt där sökandet efter man-

¹⁴⁹ Ibid, sid 24

¹⁵⁰ Löwander, *Rasism i verkligheten och i nyheterna*, hämtad ur Brune, 1998, sid 90

¹⁵¹ Båda citaten återfinns i Rojas, 1995, sid 30

¹⁵² Ålund, 1997, sid 25ff

ligheten kan ta sig olika uttryck, till exempel genom våld. Detta beror på att mamman är det enda tillgängliga identitets- och konfrontationsobjektet.¹⁵³ En annan förklaring kopplar samman tesen om avsaknaden av en manlig förebild med den antagna förändringen av manligheten i det västerländska samhället. Män har inte längre samma identitet som tidigare och i det nya samhället har också männens förmåga att stå för könssocialisationen av pojkar till män gått förlorad. Det är i manlighetskrisens spår våldsrelaterade uttrycken kommer fram och de anses vara resultatet av ett sökande efter manlighet.¹⁵⁴

Vi menar att det finns stora likheter mellan ovanstående resonemang och de som försöker ge en förklaring till varför vissa ungdomar anammar rasistiska åsikter och blir medlemmar i aktiva rasistiska grupper. En vanlig förklaring vad gäller detta är just trassliga hemförhållanden (se vidare 6.1.5 "Föräldrauppror eller substitutfamilj och kompisar"). Vi är överens med Ålund om att den kontext som ungdomsgruppers våldshandlingar och brottslighet ingår i, är sociokulturellt bestämd och "...måste på ett komplext sätt analyseras i relation till här och nu existerande livsbetingelser."¹⁵⁵ Detta gäller både de öppet rasistiska formationerna och de berörda invandrarungdomarna. Förklaringsmodellerna är alltså relevanta men vi anser att de bortser från det specifika i en del invandrarungdomars livssituation. Förklaringsmodellen brister exempelvis i det att utgångspunkten är en överansträngd arbetande pappa tillhörande medelklassen. Denna pappa är sällsynt i de invandratäta områdena i Sverige idag där hög arbetslöshet är många vardag. Däremot vill vi poängtera att det finns andra orsaker till att pappan i en invandrarfamilj inte är närvarande. Sådana kan vara att pappan sitter i fängelse eller dött i krig. I våra intervjuer och uppsatser är den arbetslösa pappan ett återkommande faktum. Ett flertal av föräldrarna till invandrarungdomarna i Klippan är arbetslösa och har därför socialbidrag. De flesta bor i de invandratäta områdena på orten, det vill säga i lägenheter. Rojas ser brister i de två ovannämnda teoretiska perspektiven och menar följande;

"Deras [ungdomarnas, förf anm] problem reduceras till ett slags allmängiltigt generations- eller manlighetsproblem som kan lösas via antivåldskampanjer, mer kontakt med vuxna män och någon slags manlig ungdomsrörelse."¹⁵⁶

¹⁵³ Chodorow i Rojas, 1995, sid 82

¹⁵⁴ Rojas, 1995, sid 83

¹⁵⁵ Ålund, 1997, sid 25

¹⁵⁶ Rojas, 1995, sid 83

Vi håller till viss del med Rojas men vi anser också att arbetet med antivåldskampanjer på lokal- och individnivå måste fortgå. Lösningarna till problemen är alltså komplexa och måste utgå både från strukturell- och individnivå. Vi anser att problemen inte kan reduceras till att enbart vara uttryck för ungdomsproblem. Rojas menar att vissa av invandrarungdomarnas uttryckssätt inte handlar om en normlöshet i vanlig bemärkelse utan om en realistisk bedömning av de möjligheter som de etablerade normerna och institutionerna erbjuder.¹⁵⁷

5.4 Genusperspektiv

5.4.1 Killar, tjejer och kriminalitet

Det går inte att bortse ifrån att bland personer som fälls för brott är individer med invandrarbakgrund överrepresenterade och då främst killar.¹⁵⁸ I Klippans kommun handlar det om ett fåtal välkända ungdomar. Denna grupp får i många olika sammanhang representera övriga invandrare i Klippan. En del anser att de kriminella ungdomarna också orsakar problem för övriga invandrare¹⁵⁹, exempelvis genom att alla dras över en kam och anses vara på ett visst sätt. Invandrarungdomarna är avskiljda från det övriga samhället genom ett dubbelt utanförskap både som individer med invandrarbakgrund och som kriminella.¹⁶⁰ Utanförskapet har också sina existensformer, strukturer, lojaliteter och regler som inte alltid överensstämmer med normen i det omgivande samhället.¹⁶¹ Vad gäller framställandet av invandrarkillar i till exempel media existerar det en dubbelhet; de utgör en fara för samhället och det beror på att samhället inte släppt in dem. De är offer för ett samhällssystem som görs till förövare.¹⁶² Vad gäller tjejerna menar vi att deras situation är annorlunda och en av våra informanter anser att *"invandrartjejerna ser man nästan aldrig."* En annan informant har samma åsikt;

*"Invandrarflickorna syns ju inte lika mycket som killarna gör.[...] De [killar med invandrarbakgrund, förf anm] anses som farliga av samhället och då är det bättre att de blir bilmekaniker och jobbar på någon undanskynd plats."*¹⁶³

¹⁵⁷ Ibid, sid 80

¹⁵⁸ Ibid, sid 30

¹⁵⁹ Wigerfelt och Wigerfelt, opublicerat material, Nr 1

¹⁶⁰ Ålund, 1997, sid 30

¹⁶¹ Rojas, 1995, sid 79

¹⁶² Polite i Brune, 1998, sid 124

¹⁶³ Niklasson, Lind Seneby, 1999, sid 48

Mönstret att satsa resurser på killar återkommer även i Klippans kommun eftersom det är killarna som har ansetts vara huvudproblemet i motsättningarna mellan ungdomarna. Det är inte så många tjejer som har funnits i gängen. Bilden av invandartjejer är entydigare och de framställs istället som offer, ofta för sina egna landsmäns kulturer. Våld som förekommer mot invandrarflickor förklaras ofta i termer av kultur. Invandrarkillen däremot är både 'offer' och föröväre.¹⁶⁴ Det leder till en situation där kategorin invandrarkillar både undangöms och demoniseras av samhället medan kategorin invandartjejer bara undangöms. Det finns likheter med hur förhållningen är till aktiva rasistiska grupper, vilket vi diskuterar mer i 4.4.2 "Farliga eller ofarliga".

Jerzy Sarnecki menar att vissa ungdomar med invandrarbakgrund inte har eller får den anknytning till samhället som är nödvändig och därmed utgör de idag en underklass i det svenska samhället.¹⁶⁵ Med bakgrund av detta finns det hos vissa av dem ett behov av självhävdelse och revolt mot de orättvisor de möter.¹⁶⁶ Samtidigt menar Sarnecki att han har funnit en förortskultur som i mycket bidrar till att en del människor blir brottslingar oavsett om individen är svensk eller invandrare, det vill säga problemen kan vara lika allvarliga oavsett härkomst.¹⁶⁷ Hans resonemang stämmer alltså överens med Ålunds diskussion om att det är livsbetingelserna som kan verka avgörande. Vidare menar Sarnecki att forskning visar att människor låter bli att begå brott när deras band till samhället är tillräckligt starka. Den som har mycket att förlora undviker att begå brott. Det kan delvis förklara varför en del av de nyanlända invandrarna begår fler brott och varför brottsligheten minskar i andra och tredje generationen.¹⁶⁸ Vi anser att dessa faktorer tillsammans med andra samspelande faktorer som exempelvis livsbetingelser och uppgivenhet används som förklaringar till varför en del invandrarungdomar är överrepresenterade i brottsstatistiken.

5.5 Respekt

5.5.1 Att skapa gränser

Rojas menar att kampen för respekt är central i vissa ungdomars individuella och kollektiva ställningstaganden.¹⁶⁹ Ålund väljer att se det på följande vis;

¹⁶⁴ Polite i Brune, 1998, sid 124

¹⁶⁵ Sarnecki i Ålund, 1997, sid 28

¹⁶⁶ Ålund, 1997, sid 30

¹⁶⁷ Sarnecki i Aftonbladet, 2000-03-13

¹⁶⁸ Ibid

¹⁶⁹ Rojas, 1995, sid 20

”Människor slåss för livet och inte för kulturen, men den senare kan ibland, när den essentialiseras, bli ett vapen i mellanmännsliga konfrontationer.”¹⁷⁰

Vi menar att kultur kan användas både som ett försvarsvapen av den egna identiteten men också som ett verktyg för att underminera någon annan, det vill säga att kultur används på ett medvetet sätt för att skilja på 'vi' och 'dom'. Från detta är inte steget långt till att använda stereotyper. En uppfattning som är återkommande i vårt empiriska material från Klippans kommun är att många ungdomar med invandrarbakgrund är kaxiga. Rojas anser att en sådan kaxighet kan handla om ett sökande efter respekt som ibland kan leda till att motsättningar uppstår.¹⁷¹ I Klippans kommun finns å ena sidan den aktiva rasistiska gruppen och å andra sidan det löst formerade invandrargänget. Det är dessa parter som har uppmärksammats och som många har en åsikt om. Vi anser att när vissa av invandrarungdomarna anses vara bråkiga och kriminella skapar det möjligheter för den aktiva rasistiska gruppen att motivera sina åsikter och sina handlingar. En klippanungdom menar att;

”Invandrarna i Klippan är tragiskt nog jättehögfärdiga. Och kommer det folk från och runt omkring Klippan, t.ex. Kvidinge, så anser invandrarna direkt att man är nazist, och börjar slåss. Kanske inte alla invandrare gör så, men en stor del.”

Ett verktyg för att söka respekt är att underminera varandra på olika sätt. Vi menar att kalla andra för 'rasister' är ett sätt att dra gränser och visa på 'vi' och 'dom'. I Klippans kommun används ordet 'rasist' som ett effektivt skällsord av en del av de som råkat ut för rasistiskt relaterade uttryck.¹⁷² En klippanungdom som umgås med ungdomar med öppet rasistiska åsikter menar att: *”Utlänningarna har en klar fördel, de är så många jämfört med rasisterna.”* Det är dock viktigt att poängtera att även om antalet invandrare är numerärt fler än antalet individer med rasistiska åsikter är det inte alla invandrarungdomar som är delaktiga i motsättningarna. De olika gängbråken tar sig också olika uttryck beroende på vem som står bakom, men en förenande aspekt är provocerandet. Så här säger en klippanbo;

¹⁷⁰ Ålund, 1997, sid 29

¹⁷¹ Rojas, 1995, sid 20f

¹⁷² Wigerfelt och Wigerfelt, opublicerat material, Nr 1

”Kommer man till skolan med bomberjacka, rakad skalle och stålhättor på skorna är det lätt att hamna i konflikt,... - Precis som det är för invandrare som tar på sig en tröja med svenska flaggan och texten 'Alla lika - Alla olika' ”¹⁷³

Dessa uttryck är ett medvetet sätt att väcka uppmärksamhet samtidigt som det visar vem som tillhör vilket gäng. Rojas drar slutsatsen utifrån sina intervjuer att en del ungdomar använder en jargong som kan uppfattas som 'kaxig' av de som berörs av den.¹⁷⁴ En av hans informanter anser att kalla en svensk för 'Svensson' innebär följande;

”Man känner sig dominant, man har kontrollen. Innan kändes det ganska givande, man får mera status liksom, inte nu... men innan... Jag tror att man gör det bara för att få ut allt skit man har i sig, allt det man har upplevt under åren här.”¹⁷⁵

Rojas menar också att han tror att detta sättet att agera är något som många invandrarungdomar gör. De börjar som dominanta och självsäkra och möter inte mycket motstånd. I längden kan det dock bli frustrerande framförallt när de upptäcker att de inte har uppnått någon kontroll.¹⁷⁶ Ett annat sätt att söka respekt är att utmana den värld som underminerar den egna värdigheten. Rojas anser vidare att; *”kan de [invandrarungdomar, förf anm] inte bli älskade så vill de åtminstone bli fruktade av den stora världen.”¹⁷⁷* Detta menar vi kan vara en form av självförsvar. Vi anser också att det finns paralleller till den aktiva rasistiska gruppen och deras sökande efter respekt (se 6.1.5 ”Föräldrappror eller substitutfamilj och kompisar”). Deras metoder för att uppnå respekt är att med våldsrelaterade handlingar och genom politiskt organisering utmana den omgivande världen. I detta sammanhang vill vi återknyta till uttrycket 'lika goda kålsupare' (se 4.3.2 ”Motsättningar och hur de kan betraktas”). Vi anser att detta påstående måste förstås i relation till invandrarungdomarnas livssituation som inkluderar både sociala- och strukturella faktorer. Påståendet stämmer så till vida att båda grupperingarna har deltagit i motsättningarna, men orsakerna till varför är olika. Den aktiva rasistiska gruppen är involverad i konflikterna på en delvis ideologisk grund

¹⁷³ Arbetet, 1999-12-05

¹⁷⁴ Rojas, 1995, sid 42f

¹⁷⁵ Ibid, sid 42f

¹⁷⁶ Ibid, sid 43

¹⁷⁷ Ibid, sid 79

medan invandrarungdomarnas delaktighet kan förklaras som en motkamp eller strategi mot de orättvisor de möter i sin vardag. Vad vi försöker komma fram till i detta kapitel är en beskrivande och analyserande förklaring av invandrarungdomars beteende snarare än ett försvar av detta. Vi eftersöker en nyanserad bild som inte bara beskriver invandrarungdomarna som offer.

Rojas menar vidare att genom att delta i verksamheter som är socialt uppskattade, exempelvis sport, skapar ungdomar alternativa vägar för att få respekt och en position i samhället.¹⁷⁸ I vår rapport om ungdomars fritid i Klippans kommun (se bilaga 1) var ett vanligt önskemål från framförallt invandrarungdomarna att de ville få ett utökat utbud av sportaktiviteter i kommunen. Vi menar att dessa önskemål egentligen kan vara ett uttryck för någonting mer än bara en önskan om fler aktiviteter. Det kan även implicit vara en strategi för att handskas med vardagen och försöka hitta en alternativ väg ur vardagens vedermödor.

5.6 Sammanfattning

Invandrarungdomar betraktas ofta utifrån stereotyper och dessa kommer till uttryck i den samhälleliga diskursen. Generellt bortses det ifrån olika missförhållanden som till exempel utanförskap och arbetslöshet till förmån för förklaringar som baseras på kultur när invandrarungdomar omnämns. De stereotypa bilderna blir en del av vardagen och får konsekvenser för exempelvis ungdomarnas identitetsskapande. Andra konsekvenser kan vara att de kan bemötas med misstänksamhet, det vill säga uttryck för den subtila rasismen (se vidare kapitlet 4 ”Rasism”). Av ovanstående går det att dra slutsatsen att vissa invandrarungdomars problem är mer komplexa än att bara betraktas som ett ungdomsproblem. Konflikterna i Klippans kommun är uttryck för de problem som finns inom det omgivande samhället. I och med att en del av invandrarungdomarna utsätts för majoritetsbefolkningens förtryck bildar vissa av dessa ungdomar grupperingar med egna normer och värderingar som ett svar på de orättvisor som de möter. Den sista aspekten vi diskuterar är sökandet efter respekt. Vi anser att det finns en del motsvarigheter till den aktiva rasistiska gruppen vad gäller just detta. I följande avsnitt kommer vi att diskutera vilka faktorer som påverkar individer att gå med i aktiva rasistiska grupper.

¹⁷⁸ Ibid, sid 79

6 Aktiva rasistiska grupper – öppen rasism

I detta kapitel vill vi beskriva olika förklaringsmodeller till att ungdomar går med i vad vi kallar aktiva rasistiska grupper. Vi vill också beskriva den dynamik som finns i en sådan grupp och hur den påverkar individen. I detta sammanhang diskuteras även tjejnarnas ställning i aktiva rasistiska grupper. Vidare kommer vi även i detta kapitel referera till situationen i Klippans kommun samt annat material om individer som har deltagit i aktiva rasistiska grupper.

6.1 Att gå med i en aktiv rasistisk grupp

6.1.1 Det första mötet

Tore Björge och Yngve Carlsson skriver om vilka orsaker som kan ligga bakom att ungdomar går med i aktiva rasistiska grupper. Det finns naturligtvis inte en enskild förklaring för alla individer som går med i en aktiv rasistisk grupp utan det är flera faktorer som samverkar. Ungdomar kommer i kontakt med aktiva rasistiska grupper på olika sätt. Det vanligaste sättet är genom äldre syskon¹⁷⁹ och detta är något som en av våra informanter beskriver;

”Jag var ju bara 11 år när jag började ordentligt. Morsan och farsan hade skilt sig när jag var sex år och morsan hade träffat en ny gubbe. Han hade en son som var skinhead. Jag påverkades väldigt mycket av honom och jag tyckte att han var häftig så jag fick börja hänga med honom och hans äldre skinnskallekompisar, hänga i stan, få gratis öl, lyssna på musik. Det var rätt oskyldigt i början tyckte jag då.”

Aktiva rasistiska grupper har också egna medier och ger ut tidskrifter och musikmagasin, har radiokanaler, ger ut vit makt-musik på CD och videokonserter med band som spelar vit makt-musik. Detta är ett annat sätt att komma i kontakt med grupperna.¹⁸⁰ Anders och Berit Wigerfelt menar i en artikel i DN att vit makt-musik är en viktig gemensam samlingspunkt för ungdomar i Klippans kommun och den är också en viktig orsak till att den öppna rasismen bland ungdomarna växer.¹⁸¹ Även Internet har blivit en vanlig kanal för spridning av rasistisk propaganda och genom Internet går det även att handla bland annat CD-skivor, böcker och

¹⁷⁹ Björge och Carlsson, 1999, sid 62f

¹⁸⁰ Ibid, sid 62f

¹⁸¹ Dagens Nyheter, 2000-01-25

tidningar som har rasistiska budskap. Via Internet rekryteras många nya medlemmar till aktiva rasistiska grupper. En elevundersökning av CEIFO visar att av de som har läst rasistiska tidningar så är det 22,7% som har kommit i kontakt med tidningarna via Internet. Denna undersökning visar också att elever på praktiska gymnasieprogram läser fler rasistiska tidningar än de på teoretiska program och att det är betydligt fler killar än tjejer som läser tidningarna.¹⁸² Det finns således ett digert utbud av rasistisk propaganda i vilka det sprids ett öppet rasistiskt budskap. En avhoppare berättar i en intervju om hur han uppfattar den rasistiska propagandan;

”I propagandan så gör man det lätt för sig. Man pekar ofta på småfel och blåser upp dem till jätte-problem och jätte-grejer och jämför olika historier och berättelser och händelser och så vidare, och tar fram olika saker som inte stämmer överens. Det [rasistiska budskapet, för ann] görs till en självklarhet, det är klart att det är så. Det görs så att det blir väldigt lätt att fastna för det och tro på det istället för att behöva gå runt och övertala någon. [...] Det är också det där att både genom musik och tidningar och så vidare så får man samma budskap hela tiden om och om igen. Det blir en form av hjärntvätt efter ett tag. Man bara hör och ser en sida av saken. Ett synsätt på det hela.”

Rasistisk propaganda är således en viktig rekryteringskanal som är lätt för individen att ta till sig eftersom samma budskap upprepas om och om igen på olika sätt och genom olika kanaler.

6.1.2 Sociala faktorer

Ungdomar som går med i aktiva rasistiska grupper sägs ofta ha arbetarklassbakgrund men detta är något som bland annat van Dijk, Anna-Lena Lodenius och Per Wikström anser till viss del är en myt. van Dijk diskuterar rasism som ett fenomen som existerar även bland människor i den samhällseliten¹⁸³ (se 4.2.1 ”Maktperspektiv”). Lodenius och Wikström menar att det främst är de centralt placerade aktivisterna, de så kallade kärnaktivisterna (se 6.2.4 Kärnaktivister, sympatisörer eller svansar) som har arbetarklassbakgrund. I övrigt anser de att det finns ”gott om verbala medelklassbarn, och även enstaka personer med överklass-

¹⁸² Lange med flera, CEIFO-rapport, 1997, sid 36

¹⁸³ van Dijk, 1993

*bakgrund*¹⁸⁴ som dras till aktiva rasistiska grupper. Detta är något som en informant bekräftar vad gäller ungdomarna i den aktiva rasistiska gruppen i Klippan;

”Idag är det mer vanliga killar än de med trassliga sociala förhållanden. De har helt klart ändrat stil. De sköter skolan jämfört med tidigare då det var mycket strulpellar, supande och skolkande. Idag är det inte fullt så mycket drickande. Idag är det mer intellektuell rasism.”

Bland de mindre centralt placerade aktivisterna, så kallade sympatisörer, menar dock Lodenius och Wikström att *”den stora gruppen sympatisörer består av unga, lågutbildade, industriarbetare eller arbetslösa män”*¹⁸⁵. Denna koppling till låg utbildning finns även i Klippans kommun enligt en informant;

”Alltså, jag tror att varje försök att göra en enkel förklaring den krakelerar. Det är säkert ingen tvekan om att det ligger någonting i att bruksorters karaktär är lite speciell. Det har aldrig stått högt i kurs att plugga direkt. Bildningsnivån är inte lysande hög. [...] Så har det varit av tradition i många bruksorter. Hemskt mycket av folk som studerar, ja, de flyttar iväg sen.”

Informanten menar att de aktiva rasistiska grupper som finns i kommunen till viss del kan förklaras genom ortens karaktär och den låga utbildningsnivån. Att Klippan är en bruksort gjorde samhället känsligt för de ekonomiska- och strukturella förändringarna som diskuteras i 3.1.2 ”Konjunktursvängningar och strukturella förändringar”. Detta i kombination med ett missnöje över den flyktingförläggning som upprättades i kommunen kan ha lett till att vissa ungdomar sökte sig till aktiva rasistiska grupper (se även 3.1.3 ”Flyktingar som syndabockar”). Vi vill dock poängtera att det är flera faktorer som samverkar för att en ungdom ska gå med i en sådan grupp.

¹⁸⁴ Lodenius och Wikström, 1997 (1), sid 78

¹⁸⁵ Lodenius och Wikström, 1997 (2), sid 118

6.1.3 Politisk övertygelse?

Björge och Carlsson poängterar att det inte behöver handla om att ungdomar har en politisk övertygelse som gör att de går med i aktiva rasistiska grupper. Det kan röra sig om väldigt olika individuella motiv och författarna menar att det i en aktiv rasistisk grupp kanske bara är en eller två som är ideologiska aktivister. De flesta ungdomar går inte med i aktiva rasistiska grupper därför att de har rasistiska åsikter utan de får åsikterna efter det att de har gått med i gruppen.¹⁸⁶ En avhoppad informant reflekterar över detta på följande sätt;

”Ofta är det så att man inte presenteras först för en ideologi och det politiska utan man presenteras för en livsstil. Det är mycket festande och så vidare och sedan så kommer kanske åsikterna. Det växer fram med omgivningen.”

Det som är lockande behöver således inte vara ideologin utan snarare den livsstil som de aktiva rasistiska grupperna står för. Genom livsstilen möter individerna sedan åsikterna och ideologin men då är de ofta redan en del av kamratgänget vilket kan göra det svårare att motstå åsikterna. Ett fåtal ungdomar går dock med i aktiva rasistiska grupper därför att deras åsikter inte representeras i något av de etablerade partierna. Vissa går med som en motreaktion till vad de uppfattar som provokativt beteende från invandrare, antirasister eller myndigheter (se även 5.5.1 ”Att skapa gränser”)¹⁸⁷ En av de avhoppare vi har talat med beskriver att motsättningar mellan invandrare och svenskar är anledningen till att han gick med i en aktiv rasistisk grupp;

”Det började för min del runt mellanstadieåldern. I den skola jag gick i fanns det mycket motsättningar mellan invandrare och svenskar. Det var väldigt mycket bråk och det gjorde att jag fick en sned syn på invandring för alla invandrare jag mötte var sådana som jag bråkade med då. Jag hade i stort sett bara svenskar som kompisar. [...] Och hos nazister och rasister... där började de nämna att de tyckte illa om invandrare. Något år senare började jag hänga på stan och det skedde mycket rån med invandrargäng som ställde sig och väntade på att uteställen skulle stänga. Så stod de där systematiskt och plockade

¹⁸⁶ Björge och Carlsson, 1999, sid 57ff

¹⁸⁷ Ibid, sid 57ff

mobiltelefoner och annat. Jag blev förbannad och fick mycket hat mot invandrare. Det utvecklades till nazism och jag började få kontakt med Sverigedemokraterna genom flygblad [ohörbart]. Jag hade även kontakt med andra personer som hade grövre åsikter än vad Sverigedemokraterna representerade.”

Dessa dåliga erfarenheter av invandrare ledde till att denne individ sökte sig till en aktiv rasistisk grupp. En aspekt av detta fenomen menar vi är att en individ ser vad han vill se. De dåliga erfarenheterna som en individ kan ha av till exempel ett invandrargång kan sedan färga individens övriga erfarenheter av personer med invandrabakgrund. Detta leder till en ond cirkel som kan vara svår att bryta. Ytterligare ett exempel på att ungdomar går med i aktiva rasistiska grupper på grund av vad de upplever som motsättningar med invandrare är att vissa ungdomar ifrån socialt marginaliserade grupper anser att myndigheterna ger mer stöd och bidrag till invandrare än vad de själva får. Detta uppfattas som provokativt från myndigheternas sida.¹⁸⁸ Att endast skylla på ekonomiska faktorer som en anledning till att aktiva rasistiska grupper bildas går naturligtvis inte, framför allt som flera av ungdomarna med rasistiska åsikter i Klippan kommer ifrån välbärgade familjer. En av ungdomarna i Klippans kommun reflekterar över varför rasism uppstår och menar att avundsjuka är en anledning;

”Rasism tror jag bygger mest på avundsjuka mot andras välfärd. Pga att invandrarna inte har något arbete så måste dom ju få bröd och vatten, dom måste få pengar någonstans ifrån och det måste ju bli staten dom får pengarna av. Det är ju sådant som föder rasism och avundsjuka. Därför tror jag att det finns en lösning. Försök att skaffa arbete åt både svenskar och invandrare.”

Ovanstående citat menar vi visar på att det inte görs en koppling mellan det samband som finns vad gäller orsak och verkan – många personer med invandrabakgrund får inte jobb i Sverige vilket kan bero på bland annat den institutionella rasismen. Dessa invandrare tvingas därför in i ett bidragsberoende. Detta bidragsberoende skylls sedan på invandrarna med argument som att 'de inte vill arbeta' osv vilket också är en form av rasism. Ytterligare en aspekt av detta är att individer i aktiva rasistiska grupper ofta tror att det i samhället finns en konspiration till förmån för invandrare. Lodenius och Wikström menar att ett utmärkande

drag hos kärnaktivisterna i aktiva rasistiska grupper är att de; *”befinner sig i en djupgående konflikt med resten av samhället. [...] Han tror på fullt allvar att skolan, myndigheterna och ”de judestyrda massmedierna” ljuger”*¹⁸⁹.

6.1.4 Spänningssökande och mansmyten

Många ungdomar driver in och ut ur olika rörelser och subkulturer under ungdomsåren och ibland deltar de i grupper som ideologiskt står på motsatt sida av varandra, till exempel religiösa grupper och kriminella ungdomsgäng. Det är nyfikenhet och spänningssökande som ligger till grund för att ungdomarna byter miljö ofta. Spänningssökande kan i sig vara en orsak till att ungdomar går med i aktiva rasistiska grupper. Det rör sig då ofta om personer som psykologiskt har ett stort behov av starka upplevelser, att utsätta sig för stora risker och att pröva sina gränser. Dessa individer dras ofta till riskabla sporter som bergsklättring eller fallskärmshoppning och somliga hamnar i destruktiva aktiviteter som kriminalitet eller missbruk. Det har visat sig att en del av de ungdomar som är med i aktiva rasistiska grupper har fått diagnosen ADHD, Attention Deficit Hyper Activity Disorder. ADHD kan leda till att de drabbade individerna är extremt spänningssökande vilket alltså kan vara en anledning till att de söker sig till aktiva rasistiska grupper.¹⁹⁰ En ny studie visar att så många som en i varje klass lider av någon form av neuropsykiatrisk störning som till exempel ADHD och att det är fler killar än tjejer som drabbas.¹⁹¹ Inom de aktiva rasistiska grupperna är individer med detta tillstånd överrepresenterade. Det är dock viktigt att poängtera att det bara är ett fåtal av de individer som har diagnostiserats med ADHD som återfinns i aktiva rasistiska grupper.¹⁹² Spänningssökandet är något som några av de antirasistiska projekt som genomfördes i Klippans kommun gentemot individer i aktiva rasistiska grupper tar fasta på och detta kommer vi att beskriva närmare i kapitel 8.2.3 ”Vandringen”.

Det finns ungdomar som går med i aktiva rasistiska grupper därför att de är attraherade av den våldsamma och militaristiska sidan av grupperna och livsstilen och det handlar då om en sorts maskulinitetskult.¹⁹³ Detta märks i Klippans kommun och det finns flera exempel på att killar i den aktiva rasistiska gruppen är intresserade av det militära och gärna vill göra militärtjänstgöring (se även 7.2.1 ”Ett ’normalt’ liv och en yrkeskarriär”). Det finns i vissa

¹⁸⁸ Ibid, sid 57ff

¹⁸⁹ Lodenius och Wikström, 1997 (1), sid 77f

¹⁹⁰ Björge och Carlsson, 1999, sid 57ff

¹⁹¹ Sydsvenska Dagbladet, 2000-02-04

¹⁹² Björge och Carlsson, 1999, sid 57ff

aktiva rasistiska grupper en kult med hjältar och martyrer och hjältarna är i stort sett alltid män. En extrem manlighet är central i gruppidentifikationen.¹⁹⁴ Att manlighet likställs med bland annat fysisk styrka är ingenting som är unikt inom aktiva rasistiska grupper utan detta synsätt återfinns i hela det västerländska samhället. Henrietta Moore beskriver fenomenet så här;

”A second starting point is the way in which discourses about sexuality and gender construct women and men as different sorts of persons. One very obvious example of this in many western cultures is the way that male sexuality and persons of the male gender are portrayed as active, aggressive, thrusting and powerful; while female sexuality and persons of the female gender are seen as essentially passive, powerless, submissive and receptive.”¹⁹⁵

Detta innebär alltså att dessa tendenser finns i det övriga samhället men hos de aktiva rasistiska grupperna förstöras tendenserna upp och blir mer påtagliga. De egenskaper som traditionellt betraktas som typiskt manliga hyllas i de aktiva rasistiska grupperna. En riktig man bör besitta fysisk och psykisk styrka, disciplin, hårdhet och offervilja och detta leder till att en del individer från aktiva rasistiska grupper bygger upp sin kropp med hjälp av anabola steroider. Andra hyllar renlevnad och tar helt avstånd från droger och kan vara till exempel vegetarianer.¹⁹⁶ En av våra informanter menar att det bland ungdomarna i den aktiva rasistiska gruppen i Klippans kommun finns en machomyt och att det även förekommit droger och anabola steroider vid tiden för mordet;

”Ja, alltså det är en rätt så macho kultur hela det där. Det är det faktiskt. Tjejerna har ju en funktion som flickvänner och understödjande. Men det är rätt macho. [...] Tittar man på affischer från det ena och andra hållet så är det samma stuk på det här; idealiserade muskulösa hantverkare. De har en sån idealbild som

¹⁹³ Ibid, sid 57ff

¹⁹⁴ Lööws artikel *The Cult of Violence: The Swedish Racist Counterculture* är hämtad ur Björge och Witte, 1993, sid 69. Se även Lööws artikel *Racist Violence and Criminal Behaviour in Sweden: Myths and reality* i Björge, 1995, sid 128

¹⁹⁵ Moores artikel *The problem of explaining violence in the social sciences* är hämtad ur Harvey and Gow, 1994, sid 138.

¹⁹⁶ Lodenius och Wikström, 1997 (1), sid 79ff

lever kvar och det är våldsromantik, gaturomanik och ordning och reda.”

”...de var inne i en aktiv fas [vid tiden för mordet, förf anm] av [...] sitt ölande och sitt anabola steroidande. [...] Det visade sig efteråt att många hade tagit droger. Det syns i förundersökningsmaterialet. Det var vanligt förekommande.”

Idealbilden av mannen visas bland annat i rasistiska tidningar och i sångtexter i vit maktmusiken. Denna machobild av mannen som byggs upp inom den aktiva rasistiska gruppen kan individerna i gruppen känna sig tvingade att leva upp till. Detta kan göra att de hetsar varandra och bygger på varandras föreställningar om hur en riktig man ska vara. I Klippans kommun finns det exempel på att ungdomarna har tagit anabola steroider för att bygga upp sina kroppar. Detta i sin tur kan leda till ett aggressivt beteende vilket även droger kan göra. Detta kan ytterligare hetsa individerna till att sträva efter att efterlikna idealbilden av mannen. Bilden av mansidealet är ytterligare något som utnyttjades i några av de anti-rasistiska projekt som har genomförts i Klippans kommun (se kapitel 8.2.3 ”Vandringen”).

6.1.5 Föräldrauppror eller substitutfamilj och kompisar

En del ungdomar revolterar mot sina föräldrar genom att gå med i en aktiv rasistisk grupp. Det kan också vara ett sätt att söka uppmärksamhet hos föräldrarna och då är en negativ reaktion bättre än ingen reaktion alls. Andra ungdomar går med i aktiva rasistiska grupper på grund av att de har ett problematiskt förhållande till sina föräldrar och detta dåliga förhållande gör att de söker en annan sorts familjegemenskap. Att gå med i en aktiv rasistisk grupp kan vara ett sätt att söka en substitutfamilj och äldre aktivister kan då fungera som fadersfigurer.¹⁹⁷ Vissa aktivister delar till och med lägenhet och refererar till medlemmarna i gruppen som medlemmar i familjen eller bröder och systrar.¹⁹⁸ En av de avhoppare vi har varit i kontakt med berättar att kompisarna i den aktiva rasistiska gruppen fick en stor betydelse som extrafamilj;

¹⁹⁷ Björger och Carlsson, 1999, sid 57ff

¹⁹⁸ Lööws artikel *The Cult of Violence: The Swedish Racist Counterculture* är hämtad ur Björger och Witte, 1993, sid 69

”I och med att det är en sådan väldigt stark gemenskap och stark sammanslutning så blir det ju absolut som en familj om inte starkare. Man ställer upp för varandra i alla lägen och alla situationer. [...] Det blir så att man kommer varandra närmre i och med det att det är bättre kontakt. I och med det blir det ofta att man litar mer på varandra. Desto mer man är med om tillsammans, slagsmål eller demonstrationer eller vad det nu är, stärks ju också hela tiden det här... man känner starkare och starkare band.”

Gemenskapen bekräftas i och med att gruppmedlemmarna delar många starka upplevelser. Detta menar vi gör också att gruppen avskärmas mer och mer från det övriga samhället vilket är en del i en dubbel process (som kommer att beskrivas mer utförligt i avsnitt 6.2.1 ”Processer i den aktiva rasistiska gruppen”). Att lojaliteten hela tiden testas vid demonstrationer och liknande gör att banden till den aktiva rasistiska gruppen kan bli starkare än till den egna familjen. I vissa fall kan det finnas släktskapsband med till exempel föräldrar eller farföräldrar som har varit aktiva i någon aktiv rasistisk grupp. Individer som har något liknande släktskapsband har ofta hög status inom den aktiva rasistiska gruppen.¹⁹⁹ Vad gäller situationen i Klippans kommun menar en informant att det hos vissa individer i den aktiva rasistiska gruppen finns kopplingar mellan deras åsikter och att föräldrarna har rasistiska värderingar;

”Men det är klart, jag tror ju att det finns många i vår generation bland föräldrarna som har samma åsikter. Vi vet ju att det har varit någon pappa som har varit väldigt aktiv.”

Vi vill poängtera att detta naturligtvis inte innebär att alla individer i aktiva rasistiska grupper har föräldrar eller äldre släktingar med rasistiska åsikter. Tvärtom är många föräldrar med ungdomar i den aktiva rasistiska gruppen i Klippans kommun aktiva vad gäller att motverka rasism. Sedan tre år tillbaka finns det en föräldragrupp som arbetar med att få sina barn att inse vad de håller på med (se 8.1.2 ”Föräldragruppen”). Det finns dock inga gemensamma drag eller något mönster bland dessa föräldrar som förklarar ungdomarnas engagemang i en aktiv rasistisk grupp. Catarina Göransson Malmgren är kurator på Klippans gymnasieskolan

¹⁹⁹ Lööws artikel *Racist Violence and Criminal Behaviour in Sweden: Myths and Reality* är hämtad ur Björge, 1995, sid 125f

och en av krafterna bakom föräldragruppen och hon kommenterar detta i en artikel i Sydsvenska Dagbladet;

*”Det går inte att dra några slutsatser när man ser vilka föräldrar som kommer till gruppen. Det finns alla sorter, både ensamstående och sambor, välutbildade och mindre utbildade.”*²⁰⁰

Det går således inte att enkelt förklara ungdomarnas åsikter med att föräldrarna har rasistiska åsikter eller att deras åsikter beror på dåliga hemförhållanden. Flera faktorer samverkar för att en individ ska gå med i en aktiv rasistisk grupp. Däremot påverkas människor naturligtvis av de åsikter och signaler som omgivningen omkring dem ger oavsett om det gäller föräldrar, lärare, arbetsgivare eller politiska partier som står för åsikterna, (för en vidare diskussion om detta se 9.2 ”Vem, hur och var?”).

En del ungdomar som har svårt för att hitta vänner eller grupper att passa in i går med för att de i den aktiva rasistiska gruppen kan hitta det kamratskap de söker och där får de vänner och blir accepterade. Att gå med i en aktiv rasistisk grupp kan också vara ett sökande efter status och identitet och för dem som har svårt att finna en positiv identitetsbild i till exempel skolvärlden kan det vara ett sätt att få respekt. Det kan ibland krävas vissa prov på individens lojalitet gentemot den aktiva rasistiska gruppen och därför kan han eller hon tvingas att göra inträdesprov. I en del fall kan dessa prov bestå av kriminella handlingar.²⁰¹ Det faktum att det kan vara svårt att komma in i den aktiva rasistiska gruppen och att den på sitt sätt är exklusiv och kräver prov på lojalitet kan också göra gruppen mer attraktiv för potentiella medlemmar. Det höjer intresset för gruppen vilket kan uppmuntra individer till att begå våldsdåd eller brott för att kvalificera sig till att kunna gå med.²⁰² En av de avhoppare som vi har intervjuat berättar att för honom innebar livet i den aktiva rasistiska gruppen en hel del brottslighet tillsammans med de andra gruppmedlemmarna och han skolades in i detta;

”Brorsan hamnade på kåken och då så var det de här äldre skinnskallarnas plikt ansåg de att fostra mig. Och visst, de var ju sjysta och så men sedan hamnade ju de också på kåken en efter en.

²⁰⁰ Sydsvenska Dagbladet, 2000-01-30

²⁰¹ Björge och Carlsson, 1999, sid 57ff

²⁰² Lööws artikel *Racist Violence and Criminal Behaviour in Sweden: Myths and Reality* är hämtad ur Björge, 1995, sid 122

[...] Sedan kom ju jag in i kriminalitet, inbrott, bilstölder, ja, diverse grejer.”

Även om aktiva rasistiska grupper ofta kopplas ihop med brottslighet menar en del aktivister att brottslighet går emot ideologin. En annan avhoppare som vi har talat med berättar att han var ideolog och därmed inte befattade sig med någon form av brottslighet;

”Jag var mer utav en ideolog. Jag höll mig till... som jag sa att man skulle hålla hårt på lagen och i ett nationalsocialistiskt samhälle skulle man ha riktiga fascistiska lagar och då skulle det vara lag och ordning. Det tyckte jag var rätt så jag tyckte inte alls om brott överhuvudtaget. Jag ägnade mig mer åt ideologi och politik så att säga.”

Det finns alltså motsättningar inom de aktiva rasistiska grupperna beträffande förhållnings-sättet till brottslighet och huruvida det är acceptabelt för att stödja kampen eller inte.

6.2 Medlem i gruppen

6.2.1 Processer i den aktiva rasistiska gruppen

Björge och Carlsson skriver att för dem som går med i aktiva rasistiska grupper kan det innebära konsekvenser som de inte hade räknat med. Författarna menar att det *”medförer en dramatisk endring i social status og identitet å knytte seg til en sterkt stigmatisert gruppe med et voldelig og ’farlig’ image”*²⁰³. Det är många som strävar efter denna förändring i social status. När en person väl är medlem i den rasistiska gruppen socialiseras han in i gruppens kamratskap. Samtidigt klipps banden alltmer till samhället utanför gruppen av och vänner och familj kan också alltmer ta avstånd från individen på grund av hans åsikter. Detta menar Björge och Carlsson är en dubbel process som å ena sidan drar individen längre in i den aktiva rasistiska gruppen samtidigt som kontakten med individer utanför gruppen alltmer bryts.²⁰⁴ En av de avhoppade informanter vi har talat med svarar så här på frågan hur hans familj reagerade när han gick med i den aktiva rasistiska gruppen;

²⁰³ Björge och Carlsson, 1999, sid 57

²⁰⁴ Ibid, sid 57ff

”Det var negativt från deras sida. De tyckte inte alls om det. Jag gjorde som så att jag flyttade hemifrån ganska tidigt. Jag var 15 och flyttade ihop med en tjej som var 18. [...] Familjen var det ju... kanske inte lös kontakt men det var ju lättare så. [...] Ämnet [nazism, förf anm] togs ju upp men det var ju aldrig några diskussioner om var jag stod. Vi brukade försöka avsluta det ganska fort.”

En av deltagarna i den föräldragrupp som har bildats i Klippans kommun berättar också i en artikel i Sydsvenska Dagbladet om att det är svårt att diskutera ämnet nazism;

”...sonens nazistsympatier [har, förf anm] lett till slitningar inom familjen. De bor inte längre ihop. –När jag träffar min son är det ofta spänt. Jag väljer mina ord och vi talar inte om det där.”²⁰⁵

Kontakten med föräldrar bryts alltmer och det kan vara svårt både för individen i den aktiva rasistiska gruppen och för föräldrarna att bibehålla en relation. Umgänget med den aktiva rasistiska gruppen blir ofta viktigast för individen och det är inte bara föräldrar som han tappar kontakten med utan även gamla vänner försvinner. Detta skildrar en informant på följande sätt;

”Det började väl bli så att kompisgänget var uteslutande nationalist, alltså nazister och sådär. Det var ju inte så att man umgicks med ’vanliga’ människor utan den umgängeskretsen suddades ut totalt. För det är ofta så att man i de här grupperna har lite av ett sekttänkande kan man säga. Det är vi och de. Och alla som inte är vi, det vill säga de, är fiender. Det blir så att man gärna sluter likasinnade till gruppen och det blir ju så att man får hårdtränade, övertygade, troende människor som man kan lita på för att stärka gemenskapen. Det blir en stark grupp.”

Dessa utsagor tycker vi visar på den dubbla process som gör att individen i den aktiva rasistiska gruppen knyts allt hårdare till gruppen och förlorar kontakten med människor utanför gruppen. Den dubbla processen menar Björge och Carlsson, gör även att ju längre

någon har varit i gruppen desto svårare är det att bryta sig ur den. Detta beror på att de sociala kontakterna utanför gruppen blir färre och färre. För dem som inte finner det de sökte i den aktiva rasistiska gruppen och snabbt går ur den igen är det oftast inte svårt att bryta. Ju längre en individ har varit med i en aktiv rasistisk grupp desto högre är hans status och det blir också mer osannolikt att han lämnar gruppen.²⁰⁶ Vid de gruppintervjuer vi genomförde med ungdomar i Klippans kommun var det vanligt förekommande att ungdomarna tyckte att de som är med i aktiva rasistiska grupper är 'idioter'. Ungdomarna tog avstånd från dessa individer och sa att de inte ville ha med dem att göra och att de bara tyckte att de var 'löjliga'. Detta visar på den dubbla process som Björge och Carlsson beskriver eftersom de individer som en gång kopplats till en aktiv rasistisk grupp får svårt att verka trovärdiga i ögonen på andra ungdomar. De betraktas som 'löjliga' och kan på så vis få svårt att hitta umgänge utanför den aktiva rasistiska gruppen och knyts därmed ännu hårdare till gruppen.

6.2.2 Klädstil

Ett av de viktigaste stegen för att bli en fullvärdig medlem är att den nyrekryterade individen anammar gruppens klädstil och symboler. Detta visar inte bara lojalitet mot gruppen utan är också en provokation mot det övriga samhället.²⁰⁷ Etnologen Maja Jacobson menar att kläder är ett icke-verbalt kommunikationsmedel som fungerar på samma sätt som det talande språket och till och med kan vara tydligare än det;

”Om det kodas rätt, kan till exempel kläders färger och former tala sitt eget språk, ha sina speciella moraliska och symboliska innebörder. [...] Med hjälp av klädselkoder, d v s konventioner som accepteras av samhället, kan ett visst plagg eller en viss klädsel informera om bärarens kön, ålder och status. [...] Kodifieringen av tex ett plagg eller en klädsel (en viss kombination av plagg) sker alltså genom att plagget (eller klädseln) på ett mer systematiskt sätt blir använt i vissa sammanhang och inte i andra, eller av vissa grupper och inte av andra, och att förhållandet mellan klädformer och värderingar åskådliggörs.”²⁰⁸

²⁰⁵ Sydsvenska Dagbladet, 2000-01-30

²⁰⁶ Björge och Carlsson, 1999, sid 63ff

²⁰⁷ Ibid, sid 63ff

²⁰⁸ Maja Jacobsons artikel *Att klä sig – smak, stil och symbolik* är hämtad ur Ehn, 1993, sid 96f

Kläder är alltså ett sätt för individer att visa värderingar och bäraren sänder signaler med hjälp av kläderna. En avhoppare beskriver sitt förhållande till de kläder som han använde sig av;

”Jag vet att man började köpa kläder. Som stolt svensk ville man ha något nationellt för att visa att man gillade Sverige men i själva verket så gillade man ju inte invandrare men man vågade ju inte säga det.”

Att använda sig av gruppens klädsymbolik var för denne informant ett sätt att stödja åsikterna utan att agitera för dem muntligt. Genom kläderna visades ändå sympatierna med den aktiva rasistiska gruppen. I Klippans kommun var det vid tiden för mordet vanligt att individerna i den aktiva rasistiska gruppen använde olika symboler och så här berättar en informant om detta; *”Klädsel, kängor och mycket symboler. Det här hårda, grova, kalla...”* Förutom att informanten får reda på individernas grupp tillhörighet ger också dessa kläder vissa associationer och för denne informant symboliserar de hårdhet och kyla. Kläderna blir således ett sätt att visa inte bara grupp tillhörighet utan även presentera en attityd som är öppen för tolkning för omvärlden. Kläderna förenar gruppmedlemmarna men skiljer dem även ifrån övriga grupper i samhället. Detta är något som även Jacobson kommenterar;

”Kläderna ger bäraren möjligheter att signalera något om de utmärkande drag, som kännetecknar personen eller rollen ifråga. Det handlar om att med klädernas hjälp visa omvärlden vilken grupp man tillhör, men också om att bygga upp en egen identitet och gestalta en livsstil. Kläderna har i alla tider använts för att särskilja individer, grupper, tidpunkter och situationer, men också för att förena. Med vår klädsel kan vi uttrycka social gemenskap med en grupp och samtidigt visa vårt avståndstagande till andra grupper.”²⁰⁹

6.2.3 Gruppsammanhållning

Den aktiva rasistiska gruppen betraktas som en sorts familj och gruppen täcker ofta stora delar av individernas sociala behov. De umgås, tränar kampsporter, lyssnar på Vit makt-musik och har politiska möten. För en ny medlem kan en konfrontation med antirasister, polisen eller ett gängbråk bli avgörande på så sätt att efter konfrontationen accepteras den nya individen som en fullvärdig medlem i gruppen. Då har han också blivit en del av vi-känslan och bekräftat sin

vi-identitet med gruppen.²¹⁰ En av de avhoppare vi har haft kontakt med berättar att just öppna konfrontationer är ett sätt för gruppen att bli styrkt i sin identitet och skapa vi-känsla;

”Det var ett slagsmål som jag och mina kompisar var med om och vi var i starkt underläge. Ingen backade utan vi visste att vi kommer att få jättestryk och vi kan inte fly någonstans så att det är ingenting att göra utom att stå kvar och... Det låter kanske lite sjukt men just i och med att alla gjorde det så visade man på något sätt att alla ställer upp för varandra. Det är ingen som springer och gömmer sig under ett bord.”

Konfrontationer kan också leda till att den nya medlemmens syn på våld förändras och gränserna för när och hur mycket våld som är tillåtet tänjs ut för individen.²¹¹ En av våra avhoppade informanter menar att det finns en våldstrappa som byggs på efterhand;

”Det är okej att dunka på oliktankare eller invandrare eller vad det nu är för att han är motståndaren. Det är en våldstrappa och man kliver upp ett par steg. Det är inte alls lika farligt att slå någon på käften efter ett halvår och efter ett år är det inte alls speciellt farligt att banka ner någon. [...] Jag gör det för kampen så att säga. Den här kampen som jag för emot samhället.”

I Klippan är det en speciell händelse som har varit avgörande för den aktiva rasistiska gruppens gruppsammanhållning. En av våra informanter berättar om detta;

”Ungefär ett år efter mordet inträffade en mopedolycka. Den är i sig oerhört viktig för utvecklingen. Det är en kille och en tjej som omkommer. De körde på en mörklagd moped och en bil såg dem inte. De dog på fläcken. Killen hade gjort sig känd för att vara inblandad i en del bråk med invandrarkillar. Plötsligt blev han en förlösning [för ungdomarna i den aktiva rasistiska gruppen, förf anm]. När alla de

²⁰⁹ Ibid, sid 97

²¹⁰ Björge och Carlsson, 1999, sid 63ff

²¹¹ Ibid, sid 63ff

här hade sett hur klippanborna uppmärksammade den dödade, så kom det ett tillfälle när de fick utlopp för sina känslor. Det blev någon slags pseudoreligiös utlevelse det här. Det slukade en del ungdomar totalt så det finns flera föräldrar som säger att det var den punkten när deras pojke drogs in i det här. De tog igen allt det där. Det blev väldigt slitsamt och utnyttjades av NSF i Karlskrona. De var nere och gjorde försök till att göra begravningen till en arisk resa och kyrkan satte sig helt emot.”

Denna händelse är alltså av stor vikt för gruppssammanhållningen i den aktiva rasistiska gruppen i Klippans kommun. Händelsen förstärkte den dubbla process som Björge och Carlsson talar om och flera ungdomar drogs in i gruppen och avskärmade sig mer från omvärlden än tidigare. Olyckan förstärkte gruppens vi-känsla och identitet och gränsen mellan vi- och dem blev allt starkare. Samtidigt blev denna tragiska händelse en symbol för gruppens ideologiska kamp.

6.2.4 Kärnaktivister, sympatisörer eller svansar

Inom de aktiva rasistiska grupperna har individerna olika stark koppling till den rasistiska ideologin. Det finns en kärna av aktiva medlemmar, så kallade kärnaktivister. Dessa individer är de drivande krafterna i grupperna. Kärnaktivisterna är ofta mycket socialt isolerade på så sätt att de nästan enbart umgås inom gruppen. Utöver detta är det svårt för dem att klara sig på arbetsmarknaden på grund av sina extrema åsikter vilket ytterligare leder till social isolering. Ideologiskt är kärnaktivisten ofta fullständigt övertygad om att det finns en sionistisk konspiration och överhuvudtaget är konspirationsteorier vanliga bland kärnaktivisterna (se även 6.1.3 ”Politisk övertygelse?”).²¹²

Medan kärnaktivisterna är ryggraden i de aktiva rasistiska grupperna så finns det även sympatisörer eller så kallade svansar. Svansarna är inte aktiva i någon aktiv rasistisk grupp men kan till exempel gå på konserter med Vit makt-musik eller prenumerera på rasistiska tidningar. Till största delen är sympatisörer ungdomar som inte har någon speciell grupptillhörighet eller några andra yttre kännetecken. Att sympatisera med aktiva rasistiska grupper kan vara ett sätt att komma i kontakt med och så småningom bli medlem i någon grupp. Det är svårt att dra tydliga gränser mellan kärnaktivister och sympatisörer eller

svansar. Svansarna håller kanske inte med om allt som de aktiva rasistiska grupperna står för men tycker att det behövs en motvikt till de invandrarvänliga krafterna i samhället. Ofta är svansarna svaga för gruppsytryck och ventilerar därför bara sina åsikter inom gruppen.²¹³ I Klippans kommun finns det också en kärngrupp med sympatisörer runt omkring sig och en av våra informanter berättar hur dagsläget ser ut;

”antalet som är väl bevandrade och ideologiskt pålästa, det är ju en kärngrupp som är rätt så lätträknade och de har väl på sin höjd två pers som för talan”

Kring dessa två personer som för talan i den aktiva rasistiska gruppen i Klippans kommun finns det alltså ytterligare ett antal individer som tillhör kärngruppen. Utöver detta finns det ett flertal individer som kan kallas för sympatisörer eller svansar.

6.3 Tjejer i aktiva rasistiska grupper

Vår ambition har varit att även diskutera ett genderperspektiv och beskriva tjejernas funktion i de aktiva rasistiska grupperna. Detta har visat sig vara svårare än väntat eftersom det finns väldigt lite skrivet om tjejer i aktiva rasistiska grupper. För det mesta beskrivs tjejer som flickvänner till de aktiva killarna. De projekt som har gjorts i Klippans kommun har också till största del riktat sig mot killar (se kapitel 8 ”Antirasistiska projekt i Klippans kommun”) och i de projekt som beskrivs i uppsatsen ingår enbart killar. Vi ska dock med utgångspunkt från det knappa material vi har haft tillgång till göra en sammanställning över tjejernas ställning i aktiva rasistiska grupper och beskriva situationen i Klippan.

6.3.1 Kvinnans roll och tjejernas status

Lodenus och Wikström menar att kvinnans roll inom aktiva rasistiska grupper är kraftigt påverkade av den traditionella kvinnorollen inom nazismen. Medan mannens fysiska styrka och handlingskraft hyllas (se även 6.1.4 ”Spänningssökande och mansmyten”) är kvinnans främsta uppgift moderskapet. Det är mannen som ska vara familjeförsörjaren och kvinnans roll som moder anses vara en lag given av naturen. Kvinnan beskrivs även som ren och åtråvärd vilket gör henne till ett lätt offer. Detta innebär att kvinnan behöver skyddas. Detta gäller dock inte kvinnor som inte tillhör den ariska rasen utan de anses vara en mörk lockelse

²¹² Lodenus och Wikström, 1997 (1), sid 77ff

för mannen. Kvinnor beskrivs således antingen som madonnor eller horor och det finns ett stort förakt för de kvinnor som lever ut sin sexualitet.²¹⁴

Vidare menar Lodenius och Wikström att det i dagsläget inte finns några studier som beskriver vilka tjejer det är som dras till aktiva rasistiska grupper men att tjejerna precis som männen upplever att de står i opposition till resten av samhället. Av de tjejer som går med i aktiva rasistiska grupper är endast ett fåtal kärnaktivister och agiterar aktivt utåt. De som gör detta är oftast flickvän eller fru till en manlig kärnaktivist. Det finns också så kallade gängtjejer som följer med gänget i den aktiva rasistiska gruppen. Dessa tjejer kan själva vara mer eller mindre ideologiskt engagerade. En del är överens med killarna medan andra till och med har ambitionen att omvända dem. Ofta är gängtjejerna flickvänner till killarna i den aktiva rasistiska gruppen och deras status varierar beroende på vem deras pojkvän är. De tjejer som har lägst status är de som har haft många sexuella partners. En hel del av de tjejer som tillhör aktiva rasistiska grupper behandlas hårdhänt av killarna i gruppen och utsätts ofta för både psykisk och fysisk misshandel. Lodenius och Wikström anser att detta kan vara ett liknande fenomen som med kvinnor som attraheras av kriminella män och att de psykologiska orsakerna är desamma. En orsak till att tjejer dras till aktiva rasistiska grupper kan vara att det finns en romantisk bild av männen i dessa grupper. Männens styrka och handlingskraft poängteras och detta kan tilltala en del tjejer.²¹⁵

Björge och Carlsson menar dock att det under 90-talet skett en förändring i flera länder på så sätt att antalet tjejer i aktiva rasistiska grupper har ökat kraftigt. De beskriver situationen i Norge där tjejer i aktiva rasistiska grupper på 80-talet var väldigt få och främst agerade som passiva flickvänner inom gruppen. Under den senare hälften av 90-talet så har antalet tjejer ökat till mellan 20-30% och tjejerna är även betydligt aktivare inom grupperna. Det finns i Norge till och med en aktiv rasistisk tjejgrupp som kallas Valkyria och denna grupp har inspirerat fler tjejgrupper. Inom de aktiva rasistiska tjejgrupperna kan tjejerna utveckla egna roller och de fungerar då inte längre som flickvänner till killarna.²¹⁶ Vi har inte funnit någon studie över tjejer i aktiva rasistiska grupper i Sverige men enligt forskaren Helene Lööv finns

²¹³ Ibid, sid 79ff

²¹⁴ Lodenius och Wikström, 1997 (2), sid 128f

²¹⁵ Ibid, sid 127ff

²¹⁶ Björge och Carlsson, 1999, sid 27f

det en likartad utveckling i Sverige och tjejerna tar allt större plats inom de aktiva rasistiska grupperna.²¹⁷

6.3.2 Tjejerna kring den aktiva rasistiska gruppen i Klippans kommun

Vid tiden för mordet fanns det även en grupp tjejer som hängde ihop med killarna i den aktiva rasistiska gruppen. En informant säger att tjejerna fungerade som ett stöd åt killarna och att de såg upp till dem;

”De här flickorna var stödtjejer åt de tuffa nazistkillarna. [...] Det märkte man ju tydligt att de sympatiserade med de här killarna och stöttade dem i allt de gjorde. De[killarna, förf anm] var liksom kultfigurer. De[tjejerna, förf anm] uttalade dem [åsikterna, förf anm] klart och tydligt.”

Tjejerna uttryckte alltså även rasistiska åsikter utanför gruppen enligt denne informant. Detta innebär att de inte bara agerade inom gruppen och en informant menar att det vid tiden för mordet fanns några tjejer som var drivande även om de flesta var enbart sympatisörer;

”Där var några som var rätt så drivande. Men det var ju sådana här svansar också. Det var tufft för att det var deras killar som höll på, pojkvänner och killkompisar. Det var lite olika. Men de var ett gäng och sedan så pressade de varandra också. [...] Man förstod att de deltog i alla fester.”

Tjejerna pressade alltså varandra när de väl var med i den aktiva rasistiska gruppen vilket kan leda till att de knyts ännu hårdare till gruppen. Även om några av tjejerna var drivande är det ständigt återkommande från flera olika informanter att tjejerna till största del är flickvänner till killarna i den aktiva rasistiska gruppen. Till viss del verkar det även som om några av tjejerna byter pojkvänner inom den aktiva rasistiska gruppen och därmed blir mer och mer involverade i gruppens aktiviteter. En informant exemplifierar detta;

²¹⁷ Uppgifterna från Helene Lööv är förmedlade muntligt i februari år 2000 till Anders Wigerfelt och via honom vidare till uppsatsförfattarna.

”Där var en tjej i frontlinjen så att säga, som dels hade varit flickvän till en av de ledande killarna och sedan så hoppade hon över till en annan rasist. [...] Hon lierade sig med de här...”

Även idag består kärnan i den aktiva rasistiska gruppen i Klippans kommun av killar och tjejer som figurerar i gruppen är till största del flickvänner till de manliga aktivisterna och understödjer deras verksamhet. En informant menar att det är killarna som är det största problemet i de aktiva rasistiska grupperna och att tjejerna inte syns så mycket; *”alltså, det är ju killar som har varit huvudproblemet i de här gängmotsättningarna. Det är inte så mycket tjejer som har figurerat i det.”* Att killar är det största problemet vad gäller aktiva rasistiska grupper visas även i brottsstatistik och av de individer som är dömda för våldsbrott mot invandrare eller flyktingar är de flesta av gärningsmännen män.²¹⁸ De projekt som har gjorts i Klippans kommun för att bryta upp den aktiva rasistiska gruppen riktar sig också i princip enbart till killar eftersom det är killarna som anses vara problemet. Att projekten har riktats just mot killar beror på att det är de som är de ledande individerna i den aktiva rasistiska gruppen och detta är något en av arrangörerna till några av de antirasistiska projekt som har genomförts i Klippans kommun kommenterar; *”Tjejerna var inte så representerade bland beslutsfattarna inom ungdoms- [ohörbart] och vi ville komma åt dem som styrde och ställde [i den aktiva rasistiska gruppen, förf anm]”* Att därför rikta projekten till mot var ett medvetet beslut eftersom det största ansvaret inom den aktiva rasistiska gruppen finns hos killarna. Det är troligt att om kärngruppen av killar försvinner så skulle tjejerna också avsluta sitt samröre med rasistiska frågor medan det omvända inte är sannolikt. Det är därför lättare att utgå från killarna för att bryta upp den aktiva rasistiska gruppen.

Även om de tjejer som hör till den aktiva rasistiska gruppen i Klippans kommun till stor del består av flickvänner finns det även exempel på ett våldsbrott mot en invandrare som utfördes av en av tjejerna i den aktiva rasistiska gruppen. En 18-årig tjej ifrån Klippans kommun med kopplingar till den aktiva rasistiska gruppen dömdes i Ängelholms tingsrätt för att;

”hon i somras knivhög en kosovoalban svårt i bröstet. Knivhuggen, som av Ängelholms tingsrätt klassas som grov misshandel, inträffade

²¹⁸ Lööws artikel *Racist Violence and Criminal Behaviour in Sweden: Myths and Reality* är hämtad ur Björge, 1995, sid 152

utanför krogen Madison i Båstad i samband med skolavslutningsfestligheterna.”²¹⁹

Samma tjej har även uppmärksammats i media för att hon hade en praktikplats på en firma i Helsingborg som ägs av en ledande nazist.²²⁰ Det finns alltså åtminstone ett exempel i Klippans kommun på att tjejer inte enbart finns i den aktiva rasistiska gruppen som flickvänner eller understödjande. Ett problem i sammanhanget är att tjejerna lätt hamnar i skymundan när insatserna fokuseras på killar. Resurserna i Klippans kommun har satsats på de individer som står för den mest synliga problematiken och det är killarna. Även om tjejerna är färre och inte lika drivande krafter i den aktiva rasistiska gruppen menar vi att det är viktigt att inte glömma bort att satsa resurser på att hjälpa tjejer i aktiva rasistiska grupper. Framförallt som det enligt Lodenius och Wikstöm är vanligt att tjejer i aktiva rasistiska grupper misshandlas både fysiskt och psykiskt. En av projektarrangörerna berättar att det har funnits reaktioner och att tjejer som visserligen inte tillhörde någon aktiv rasistisk grupp också har velat vara med i olika projekt; *”Tjejerna har själva sagt till, vi vill också ut”*. Detta pekar på ytterligare en problematik, nämligen att det satsas resurser på de ungdomar som missköter sig medan de skötsamma ungdomarna inte får vara med i olika arrangemang och projekt på kommunens bekostnad. Detta är dock en problematik vi inte kommer att fördjupa oss i. Vad gäller tjejerna så har arrangörerna uttryckt önskemål om att kunna utöka verksamheten till att involvera tjejer. Det finns dock undantag i Klippans kommun vad gäller fokuseringen på killar som till exempel projektet Sommarflickorna som genomfördes sommaren 1999. Detta projektet riktade sig enbart till tjejer och 6-8 tjejer i åldern 15-16 år skulle under sommaren träffas för att diskutera olika frågor rörande tjejers situation i samhället och hur de kan plocka fram det positiva inom sig själv. Projektet gick ut på att *”stärka tjejernas självkänsla så att de klarar att bryta sitt begynnande destruktiva beteende”*.²²¹

6.4 Sammanfattning

I detta kapitel har vi diskuterat olika faktorer som kan påverka individer till att gå med i en aktiv rasistisk grupp. Vi vill poängtera att det inte finns några enkla förklaringar utan att de faktorer som beskrivs i detta kapitel kan samverka eller vara en del av en förklaringsmodell. Vi har beskrivit vilka politiska tankar och vilka sociala faktorer som kan ligga bakom samt att

²¹⁹ Sydsvenska Dagbladet, 2000-03-02

²²⁰ Ibid

²²¹ Helsingborgs Dagblad, 1999-05-14

sökandet efter en extrem manlighet eller spänning kan vara en central del för vissa aktivister. Att gå med i en aktiv rasistisk grupp kan också vara en del i ett uppror mot föräldrar eller ett sökande efter en substitutfamilj som accepterar individen. När individen väl är medlem i den aktiva rasistiska gruppen startar olika processer som antingen gör att individen lämnar gruppen eller att individen knyts hårdare till den. Den så kallade dubbla processen gör bland annat att det blir svårare för individen att bryta med den aktiva rasistiska gruppen ju längre han har varit medlem i den. Detta beror på att individens kontakter med människor utanför den aktiva rasistiska gruppen ofta gradvis bryts. Individerna i den aktiva rasistiska gruppen är engagerade i gruppens verksamhet i olika stor utsträckning och det finns så kallade kärnaktivister och sympatisörer eller svansar. Kärnaktivisterna är de drivande krafterna inom gruppen. Tjejerna har oftast en funktion som flickvänner eller understödande inom de aktiva rasistiska grupperna och kvinnans roll inom gruppen bygger på en traditionell bild av att kvinnans uppgift är moderskapet. Efter att i detta kapitel ha studerat vilka faktorer som gör att individer går med och stannar i en aktiv rasistisk grupp ska vi nu titta på de faktorer som påverkar en individ till att lämna den aktiva rasistiska gruppen.

7 Att gå ur en aktiv rasistisk grupp

För de flesta medlemmar i en aktiv rasistisk grupp kommer det en punkt när de börjar fundera över att dra sig tillbaka för att leva ett mer ' normalt' liv. Orsakerna till detta kan förklaras genom vad Björger och Carlsson kallar push och pull-faktorer. Push-faktorer är negativa sociala krafter som gör att det är obehagligt att förbli i den aktiva rasistiska gruppen medan pull-faktorer är positiva krafter som drar individen till en annan livsstil som inte har med den aktiva rasistiska gruppen att göra.²²² Förutom empiri från de intervjuer vi har genomfört med avhoppare kommer en del av dessa push och pull-faktorer att jämföras med erfarenheter från den avhoppade nazisten Kent Lindahl. Han arbetar numera med att hjälpa ungdomar att ta sig ur aktiva rasistiska grupper genom projekten Exit och han beskriver sitt avhopp i tidskriften *'Barnen och vi'*.²²³

7.1 Push-faktorer

7.1.1 Reaktionen från omvärlden och medias påverkan

Bland push-faktorerna kan nämnas negativa sociala sanktioner från omvärlden som kan få en del individer att omvärdera sitt engagemang i den aktiva rasistiska gruppen. Det kan då till exempel handla om föräldrarnas reaktion och ilska, social utfrysning och trakasserier från militanta antirasister.²²⁴ Detta är någonting som den avhoppade nazisten Lindahl också beskriver;

*"[att vara nazist, förf anm] medförde problem jag inte hade tänkt på. Jag var inte en önskvärd hyresgäst, kunde inte få jobb och var jagad av argisinta antirasister. Kontakten med familjen var bruten."*²²⁵

Dessa faktorer har större verkan på nya rekryter än på de individer som har starka lojalitetsband till den aktiva rasistiska gruppen och inte längre har några sociala band med människor utanför gruppen. I Klippan finns det exempel på att reaktionerna både inom kommunen och från omvärlden blev push-faktorer för en del av individerna i den aktiva rasistiska gruppen. En informant beskriver situationen som uppstod så här;

²²² Björger och Carlsson, 1999, sid 69ff

²²³ Barnen och vi, nr 2/99. Artikeln i 'Barnen och vi' är skriven i tredje person singularis och vi har därför genomgående ändrat texten till första person singularis i de citat vi använder ifrån tidskriften. Förutom att detta medför vissa ändringar vad gäller tillhörande pronomen är citaten i övrigt intakta.

²²⁴ Björger och Carlsson, 1999, sid 69ff

²²⁵ Barnen och vi, nr 2/99, sid 22

”Ett år efter mordet, då hade det varit så många manifestationer mot det här och det skapade naturligtvis en frustration hos de här killarna. Det som hände var att en del hoppade av, en del tröttnade och en del tyckte att det blev för mycket. En del blev bekräftade och förstärktes i sin tillhörighet.”

Omvärldens negativa reaktioner var alltså en orsak till att vissa individer lämnade gruppen. Detta visar på att det kan vara tröttande att vara delaktig i en aktiv rasistisk grupp och att det finns en baksida på den spänning som en del individer söker i gruppen. Många upplever att det blir för mycket och de får nog efter ett tag och tröttnar på uppståndelsen. För andra ger samhällets reaktioner en bekräftelse i gruppidentiteten och detta kan också vara en del av den dubbla process som diskuterades i avsnittet 6.2.1 ”Processer i den aktiva rasistiska gruppen”. Individerna tvingas alltmer in i den aktiva rasistiska gruppen när de inte ser någon utväg utan bara möts av förakt och misstro från samhällets sida. Även media kan vara en push-faktor och medias påverkan som negativ social kraft som trycker på individerna i aktiva rasistiska grupper märks även utanför Klippans kommun. Efter den gemensamma aktion mot nazism som Expressen/Gt/Kvällsposten, Aftonbladet, Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet genomförde den 30 november 1999 då de publicerade namn och foto på ”62 svenska nazister och medlemmar i Hells Angels som hotar rättvisan”²²⁶ har det förekommit flera avhopp bland svenska nazister. Linddahl kommenterar avhoppet i Sydsvenska Dagbladet;

”Det var tyst just efter den stora tidningspubliceringen av namn och bilder. Då trodde vi att mediernas kampanj slog på fel sätt. Men nu ser det ut att ha lossnat. [...] Avhoppet löser ett problem, men skapar ett annat: de som väljer att stanna kvar i naziströrelsen kan bli mer benägna att ta till extrema metoder.”²²⁷

Det yttre trycket från media är en push-faktor som trycker på utifrån och gör att ett flertal individer väljer att hoppa av från aktiva rasistiska grupper. Lindahl påpekar att de som stannar kvar i de aktiva rasistiska grupperna kan knytas till dem ännu hårdare som en del av den dubbla process som diskuterades ovan. Ytterligare en aspekt av medias bevakning är att det inte är alla medlemmar i aktiva rasistiska grupper som tycker att publicitet är negativt. Det

²²⁶ Expressen, 1999-11-30

²²⁷ Sydsvenska Dagbladet, 1999-12-31

kan tvärtom vara så att vissa uppskattar publicitet och att det medför respekt att ha figurerat i till exempel en tidningsartikel. Medias bevakning kan slå på båda hållen och en avhoppare berättar följande om detta fenomen;

”En del tycker att det är coolt. Nu är jag en känd nazistledare som får respekt. Andra tycker, shit nu kan jag bli av med jobbet och tänker mer på det sättet. Det är väldigt olika mellan person till person. Jag till exempel ville inte alls vara med i TV och tidningar eftersom jag jobbade i en butik och då är det inte så kul att stå bakom disken och möta en kund och så tycker han, ja ni förstår... Jag menar att andra människor fick en njutning av att hängas ut i tidningen och tycker att shit va ballt, nu har jag kommit upp i hierarkin.”

7.1.2 Våldets baksida

En del individer upplever att det har gått för långt och det är då framförallt gruppens våld de talar om. En vanlig push-faktor är att en individ blir utsliten och inte orkar med pressen längre. Det kan vara ett hårt liv att vara med i en aktiv rasistisk grupp, med bråk, våldsamma sammanstötningar och en ständig osäkerhetskänsla. Detta kan leda till att medlemmar blir utbrända.²²⁸ Det är alltså inte bara de som står på motsatt sida till de aktiva rasistiska grupperna som kan råka illa ut, utan även gruppmedlemmarna själva. Många deltagare i aktiva rasistiska grupper är skinnskallar och av de 142 polisanmälningar som skinnskallar förekom i under år 1995, så var skinnskallarna offer i 28 av anmälningarna.²²⁹ En av de avhoppade informanter vi har intervjuat skildrar att hatet mot samhället som finns inom de aktiva rasistiska grupperna leder till våldstendenser;

”Mycket av det som driver de här ungdomarna är att, kanske inte från början, men när man väl kommer in i de här grupperna så finns det ett otroligt hat mot samhället. Man ser allting som är fel och det bygger upp en sorts aggression mot hela samhället och man själv mår väldigt dåligt av att gå omkring och tycka att allt är fel. Vad det än gäller så tycker man att det är helt fel. På något sätt bygger man upp ett hat inom sig själv. Det är väldigt många människor som mår dålig och

²²⁸ Ibid, sid 69ff

²²⁹ Lodenius och Wikström, 1997 (1), sid 78

som har väldigt mycket hat inom sig. Det är någonting som gör att du blir väldigt mycket våldsammare.”

Våldet och hatet finns hela tiden närvarande i den aktiva rasistiska gruppen och detta är naturligtvis något som påverkar individerna i gruppen och tröttar ut somliga. Just den hårda livsstilen beskriver en avhoppad informant som svar på frågan vilka faktorer som kan göra att en individ i en aktiv rasistisk grupp hoppar av;

”Många hoppar av på grund av att det blir för mycket. Det blir för mycket våld och kriminalitet runt omkring det hela. Det blir för mycket supa och... Hela livsstilen bara blir för jobbig att ta itu med och ha med att göra.”

Vissa lämnar de mer våldsorienterade grupperna för att gå över till en mindre våldsbenägen organisation. Andra bryter helt med rörelsen. Ytterligare anledningar till avhopp är att ideologerna kan tycka att gruppen inte är tillräckligt seriös utan bara dricker öl.²³⁰ Detta är något som en av de avhoppare vi har talat med beskriver som en bidragande faktor till sitt avhopp;

”Det är fortfarande mycket [fylleri, förf anm]. Kanske inte lika synligt på demonstrationer men framförallt på konserter och möten så är det grova fyllefester. Jag slutade dricka och jag bestämde mig för vad ideologin stod för och det är att man inte ska dricka och inte ta droger, äta rätt och träna hårt. Jag slutade helt enkelt att dricka och på så sätt fick jag lite distans till de grupper som super ner sig fyra-fem gånger i veckan. Det är inte lika kul att sitta med ett gäng dyngrika skinnskallar. Det är inte så jävla spännande. Så jag fick väl en liten distans där. I och med att jag började träna träffade jag nya människor och så var det ett steg bort från det här. Jag kom ifrån det här eviga att bara tänka på en sak och bara snacka om en sak. Det fanns andra ämnen att snacka och tänka om. Sakta men säkert på ett halvår hade jag glidit ur i stort sett.”

²³⁰ Ibid, sid 69ff

Denne avhoppare fick en distans till livet i den aktiva rasistiska gruppen när han slutade dricka. I och med att livet i den aktiva rasistiska gruppen ofta är väldigt slutet kommer många aktivister inte i kontakt med människor som inte delar deras åsikter. Detta gör att nya kontakter utanför gruppen som informanten ovan beskriver, kan öppna dörrar för helt nya tankesätt. Vi menar att det kan vara en fara att samhället ofta stänger alla dörrar för individer i aktiva rasistiska grupper. Detta kan leda till att individerna sluts ännu hårdare till gruppen och får sämre möjligheter att bryta med gruppen som en led i den dubbla process vi diskuterade i 6.2.1 "Föräldruppror eller substitutfamilj och kompisar".

7.1.3 Ideologiskt tvivel och svek från gruppmedlemmarna

En del individer mister tron på ideologin och politiken som gruppen står för men det vanligaste är att individen ändrar åsikter efter det han har brutit med gruppen. När den dagliga kontakten bryts till exempel på grund av värnplikt eller flytt, bekräftas inte gruppens verklighetsbild dagligen och en konsekvens av detta kan vara att individen ändrar åsikter.²³¹ Av de avhoppare vi intervjuat är det dock en som berättar om en upplevelse där hans ideologiska åsikter fick en så kraftig törn att han började tvivla på sitt engagemang i den aktiva rasistiska gruppen. Informanten kom hem efter att ha varit häktad för stöld och fick besök av en avhoppare som han kände;

"Det kom en kille som själv hade varit skinnskalle och han hade hoppat av och det ansåg jag var för jävligt, att avhoppa. Då sviker man inte bara sina kompisar utan man sviker en livsstil. [...] Jag släppte in honom och han var rak och ärlig och så sa han; 'Du känner ju killar som spelar med i maktband och du har ju själv spelat i ett. Ni sjunger ju i era texter om att utlänningar inte kan skilja på mitt eller ditt, tycker du att du har gjort det? Det satt spikrakt, käpprakt i mig så att man började fatta vad det är man håller på med."

För denne informant blev detta början till en process där han började ifrågasätta ideologin hos den aktiva rasistiska gruppen vilket ledde till ett avhopp. En informant beskriver att en vändpunkt efter hans avhopp var militärtjänstgöringen. Denna gav honom något annat att tänka på än livet i den aktiva rasistiska gruppen;

”För min del var det direkt in i lumpen [efter avhoppet, förf anm] och det var klockrent. Jag trivdes verkligen där. Det var verkligen ett alternativ. Det var lumpen konstant istället för kampen så att säga konstant. Det var ett alternativ som fick mig att tänka på något annat istället.”

Under militärtjänstgöringen kom denne informant bort ifrån vardagsmiljön med den aktiva rasistiska gruppen vilket blev ett alternativ för honom och stärkte honom efter hans avhopp. Just vikten av att finna ett alternativ är något som vi kommer att diskutera utförligare eftersom det är en viktig aspekt av att genomföra ett avhopp (se 7.3.1 ”Att hoppa av från det sociala umgänget – till vad?”). Vidare beskriver Björgo och Carlsson att förlorade illusioner om miljö och kamratskap kan vara en push-faktor som kan göra att individen lämnar gruppen. En del individer kan känna sig svikna och lurade av gruppmedlemmar som de trodde var deras vänner.²³² En avhoppare skildrar i en intervju den situation som fick honom att tänka om och ifrågasätta sina kamrater i den aktiva rasistiska gruppen;

”Sedan när jag var sexton blev vi gripna för bilstöld, jag och några grabbar, så fick jag sitta i häktet. Så sitter jag där i fyra dagar och skyddar mig och några polare då. Den fjärde dagen när polisen reser sig upp säger han vad den hade sagt och han hade hängt ut mig totalt. Som skinnskalle ska man skydda varann! Då sa polisen att vi ses ju på måndag igen så du får helgen att fundera på vad du vill säga till mig.”

Denna händelse var ett led i den process som denne avhoppare genomgick innan han genomförde det slutgiltiga brottet. Sveket fick honom att omvärdera engagemanget i den aktiva rasistiska gruppen.

7.2 Pull-faktorer

7.2.1 Ett ’normalt’ liv och en yrkeskarriär

Det finns även pull-faktorer som gör att individer lämnar aktiva rasistiska grupper. De negativa sidorna av att leva i en aktiv rasistisk grupp gör att många längtar efter ett ’normalt’

²³¹ Björgo och Carlsson, 1999, sid 69ff

liv. Detta är ofta en ambivalent känsla för individerna eftersom de å ena sidan dras till det extrema livet och tycker att ett normalt liv är tråkigt och å andra sidan vill de kunna leva ett avslappnat liv utan att behöva se upp hela tiden. En del individer når till slut en punkt när de känner att de börjar bli för gamla för livet i den aktiva rasistiska gruppen. För de flesta sker detta redan i tjugårsåldern och då börjar många att tänka på en yrkeskarriär och på sin framtid. Andra stannar kvar längre i gruppen men tappar behovet av spänning eller tycker inte att livet i gruppen känns meningsfullt. Eftersom de äldre i grupperna ofta intar en ledarposition kan det bli påfrestande för dem att alltid behöva försvara sin auktoritet mot yngre tonåringar och detta kan leda till att de går ur gruppen. De som inte får rollen som gruppleddare när de börjar bli äldre drar sig ofta ur grupperna eller blir marginaliserade av de andra. Att vara medlem i en aktiv rasistisk grupp kan på sikt försvåra individernas möjligheter till en yrkeskarriär och på så vis påverkas deras framtidsmöjligheter. Eftersom en del förekommer i straffregister kan individerna få svårt att välja vissa yrkeskategorier eller att komma in på arbetsmarknaden.²³³ Det finns visserligen inte något yrkesförbud för individer som har varit medlemmar i aktiva rasistiska grupper och det är dessutom svårt att avskeda någon på grund av individens politiska åsikter eftersom detta inte är förenligt med yttrandefriheten. Detta till trots har det hänt att medlemmar i aktiva rasistiska grupper har blivit avskedade från sina arbeten efter att massmedia har offentliggjort deras åsikter.²³⁴ I Klippans kommun har en av de unga aktivisterna nekats att göra militärtjänst²³⁵ efter det att han figurerade i den gemensamma aktion mot nazism som Expressen/GT/Kvällsposten, Aftonbladet, Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet genomförde. Klippanaktivisten förlorade sin placering inom det militära eftersom han ansågs vara olämplig.²³⁶

7.2.2 Att skaffa familj

När individerna blir äldre är ett av de starkaste motiven till att lämna den aktiva rasistiska gruppen viljan att skapa en familj. Att få en flickvän kan leda till att individen lämnar den aktiva rasistiska gruppen eftersom förhållandet detta skapar nya lojalitetsband med partnern. Det uppstår då en konflikt mellan individen och gruppen som oftast leder till att individen prioriterar lojaliteten till partnern framför lojaliteten till gruppen.²³⁷ Av de avhoppade

²³² Ibid, sid 69ff

²³³ Björge och Carlsson, 1999, sid 72ff

²³⁴ Lodenius och Wikström, 1997 (1), sid 105f

²³⁵ Helsingborgs Dagblad, 2000-01-11

²³⁶ Helsingborgs Dagblad, 2000-01-08

²³⁷ Björge och Carlsson, 1999, sid 72ff

informeranter vi har intervjuat beskriver en att det efter hans avhopp var just en flickvän som fick honom att göra det slutgiltiga brottet med den gamla ideologin;

”Jag hade inte kvar åsikterna och tankesättet längre. Men det är en ganska stark livsstil; det finns ju alternativ musik, det finns alternativ media, klädstil, det finns mycket som är alternativt just inställt till den här nationalsocialistiska rörelsen. Även om man bryter med tankesättet och tankegångarna så finns det ju mycket kvar. Jag menar musiken, det är fortfarande bra musik och om man har lyssnat på den i fyra år så är man ganska härdad av budskapet. Då är det inte lika grovt som en icke-nazist skulle tycka. Musiken var något man tyckte var bra och fortfarande lyssnade på. Till viss del, absolut inte lika mycket som när jag var aktiv. Men det fanns fortfarande ett par skivor kvar i skivsamlingen och sådär. Och... det slutade med att brytningen kom när min flickvän gjorde slut på grund av att jag hade kvar de där skivorna. Hon kunde inte alls tänka sig att vara ihop med mig när jag hade de här skivorna och jag tyckte att det spelade ingen roll, jag tycker inte så här i alla fall. Det är ju bara för gamla minnens skull. Det är bra musik. [...] Jag bestämde mig för att lägga ner allting. Det finns annan musik som är väldigt mycket bättre utan det budskapet.”

Familjelivet är dock inte alltid något som gör att individer lämnar aktiva rasistiska grupper. För de som är kärnaktivister i en aktiv rasistisk grupp kan det vara en merit att skaffa en arisk familj med äkta ariska barn. Eftersom det inte alltid är lätt för de manliga aktivisterna att hitta flickvänner som delar deras åsikter misslyckas dessa målsättningar ofta. Det börjar dock bli vanligare med barnfamiljer där båda föräldrarna har rasistiska värderingar och uppfostrar barnen i en 'sann arisk anda'.²³⁸

7.3 Hinder för att lämna den aktiva rasistiska gruppen

7.3.1 Att hoppa av från det sociala umgänget – till vad?

Trots att en individ har många orsaker till att lämna gruppen finns det fortfarande faktorer som gör att det är svårt att ta steget. En anledning till detta kan vara att det trots allt finns flera

²³⁸ Lodenius och Wikström, 1997 (1), sid 78

positiva sidor av umgänget med gruppen och den kan utgöra stora delar av individens sociala värld.²³⁹ Detta är även någonting som Lindahl kommenterar utifrån både egna upplevelser och arbetet med att hjälpa avhoppare;

”Jag vet av egen erfarenhet att de som lämnar extrema grupper känner ett stort tomrum. Nazister saknar vänner som inte delar deras uppfattning. När de har bestämt sig för att säga upp alla gamla kontakter, till vem skall de då vända sig?”²⁴⁰

Även en av de avhoppare vi har talat med skildrar att han har svårt för att finna en ny gemenskap efter brottet med den aktiva rasistiska gruppen;

”Jag fick bryta med varenda jävel. Än idag har jag liksom bara en kompis som inte har den bakgrunden som jag har, utan de andra är anhängare. För det första har jag svårt att gå ut och roa mig i och med att jag blir igenkänd och så får jag en massa skit för saker jag har gjort för ett år sedan. Är det inte det så sitter de och tjarar hela tiden; ’kan du inte berätta om när du gjorde det eller när du sänkte den’ och det är det värsta jag vet att sitta och snacka om det.”

För denne informant är det svårt att hela tiden bli påmind om sitt förflutna i den aktiva rasistiska gruppen och han har svårt för att skaffa nya vänner som inte delar hans förflutna. Hans identitet från tiden i den aktiva rasistiska gruppen hänger kvar. I denna problematik ligger även att avhopparen hoppar av från någonting, ett socialt umgänge, en gemenskap och en trygghet, men vad hoppar han av till? Ofta lämnar avhopparen hela sin sociala umgängets krets och de aktiviteter han i vanliga fall sysselsätter sig med och detta lämnar förstås ett stort tomrum i avhopparens liv. En av våra avhoppade informanter menar att det är viktigt att avhopparen hoppar av till någonting och har någonstans att ta vägen;

”Någonting man behöver när man lämnar rörelsen är i alla fall ett alternativ. För att det här är något som jag sa som man rättar sig efter dygnet runt. Man kan ju inte bara hoppa ifrån detta ut i tomma

²³⁹ Björge och Carlsson, 1999, sid 74ff

²⁴⁰ Barnen och vi, nr 2/99, sid 21

intet och bli en vanlig Svensson och ha ett vanligt jobb och gå och lägga sig på kvällen. Man måste ha någonting att liksom ha hjärnan aktiverad runt, någonting man kan koncentrera sig på, tänka på, ha något att se fram emot och så där för att det är ju inte som att gå ur en frimärksklubb. [...] Det behövs ett alternativ och det är olika från människa till människa.”

Att hitta en alternativ livsstil för avhopparen efter livet i den aktiva rasistiska gruppen menar vi är avgörande för huruvida ett avhopp lyckas. Detta är också något som organisationen Exit arbetar aktivt med och i Exits informationsblad står följande att läsa under rubriken *Rehabiliteringsinsatser för potentiella avhoppare*;

”För den som funderar på att förändra sin livssituation så blir tanken på att hoppa av verklighet först när han eller hon ser/får möjligheten att bli en del av ett annat socialt sammanhang.”²⁴¹

7.3.2 Rädsla för repressalier

Björge och Carlsson skriver vidare att individen kan vara rädd för att den aktiva rasistiska gruppen ska genomföra negativa sanktioner mot honom om han lämnar gruppen. Detta gäller framförallt de individer som har varit en del av kärngruppen och känner till gruppens hemligheter. För dem som inte bara lämnar gruppen utan dessutom tar offentligt avstånd från ideologin i massmedia eller avslöjar gruppens hemligheter för polisen, kan reaktionerna från den aktiva rasistiska gruppen bli våldsamma.²⁴² Att hot förekommer när en individ lämnar en aktiv rasistisk grupp berättar en avhoppare om;

”De åkte runt och tog reda på var jag gömde mig hela tiden och utsatte gamla barndomskamrater för hot för att de skulle tala om var jag var och de åkte runt i bilar och letade efter mig på gamla hemorten.”

Hotbilden efter ett avhopp kan också bero på hur högt uppsatt i den aktiva rasistiska gruppens hierarki en individ befinner sig, det vill säga vilken status individen har inom gruppen. Det

²⁴¹ Exit i Sverige, sid 4

²⁴² Björge och Carlsson, 1999, sid 74ff

innebär större press för den som är högt uppsatt i hierarkin att hoppa av eftersom gruppmedlemmarna ser upp till denne individ. Ett avhopp av en individ högt upp i hierarkin innebär därmed stor skada för den aktiva rasistiska gruppen på så sätt att denne individ ska vara förebild för de övriga gruppmedlemmarna. Detta fenomen skildrar en avhoppad informant i en intervju;

”Desto högre uppsatt man är i hierarkin desto svårare blir det att säga att jag lägger av, jag hoppar av. Desto fler har du dels som tittar upp på dig och dels fler blickar som tittar ner på dig och vill att du ska göra... [...] När en ledare för en sådan här rörelse hoppar av drar han säkert med sig ett gäng och det känner rörelsen av och det mår den inte bra av. Ett exempel är en ganska högt uppsatt ledare som hoppade av från en större organisation och fick ett pris på skallen, 15 000 kronor för att tala om var han var någonstans.”

7.3.3 Trovärdighetsproblem

En svårighet med att lämna en aktiv rasistisk grupp är att de gamla fienderna, till exempel militanta antirasister, inte nödvändigtvis tror på avhopparen utan fortfarande betraktar honom som fienden. Då avhopparen inte längre står under gruppens beskydd innebär detta att han är utsatt från två håll och står ensam i sin position. I vissa fall har avhoppare tvingats tillbaka till den aktiva rasistiska gruppen efter påhopp från militära antirasister eller invandrargrupper.²⁴³ Det är inte bara till exempel militanta antirasister som inte nödvändigtvis tror på avhopparen. En informant berättar att just trovärdigheten i omvärldens ögon är ett av de svåraste problem som avhoppare har att kämpa med;

”Det är mycket svårt att bli trodd. Folk... alla har en åsikt om nazism och antingen gillar man det och då blir man nazist eller också gillar man det inte och de flesta gillar det inte som du vet. Det är ju inte som... till exempel en gammal knarkare får oftast en ny chans att starta om igen och nu är det klart att vi ska hjälpa honom och en klapp på ryggen och sådär. Men med just de här grupperna är det ofta så att... har du verkligen lämnat den här rörelsen? Kan man verkligen lita på de här åsikterna? Och folk har en väldigt svår förståelse med

det här att kan man bli nazist, kan man få de här åsikterna, måste man ju kunna komma bort ifrån dem också. Det är väldigt svårt att förstå och framförallt ta hänsyn till. [...] Trovärdigheten är fruktansvärt svår... i och med att man har varit i en sådan här grupp som är så pass oomtyckt av alla.”

En svårighet för avhopparen anser vi kan vara att åsikter inte är mätbara på samma sätt som det skulle gå att till exempel testa ifall en före detta knarkare har droger i blodet. För avhopparen är det bara hans ord på att han inte längre står för åsikterna som gäller. Detta gör att individen är beroende av att omvärlden tror honom.

7.4 Avhoppstrategier

7.4.1 Ett totalt brott

Björge och Carlsson menar att det finns olika strategier för att lämna en aktiv rasistisk grupp och att det finns fördelar och nackdelar med dessa. Det mest spektakulära sättet att gå ur en aktiv rasistisk grupp är att bryta totalt med gruppen och helt ta avstånd från ideologin. En del kan byta sida genom att engagera sig i antirasistiskt arbete eller använda de kunskaper de har om aktiva rasistiska grupper till att arbeta som experter i dessa frågor. En avhoppare som bryter helt med ideologin kan gå in i olika roller och antingen avslöja gruppens hemligheter eller varna ungdomar för att gå med i en dylik grupp. Detta leder i sin tur till en total konfrontation med den aktiva rasistiska gruppen och vännerna därifrån. Det innebär också att individen helt måste byta livsstil. Ett sådant här totalt brott medför ofta en psykologisk belastning och i vissa fall även en säkerhetsrisk för individen.²⁴⁴ Lindahl gjorde ett totalt brott med den aktiva rasistiska gruppen och har sedan engagerat sig i antirasistiskt arbete. Detta ledde till att han råkade illa ut;

”Jag avsade mig mina uppdrag. I efterhand tänker jag att det kanske hade varit bättre att diskret smita ut bakvägen. Som jag nu gjorde blev jag hotad och misshandlad.”²⁴⁵

²⁴³ Ibid, sid 74ff

²⁴⁴ Ibid, sid 74ff

²⁴⁵ Barnen och vi, nr 2/99, sid 22

Ifall individen berättar för polis eller media om den aktiva rasistiska gruppens aktiviteter kan det leda till att gruppen förlorar anseende i förhållande till andra liknande organisationer vilket i sin tur kan leda till hämndaktioner från gruppen mot avhopparen. Denna sortens avhopp gör mest kärnaktivister som har svårt för att bryta med gruppen på något annat mindre uppseendeväckande sätt.²⁴⁶

7.4.2 Att glida ur eller bli 'rumsren'

Svansar eller sympatisörer kan dra sig ur den aktiva rasistiska gruppen utan att göra ett konkret brott eftersom de egentligen aldrig har tillhört gruppen. För dem som inte har varit kärnaktivister eller synliga i media kan ett avhopp ske utan offentlig uppmärksamhet. De medlemmar i en aktiv rasistisk grupp som inte är offentligt kända för sina rasistiska åsikter har stor möjlighet att gradvis dra sig tillbaka från den aktiva rasistiska gruppen. De marginaliserar sig själva i gruppen och deltar mindre och mindre i gruppens aktiviteter. Efter ett tag förlorar gruppen sitt intresse för dessa individer. Ett sådant här avhopp leder oftast inte till några repressalier eller negativa sanktioner från gruppen.²⁴⁷ En av våra informanter berättar om just ett sådant här avhopp;

”Jag tror att det kommer att göra att jag slipper mycket repressalier för att jag som sagt gled ur lite sakta men säkert och bara flöt ifrån. Det gör väl att det inte blir samma hätska irritation som mot en människa som öppet säger och tar avstånd ifrån allting.”

Ett sätt att lämna en aktiv rasistisk grupp är att gå över till ett politiskt parti som betraktas som 'rumsrent' men som fortfarande är högerorienterat (se även 3.3.1 "NSF"). De flesta högerorienterade partier som vill framstå som respektabla är dock försiktiga med att ge medlemskap till individer som kommer ifrån aktiva rasistiska grupper. För dem som trots allt accepteras i partiet är bakgrunden i en aktiv rasistisk grupp ofta en belastning som gör att de får svårt att avancera inom partiet.²⁴⁸ De som söker sig till andra politiska partier väljer ofta nystartade partier eftersom det inte går att etablera sig som främlingsfientlig förespråkare i etablerade partier. Ett exempel på detta är Ny Demokrati som drog till sig många personer

²⁴⁶ Björger och Carlsson, 1999, sid 77ff

²⁴⁷ Ibid, sid 77ff

²⁴⁸ Ibid, sid 77ff

med en bakgrund i aktiva rasistiska grupper. Det visade sig dock att dessa individer hade svårt att komma överens med de övriga medlemmarna i partiet.²⁴⁹

7.5 Sammanfattning

Här har olika faktorer som kan påverka en individ till att gå ur en aktiv rasistisk grupp diskuterats. Dessa faktorer delas in i så kallade push och pull-faktorer. Push-faktorer är negativa sociala krafter som stöter individen ut ur den aktiva rasistiska gruppen medan pull-faktorer är positiva krafter som drar individen mot en annan livsstil. Exempel på det förstnämnda är att individer fryses ut av föräldrar och andra kompisar efter att ha gått med i en aktiv rasistisk grupp eller att livet i gruppen kan vara hårt med många bråk, konfrontationer med polisen med mera, vilket gör att individen tröttnar efter ett tag. Pull-faktorer kan vara att det är svårt för individen i den aktiva rasistiska gruppen att få ett jobb på grund av kopplingen till gruppen vilket gör att individen kan bestämma sig för att lämna den. Ytterligare en pull-faktor är att individen lockas av ett lugnare familjeliv och lojalitetsbanden till partnern blir då starkare än lojaliteten till den aktiva rasistiska gruppen. Det kan dock finnas vissa hinder för att lämna en aktiv rasistisk grupp. Till exempel upplever individen ofta att det finns många positiva bitar av umgänget inom gruppen som det är svårt att lämna. Det kan också vara tvärtom, individen är rädd för vad gruppmedlemmarna ska göra om han lämnar gruppen. Ytterligare ett problem är att en individ som lämnar en aktiv rasistisk grupp kan bli ensam på så sätt att han inte har kvar sina gamla vänner, men ses heller inte som pålitlig av gamla fiender som till exempel militanta antirasister. Slutligen har vi diskuterat olika strategier för att lämna en aktiv rasistisk grupp såsom att göra ett totalt brott med gruppen vilket kan leda till att gruppmedlemmarna genomför negativa sanktioner mot avhopparen. Ett annat sätt är att sakta glida ur gruppen eller att istället gå över till ett 'rumsrent' parti vilket oftast inte uppfattas som provokativt av de andra gruppmedlemmarna. Vi kommer nu att beskriva de insatser som har gjorts i Klippans kommun för att påverka individer till att lämna den aktiva rasistiska gruppen samt även andra antirasistiska projekt mot den öppna rasismen som har genomförts i kommunen.

²⁴⁹ Lodenius och Wikström, 1997 (1), sid 101

8 Antirasistiska projekt i Klippans kommun

I Klippans kommun har det efter det uppmärksammade mordet på Gerard Gbeyo genomförts ett antal antirasistiska projekt. Vi kommer göra en sammanställning av en del av de satsningar som har gjorts för att motverka rasism, både på gymnasieskolan och inom kommunen. Gemensamt för projekten är att de fokuserar på den öppna rasismen, något vi kommer att återkomma till i slutdiskussionen. Två av de projekt som har genomförts kommer vi att beskriva mer utförligt eftersom de har riktat sig direkt till de individer som har varit med i en aktiv rasistisk grupp. Förutom de källhänvisningar som finns i texten är nedanstående beskrivning av projekten en sammanställning av intervjumaterial från arrangörer, deltagare samt övriga inblandade.

8.1 Projekt mot den öppna rasismen

8.1.1 Samverkansgruppen

I Klippans kommun finns det sedan mitten av 1980-talet en samverkansgrupp mellan skola, polis, fritids- och socialförvaltning. Tidigare arbetade de med bland annat alkohol- och drogfrågor vad gäller ungdomar men efter mordet på Gbeyo började samverkansgruppen arbeta med frågor som rörde ungdomar och rasism. De har bland annat anordnat en kampanj som heter 'Ungdomar behöver vuxna'.²⁵⁰ Samverkansgruppen har också utgjort en fast punkt för många av dem som arbetar med rasismfrågor under den kaotiska tiden efter mordet och så här berättar en informant om detta;

”Men hade inte den gruppen funnits och varit inarbetad sedan tidigare skulle det ha känts fruktansvärt jobbigt [efter mordet, förf anm]. I samverkansgruppen, vi fick utgöra någon form av stöd för varandra. Det var samtidigt samverkansgruppen som fattade de flesta besluten om hur man skulle bära sig åt.”

Eftersom samverkansgruppen berör så många instanser som på olika sätt arbetar med ungdomsproblematik har den naturligtvis varit viktig för det antirasistiska arbetet i kommunen. Samverkansgruppen samarbetar också med en annan grupp som är framträdande för det antirasistiska arbetet i Klippans kommun, nämligen föräldragruppen.

²⁵⁰ Wigerfelt och Wigerfelt, opublicerat material, Nr 4, sid 1ff

8.1.2 Föräldragruppen

Som vi tidigare har nämnt finns det sedan 1997 en föräldragrupp i Klippans kommun med föräldrar till en del av de ungdomar som har kopplingar till den aktiva rasistiska gruppen. De träffas regelbundet tillsammans med tjänstemän från bland annat samverkansgruppen och delar erfarenheter och kunskaper eller bjuder in föreläsare. Föräldrarna är ett stöd för varandra och kan bland annat prata om de skuldkänslor det kan innebära att ens barn har rasistiska sympatier. En svårighet för en del av föräldrarna har varit att deras engagemang i föräldragruppen har gjort att deras barn har slutit sig ännu hårdare till den aktiva rasistiska gruppen, vilket beror på den dubbla process vi har diskuterat tidigare. Föräldragruppen som numer är väldigt etablerad vill gärna dela med sig av sina erfarenheter och de har därför startat en telefonlinje för att hjälpa andra föräldrar som är i samma situation som de är i.²⁵¹ År 1999 belönades föräldragruppen i Klippan för sitt antirasistiska arbete i kommunen med Olof Palme-priset som de delade med Kurdo Baksi och Björn Fries. Prispengarna ska de använda bland annat till en fond för individer i aktiva rasistiska grupper som vill hoppa av.²⁵²

8.1.3 Paintballprojektet Rainbow

Ett projekt som riktade sig direkt till ungdomar och påminner om Krocken och Stocken som vi kommer att gå djupare in på senare i detta kapitel är paintballprojektet Rainbow. Detta genomfördes sommaren -97. Alla dessa projekt bygger på en hypotes som grundades i USA på 1950-talet. Hypotesen handlar i korthet om att ju mer kontakt det finns mellan olika etniska grupper desto mer positivt blir förhållandet mellan dessa och även mellan enskilda individer ifrån grupperna. Vissa omständigheter måste dock råda för att detta goda förhållande ska uppstå, nämligen att grupperna och individerna har lika mycket makt och att det finns gemensamma mål att sträva mot.²⁵³ I detta projekt deltog ca 20 killar och det var dels de ungdomar som redan hade deltagit i projekten Stocken och Krocken (se nedan) samt ytterligare ett antal killar från en högstadieskola i Klippans kommun. Killarna hade olika etnisk bakgrund, var i åldern 15-20 år och en del av dem hade kopplingar till den aktiva rasistiska gruppen. Paintballprojektet gick ut på att killarna gemensamt skulle bygga upp en paintballbana under några sommardagar i en tom fabrikslokal varefter en paintballdag med tävlingar skulle genomföras.²⁵⁴ I utvärderingen beskrivs aktiviteten så här;

²⁵¹ Ibid, sid 8ff

²⁵² Sydsvenska Dagbladet, 2000-01-30

²⁵³ Wigerfelt och Wigerfelt, opublicerat material, Nr 4, sid 6ff

²⁵⁴ Projektbeskrivning för paintballprojektet "Rainbow"

”Paintball-tävlingar bygger på ett samarbete i lag med klara regler och aktiva domare. Att på detta sätt kunna forma lag med blandade åldrar och med ev. tidigare antagonister i samma lag såg vi som en unikt intressant möjlighet.”²⁵⁵

Ett motto under tävlingen var 'alla olika alla lika' och detta motto fanns även på den utrustning som användes under paintballtävlingen i form av klistermärken. Projektet genomfördes och både deltagare och arrangörer var nöjda med övningen och denna arbetsform.²⁵⁶

8.1.4 Antirasistiska projekt på olika nivåer

Arbetet mot rasism i Klippans kommun genomförs på olika nivåer och de riktas ibland konkret mot vissa individer och ibland till allmänheten. Den 4 mars år 2000 genomfördes en manifestation mot våld och rasism i Klippans centrum och ca tusen människor samlades för att visa sitt avståndstagande mot rasism. Under manifestationen talade bland annat kommunalrådet Björn Fries från Karlskrona om hur viktigt det är att vanliga människor vänder sig mot de odemokratiska elementen. Bakom manifestationen stod skolor, förskolor, föräldraföreningen, kommunen samt fackliga och kyrkliga organisationer som samarbetar inom nätverket tr.o.t.s, för ett TRyggt Och Trivsamt Samhälle mot våld och rasism.²⁵⁷ Manifestationen var under massiv polisbevakning och polisen tvingades hindra ett fyrtiotal individer från olika aktiva rasistiska grupper från att ta sig till manifestationsområdet.²⁵⁸ Detta märktes dock inte av under manifestationen. Ytterligare ett projekt som riktar sig till allmänheten är 'för ett gladare Klippan' och det finns i Klippans kommun planscher uppsatta på offentliga platser, bland annat i kommunhuset, som uppmanar invånarna att hälsa på varandra och vara vänliga mot varandra (se bilaga 2). Denna plansch är utarbetad av Framtid Klippan som började som en politisk arbetsgrupp men numer samarbetar med allmänheten på olika sätt.

8.1.5 Gymnasieskolans arbete mot öppen rasism

Även på Klippans gymnasieskola arbetar man mot rasism genom olika åtgärder. Det vanligaste sättet att arbeta på är genom information och attitydpåverkan genom till exempel föreläsningar och inbjudna gäster. En av de större satsningarna är Valentingruppen som består

²⁵⁵ Ibid, sid 3

²⁵⁶ Ibid, sid 4f

²⁵⁷ Sydsvenska Dagbladet, 2000-03-05 (1)

²⁵⁸ Sydsvenska Dagbladet, 2000-03-05 (2)

av en grupp elever som arbetar emot våld, mobbing och rasism. Valentingruppen bildades på initiativ av skolledningen och kuratorer på skolan 1996.²⁵⁹ Under våren 1999 anordnade Valentingruppen en insamling för krigens offer i Jugoslavien. Detta solidaritetsprojekt blev en succé och Valentingruppen samlade in både pengar, kläder och gosedjur. Som ett led i projektet går det att läsa i skoltidningen VIP, Very Important Paper, om olika aspekter av kriget i före detta Jugoslavien, till exempel vad kriget beror på och hur mottagandet av flyktingar från Kosovo går till på Ljungbyheds flygplats.²⁶⁰ Ytterligare ett projekt mot våld och indirekt även rasism på gymnasieskolan är Ord mot våld. Detta var ett skapande projekt på så sätt att eleverna fick skriva olika texter som på olika sätt handlade om våld och rasism. Projektet drevs av ett antal lärare på skolan, frivilliga elever samt fyra författare. Författarnas uppgift var att hjälpa till med en skriarverkstad. Projektet mynnade ut i att elevernas texter publicerades i boken Ord mot våld som gavs ut 1998.²⁶¹ I Ord mot våld går det bland annat att läsa följande dikt;

Istället för att slå kan man skrika.

Istället för att skrika kan man tala.

Istället för att tala kan man viska...

-Jag bryr mig om dig.²⁶²

8.2 Stocken

8.2.1 Projektbeskrivning

Det första projektet som riktades direkt till medlemmar i den aktiva rasistiska gruppen i Klippans kommun kallas för 'Stocken' och arrangerades våren 1996. Projektet var ett samarbete mellan skolan och socialförvaltningen. I korthet gick Stocken ut på att de deltagande ungdomarna skulle genomföra en vandring från Klippan till Åhus och dessutom bära med sig en stock under vandringen. Förutom den hypotes vi beskrev i 8.1.5 "Paintballprojektet Rainbow" bygger projektet på ett arbetssätt som finns i det militära där fysiska utmaningar tvingar människor till att samarbeta under ovanliga omständigheter. Syftet med projektet var att ungdomar från både invandrargänget och den aktiva rasistiska gruppen skulle träffas och skapa en relation till varandra som inte byggde på gängmotsättningar. Förhoppningen var att det skulle uppstå kommunikation mellan ungdomarna och att de

²⁵⁹ Wigerfelt och Wigerfelt, opublicerat material, Nr 4, sid 12f

²⁶⁰ Very Important Paper, april 1999

²⁶¹ Wigerfelt och Wigerfelt, opublicerat material, Nr 4, sid 13f

åtminstone skulle kunna hälsa på varandra efter projektets slut. Deltagarna i Stocken var ungdomar i 18-årsåldern som hade valts ut av skolan och de bestod av två killar som tillhörde den aktiva rasistiska gruppen, tre killar från det så kallade invandrargänget och tre killar som så att säga var neutrala. I projektutvärderingen förklaras urvalet som följer;

”Balansen i gruppen var mycket viktig. Några personer från kamratkretsen kring de som förövat dådet [alltså mordet på Gbeyo, förf anm] ingick, några ungdomar med skiftande invandrarbakgrund samt en mellangrupp av personer som på olika sätt hade kopplingar till den ena eller andra sidan. [...] Alla tilltänkta gruppmedlemmar var informerade om de andra och alla hade godkänt sammansättningen på gruppen.” ²⁶³

Med sig på vandringen hade de en av arrangörerna som agerade som deltagare i gruppen men utan att lägga sig i diskussioner eller ta beslut i olika frågor. Förutom att de skulle bära med sig mat och annan packning den nio mil långa sträckan skulle de alltså även transportera en stock. Stocken vägde 50 kg, var två och en halv meter lång och transporterades på en bår. Alla deltagarna i gruppen skulle dessutom vara överens om de beslut som fattades och ifall en av deltagarna avbröt vandringen så skulle den avbrytas helt och hållet.

8.2.2 Projektet inleds

Arrangörerna menade att projektet fick positiva verkningar redan innan det genomfördes eftersom deltagarna kände sig utvalda till något speciellt. De hade i förväg fått reda på vad som skulle hända men inte att projektet hade en antirasistisk tanke. Ungdomarna som skulle delta blev nyfikna och började ta kontakt med varandra för att diskutera den kommande övningen. Detta beskriver en av arrangörerna så här;

”Redan innan så kände de sig utvalda och började liksom... ja, du ska också vara med och du ja. Vi vet inte riktigt vad det är men det är någonting vi har blivit utvalda till. Och vi [arrangörerna, förf anm] kallade det inte att det skulle vara något antirasistiskt projekt för att få dem att omvända sig, utan det handlade om nya arbetssätt. [...]

²⁶² Klippangymnasistiers ORD MOT VÅLD 1997-98, sid 21

²⁶³Projektet ”Stocken” –96, sid 1

Effekten började redan innan och den blev långt mycket bättre än vad vi hade vågat hoppas på.”

Den positiva uppmärksamheten gav alltså deltagarna en anledning till att ta kontakt med varandra. Deltagarna var redan innan projektets början laddade inför uppgiften och så här berättar en av dem;

”Under ytan låg adrenalinnet men allting kokade. Vi ville testa det här, vi ville se vad som skulle hända. Vi var så nyfikna på utgången av det här.”

Trots detta höll Stocken på att inte bli av eftersom några av killarna var nära att backa ur i sista stund. Det var inte alltid populärt bland killarnas kompisar att de skulle vara med i ett projekt tillsammans med ungdomar som stod på andra sidan i gängmotsättningarna. De killar som tvekade ändrade sig dock och projektet gick av stapeln.

8.2.3 Vandrigen

Vandrigen påbörjades men det visade sig vara svårt att transportera stocken och dessutom skulle deltagarna även bära med sig packning och vatten. Ansvaret för stocken och packningen ledde till konflikter inom gruppen. Så här säger en av arrangörerna om hur diskussionerna mellan deltagarna kunde låta;

”Ja, och sen det här, jag har burit [stocken, förf anm], men jag bar den för en liten stund sedan, ja men jag bär vattnet. Det är så jättemånga diskussioner de tvingas att ta.”

Deltagarna var alltså tvungna att samarbeta för att lyckas med projektet men fastän viljan var god gick det till slut inte att transportera stocken eftersom det blev för tungt. Då blev det nödvändigt för deltagarna att ta ett beslut om hur de skulle fortsätta vandrigen och en av deltagarna beskriver beslutsprocessen;

”Det tog flera timmar att komma 7 km. [...] Vi blev avbrutna hela tiden och det var folk som började gnälla. Till slut så började vi tänka. Vi satte oss och funderade på vad vi skulle göra. Vi frågade ledaren.

Va fan, vi kunde ju inte göra någonting med den här stocken. Alla hade olika idéer om hur vi skulle göra. Vi fick [instruktionen, förf anm] att vi får transportera stocken precis så som vi vill. [...] Men vi fattade inte att vad vi vill innebär allting utan allting var hur vi skulle transportera den. Så förstod vi. Någon kom med den briljanta idén att vi eldar upp skiten och sitter här till ikväll och tar med oss askan. [...] Vi hade ingen såg men vi kunde såga itu den och ha den i åtta bitar. Vi kan ha vars en bit i ryggsäcken så är alla nöjda och glada. Så hade vi ingen såg. Men då kom det lite kommunikation.”

Samma händelse diskuterar en av arrangörerna och beskriver även de psykologiska effekter som denna diskussion medförde;

”Den [stocken, förf anm] försvann efter första milen. Man ansåg att vi kommer aldrig att hinna fram till Åhus med stocken och då fick man välja. Antingen bär vi stocken under den tid vi har eller så lämnar vi stocken och når Åhus. Då valde man att nå Åhus, så man dumpade stocken. Men det var inte hur lätt som helst och det var också manlighet. Då har vi fuskat. Då är det inte rätt. Kan vi inte... vi sågar upp den och tar alla med vars en bit. Vi eldar upp den och tar med askan.”

Manligheten är också någonting som är centralt i ett projekt som Stocken eftersom det är fysiskt utmanande och manlighet förknippas ofta med fysisk styrka. Att manligheten är någonting som är viktigt för individer i aktiva rasistiska grupper beskrevs i avsnitt 6.1.4 ”Spänningssökande och mansmyten”. Detta tar alltså projektet Stocken fasta på och det faktum att ungdomarna var tvungna att lämna stocken för att kunna gå vidare tog hårt på manligheten. Att tvingas ta ett sådant beslut blir då en törn på den självuppfattning deltagarna hade vilket leder till nya tankebanor.

Resultatet av diskussionerna i citaten ovan blev alltså att deltagarna fick lämna stocken bakom sig och fortsätta vandringen. Syftet med övningen lyckades och deltagarna pratade med varandra och fattade gemensamma beslut. De tvingades att ta diskussioner och lösa problem som uppstod under vandringen och eftersom deltagarna skulle vara överens var de också

tvungna att finna en lösning som alla kunde ställa upp på. Så småningom nådde deltagarna Åhus trots blödande skoskav och hållande regn. Att inte avbryta vandringen var också viktigt för killarnas självkänsla eftersom det hade varit ett slag mot deras manlighet. Behovet av spänning som diskuterades i avsnitt 6.1.4 ”Spänningssökande och mansmyten” är också något som ett projekt som Stocken i Klippans kommun tar fasta på eftersom det kräver en fysisk utmaning av deltagarna. Arrangörerna tror att utgångspunkten i fysisk aktivitet är viktig;

”Och att man har djupa samtal, de är viktiga, men jag tror att det behövs lite mer, någon sorts handgriplig arbetsform för de här killarna...”

”Men just det här att arbeta fysiskt och få in den mentala utvecklingen...”

Vi tror att utmaningen är ett sätt att få de potentiella deltagarna intresserade av projektet. Det är tilltalande just eftersom det kräver fysisk aktivitet till skillnad från projekt där tanken är att deltagarna ska prata om och diskutera det aktuella ämnet.

8.2.4 Effekter av Stocken

Att Stocken fick effekter märktes redan innan projektet genomfördes och även efter projektet höll effekterna i sig på så sätt att de deltagande ungdomarna hälsade på varandra och kunde prata med varandra. Dessutom fick deltagarna möjlighet att träffas i nästa projekt, Krocken där de agerade som funktionärer (se 8.3.3 ”Krockens dubbla syfte”) samt i paintballprojektet Rainbow. En av arrangörerna menar att projektets verkningar och uppföljningen av samarbetet i Krocken var ett stort framsteg;

”Den [stocken, förf anm] vägde 50 kg och den var i sig så hopplös och släpa på så att man retade sig ju mer på stocken. Man tänkte inte så mycket på de andra för man hade det gemensamt och stocken var en pain in the ass. Så det... det föll så oerhört väl ut den övningen, så att den är mycket mer, mycket mer än de här kortsiktiga grejerna. Uppsatssträckan var ett halvt års arbete med förträffar och sedan så fortsatte vi med efterträffar, utvärdering, bergsklättring och grejer efteråt. Och sedan så kom steg två Krocken. Då arrangerade vi ett

dygns rollspel på Söderåsen. Alla de här åtta i första gruppen hade förklarat sig vara beredda att ställa upp som assistenter. Bara det var ju ett sanslöst framsteg och vi visste att från det så träffades de, de här åtta som hade blött sig igenom de här nio milen. De kunde träffas till och med i berusat skick på krogen, gå ifrån sitt gäng och bort och heja och prata och gå tillbaka till sitt gäng. Det rubbade ju cirkelarna oerhört.”

De positiva effekterna var alltså märkbara direkt och syftet med projektet, att deltagarna skulle komma så pass bra överens att de skulle kunna hälsa på varandra, lyckades således. Men det finns även konsekvenser av betydligt allvarligare slag än dessa positiva effekter. En av arrangörerna berättar om de konsekvenser Stocken hade för en av deltagarna och arrangören poängterar också att det är viktigt att som ledare ta sitt ansvar även efter projektets slut eftersom det faktiskt kan leda till både positiva och negativa konsekvenser på både kort och lång sikt;

”Men nu tre år efter så ser vi också en effekt av att de har hängt ihopa. [...] Vi hade en kille som var med på första gänget [ohörbart] Stocken. Han gick ner sig i en svacka och söp och hade sig. [...] Han var rasist. Vi slog undan benen på honom och han fick nya kompisar som han inte ville ha och han blev av med de gamla som han hade hängt ihop med. Så han stod ju liksom i twilight zone, tillhörde ingen. [...] Men han kom tillbaka och är idag en helt annan människa [...]. Och då har vi dels Stocken som förändrade hans liv fast det första året blev negativt. Det är också en aspekt man får ta i beräkning när man skapar en situation. Det kan vara positivt men tittar man på kort tid kan effekten bli negativ. Det är ungefär som träningsvärk. Man tränar och så får man ont ett tag.”

Efter Stocken genomfördes ett antal efterträffar med ungdomarna och vid en av dessa träffar genomfördes en utvärdering där deltagarna fick svara på olika frågor om hur de hade upplevt vandringen och vilka efterverkningar den hade. I utvärderingen framkommer det att arbetssättet har fått god respons från gruppen och att de tyckte om strapatsövningen. Detta trots att två av deltagarna var tveksamma till om de hade ställt upp på vandringen om de hade

vetat hur den skulle bli.²⁶⁴ En fråga lydde "Vad har övningen gett Dig?" och sammanställningen av dessa svar lyder som följer;

*"Gemensamt för i stort sett alla var att man fått ett större självförtroende, mer självkänsla och klarhet att man klarar av mer än man tidigare trott. Det framhölls också det värdefulla i att man fått kontakt med personer man inte tidigare känt. Stoltheten var inte att ta miste på hos hela gruppen."*²⁶⁵

Deltagarna fick alltså en känsla av att ha utträttat något tillsammans och denna känsla av gemenskap satt i hos deltagarna långt efter projektets slut. De började hälsa på varandra på stan och projektet hade på så sätt lett till förändringar i beteendet hos deltagarna. En av deltagarna från den aktiva rasistiska gruppen lämnade dessutom så småningom gruppen. Arrangörerna menar dock att det måste satsas resurser på att kontinuerligt kunna arbeta med projekt som Stocken för att det på sikt ska kunna ge verkan vilket vi fullständigt håller med om. Projektet följdes upp med efterträffar och fortsatta strapatsövningar som bland annat bergsklättring och inte minst genom att deltagarna i Stocken fick agera som funktionärer i nästa stora projekt som anordnades i Klippan, nämligen Krocken.

8.3 Krocken

8.3.1 Projektbeskrivning

Det andra projektet som genomfördes kallas för Krocken och handlade som namnet antyder om en bilolycka. Krocken genomfördes våren -97 och var ett samarbete mellan bland annat skola, socialtjänst, brandkår, polis och militär. Medan Stocken var ett projekt som byggde på att deltagarna agerade utifrån sina egna personligheter så är Krocken delvis ett rollspel. Krocken var ett större projekt på så sätt att det involverade fler människor än vad Stocken gjorde. Idén var den samma som i Stocken, nämligen att skapa kommunikation mellan ungdomar med motsättningar i vardagslivet genom nya samarbetsformer. I projektbeskrivningen står det så här om grundtankarna med Krocken;

"Misstänksamhet, dålig eller obefintlig personkänedom är grundförutsättningar för konflikter grupper emellan. Lätt att det

²⁶⁴ Projekt "Stocken"-96, sid 6ff

uppstår provokationer som kan leda till våldskonflikter ur denna mylla. Genom att skapa aktiviteter eller strapatser som mer eller mindre slukar deltagarna, minskar reservationerna för vilka man arbetar tillsammans med. När påfrestningarna når en viss gräns, och man blir varse att alla drabbas, blir det också mindre intressant vem man får hjälp av.”²⁶⁶

Målgruppen var killar på högstadiet som låg i riskzonen för att hamna i negativ gängbildning och syftet var ”att skapa vissa grundrelationer som minskar risken för framtida konflikter”²⁶⁷. Deltagarna i rollspelet var tio stycken ”varav fyra invandrarkillar, 1 svensk kille som har sina bästa kompisar i invandrargänget, 2 killar som utgör stabila ’brobryggare’, 3 killar som varit eller är aktiva på ’den andra kanten’”²⁶⁸. Förutom deltagarna tillkommer det ett antal arrangörer och funktionärer (deras roll kommer att beskrivas nedan). Det visade sig att arrangörerna fick svårt att få med en del av de ungdomar som umgicks i kretsen kring den aktiva rasistiska gruppen i detta projekt. Detta berodde troligtvis på att Krocken genomfördes efter Stocken och medlemmarna i den aktiva rasistiska gruppen hade märkt av den förändring som inträffat med deltagarna i Stocken. Detta gjorde att de inte ville att fler i kamratgänget skulle vara med i några projekt. Detta kan vara en del i den dubbla process som har diskuterats tidigare och det är således viktigt att vara medveten om att antirasistiska projekt kan få en oönskad effekt, nämligen att medlemmarna i den aktiva rasistiska gruppen känner sig hotade och sluter gruppmedlemmarna hårdare till sig.

8.3.2 Rollspelets handling

Handlingen i rollspelet är följande; Ett gäng killar är ute och vandrar i ett område som härjas av terrorister. Killarna delas in i två grupper och grupp 1 finner en bomb. Grupp 2 söker då av området och finner desarmeringsinstruktioner och den första gruppen desarmerar sedan bomben efter instruktioner via mobiltelefon från grupp 2. Strax därefter kidnappas en av deltagarna i grupp 1 och förs bort av några män i en jeep. Grupp 1 och 2 samlas och de bestämmer sig för att söka efter kidnappningsoffret efter att ha kontaktat polisen. Polisen tar dock själv kontakt med gruppen och berättar att det har inträffat en trafikolycka. En jeep har prejat en bil av vägen och tre människor har skadats i olyckan. Eftersom polisen jagar

²⁶⁵ Ibid, sid 8

²⁶⁶ Projekt II ”Krocken”, sid 1

²⁶⁷ Ibid, sid 1

²⁶⁸ Ibid, sid 1

terroristerna i jeepen frågar polisen ungdomarna om de kan undsätta offren i bilolyckan till dess att ambulansen kommer. Ungdomarna ger första hjälpen och de skadade måste flyttas eftersom det föreligger brand- och explosionsrisk. Efter ett tag kommer en ambulans och hämtar två av de skadade och strax därefter kommer en helikopter och hämtar den svårast skadade. Efter det får gruppen reda på att den efterlysta jeepen finns i skogen ca 3 km från den plats där de befinner sig och de beslutar sig för att jaga jeepen. När jeepen väl är funnen lyckas ungdomarna att övermanna terroristerna och ta dem till fånga. Rollspelet avslutas med att polisen anländer och omhändertar terroristerna.²⁶⁹

8.3.3 Krockens dubbla syfte

I Krocken agerade en del av de ungdomar som deltagit i Stocken som funktionärer. De fick bland annat agera som terrorister och sårade i bilolyckan. Detta var också ett led i projektets syfte på så sätt att dessa ungdomar fick ansvarsfulla uppgifter och dessutom fick utveckla den kommunikation de hade inlett i Stocken. En av deltagarna i Stocken som agerade som funktionär i Krocken beskriver sin roll som funktionär så här;

”Med oss var det [syftet, förf anm] att testa våra kontakter, om vi hade förstärkt någon kommunikation, om det hade fortsatt och om det fortfarande fungerade. [...] Det gjorde det ganska väl fastän alla inte ställde upp. Vi saknade en av de starka sympatisörerna”

Att en av sympatisörerna från den aktiva rasistiska gruppen inte ställde upp som funktionär i Krocken berodde dock på personliga hinder och inte på ovilja att delta. I övrigt fungerade kommunikationen mellan deltagarna från Stocken väl och på så sätt blev Krocken en uppföljning för deltagarna från Stocken.

8.3.4 Verklighetskänsla och allvar

Deltagarna från Stocken agerade alltså som offer i olyckan och de hade då blivit sminkade så att det såg ut som om de hade blivit allvarligt skadade. Personal från brandkåren utförde sminkningen och detta hade stor effekt för verklighetskänslan i rollspelet. Ytterligare en aspekt som gjorde att verklighetskänslan i rollspelet blev påtaglig var att polisen och ambulanssjukvårdarna agerade som sig själva och inte minst att det var en riktig helikopter

²⁶⁹ Ibid, sid 2f

som kom för att undsätta de sårade. En av funktionärerna berättar om deltagarnas reaktioner på olyckan där de skulle ge första hjälpen;

”Vissa av de här killarna tog det väldigt seriöst och allvarligt. Det var så verkligt för många så att när de såg den här skrotbilen... där låg någon med armarna ut och de var ju sminkade och så. Då började den här killen gå in och sparka ut sätet från bilen och sparka loss det så att han kunde ha någonting att lägga den sårade på. Det var väldigt starkt gjort. Den känslomässiga... tänk dig sån kraft och så mycket tro. Han måste ju trott på det här för att kunna göra någonting sådant och alla var... alla skulle hjälpa till på ett eller annat sätt”

Att verklighetskänslan var så påtaglig ledde till att deltagarna blev involverade i sina uppgifter och tog dem på allvar. Att de skadade var realistiskt sminkade ökade också stressen för deltagarna och känslan av att det som de upplevde var verkligt. Likaså är samarbetet med olika myndigheter en viktig del av att upplevelsen kändes verklig. Ambulans, polisbil och helikopter fanns på plats vilket skapade förutsättningar för att ungdomarna skulle leva sig in i rollspelet.

8.3.5 Effekter av Krocken

Att projektet endast varade en dag i jämförelse med Stockens tre dagar gör att deltagarna i Krocken inte hann skaffa den relation som deltagarna i Stocken hade möjlighet att göra. Det var dessutom en något större grupp än vad det var i Stocken vilket gjorde att det blev svårare för deltagarna att skapa en personlig relation. En av funktionärerna reflekterar över effekterna av Krocken och jämför dem med effekterna av Stocken. Funktionären menar att; *”Det blev inte lika personligt. Jag tror inte det eftersom det var så stora grupper och så kort tid”* En aspekt att ta hänsyn till är att deltagarna i Krocken var något yngre än deltagarna i Stocken och övningen var mer lekfull och anpassad för yngre tonåringar. Övningen var inte lika fysiskt krävande som Stocken utan spelade mer på psykiska reaktioner än fysiska sådana. Olika tilldragelser avlöste varandra under dagen och händelserna kom slag i slag vilket gjorde att deltagarna inte hann fundera över sina reaktioner mot varandra. Detta i sin tur ledde till att syftet med projektet, att skapa kommunikation mellan dessa ungdomar, uppnåddes. I den stress som uppstod under rollspelet hann inte deltagarna fundera över vilka deras samarbetspartners var utan olika uppgifter måste lösas med kort varsel och med de personer som fanns i

närheten. Ytterligare en effekt var att ungdomarna från Stocken fick träffas igen och för dem blev Krocken en form av uppföljning där de fick möjlighet att utveckla de relationer som skapades under Stocken. Även Stocken hade en del uppföljningsträffar med bland annat bergsklättring på programmet. I dess uppföljningar deltog ungdomar från både Stocken och Krocken och detta innebär att det fanns en kontinuitet i projekten. Stocken och Krocken följdes även upp av paintballprojektet Rainbow som beskrevs tidigare i detta kapitel.

8.4 Sammanfattning

Det har gjorts olika antirasistiska satsningar både inom Klippans kommun och på skolorna i Klippan. Vissa projekt riktar sig mot den generella öppna rasismen medan andra projekt har varit direkt riktade mot individer i den aktiva rasistiska gruppen eller mot negativ gängbildning. Stocken och Krocken är två exempel på det sistnämnda. Stocken riktade sig till ungdomar i 18-årsåldern som åsiktsmässigt var motpoler och därför tillhörde olika gäng. Det var en strapatsövning där ungdomarna fick lära sig att samarbeta under svåra omständigheter. Ungdomarna var handplockade för uppgiften och agerade utifrån sina egna personligheter. Stocken har haft positiva effekter på så sätt att de deltagande ungdomarna hade en gemensam upplevelse som skapade band emellan dem. De fick en ny respekt för varandra och efter det att Stocken genomfördes har de hälsat på varandra på stan vilket sågs som ett stort framsteg. Krocken var däremot delvis ett rollspel och deltagarna var något yngre och gick i högstadiet. Genom de händelser som utspelades under en dag fick ungdomarna se varandra i för dem ovana situationer och de tvingades att samarbeta under stressade omständigheter. Syftet var att skapa kommunikation mellan dessa ungdomar vilket lyckades. Utifrån dessa åtgärder som har genomförts i Klippans kommun kommer vi att diskutera olika sätt att arbeta antirasistiskt samt vilken effekt vi anser att ovanstående projekt har haft eller haft potential att ha. Vi kommer i detta sammanhang även diskutera vikten av kontinuitet i antirasistiska projekt samt vikten av att ha en antirasistisk vision, se helheten och inte bara fokusera på den öppna rasismen.

9 Slutdiskussion – att arbeta antirasistiskt

När vi började att arbeta med denna uppsats var tanken att vi skulle behandla den öppna rasismen med utgångspunkt i Klippans kommun och sedan diskutera hur denna kan motverkas. Under arbetets gång har vi dock mer och mer kommit fram till att det inte går att isolera den öppna rasismen utan att detta uttryck är en del av en kontext med många samverkande faktorer. Den öppna rasismen hänger ihop med den subtila rasismen och båda dessa former måste motarbetas för att ett antirasistiskt arbete på sikt ska vara framgångsrikt. Därför avslutar vi uppsatsen med våra idéer och tankar om hur ett antirasistiskt arbete bör bedrivas och dessa resonemang utgår från de insatser som har gjorts i Klippans kommun.

9.1 Rasism i en kontext

9.1.1 Kopplingen mellan öppen och subtil rasism

Vi anser att det är viktigt att identifiera vilken form av rasism som finns och på vilken nivå den existerar för att sedan kunna motverka den genom antirasistiskt arbete. Vilka metoder som ska användas tycker vi är beroende av vilken sorts rasism som ska motarbetas eftersom det i olika sammanhang talas om till exempel öppen rasism och subtil rasism. Den öppna rasismen är erkänd i det offentliga rummet, lättare att se och på så vis även lättare att diskutera. Detta utesluter inte att den osynliga rasismen bör vara en aspekt i debatten om rasism och hur den kan motverkas eftersom båda formerna uppfattas som ett hot av dem som utsätts för den. Som vi tidigare nämnde har arbetet mot rasism som har genomförts i Klippans kommun riktats mot den öppna rasismen men det finns inga åtgärder mot den subtila rasismen. Samtidigt menar vi att det inte går att bortse från den subtila rasismen eftersom den legitimerar och samverkar med den öppna rasismen. Ett problem i detta sammanhang är att få kommunpolitiker och tjänstemän verkar vara medvetna om att det finns kopplingar mellan dessa fenomen. Det finns i Klippans kommun liten eller ingen kunskap om rasismens olika skepnader. Detta innebär att den dag då den aktiva rasistiska gruppen eller slutar att göra väsen av sig kommer det antirasistiska arbetet antagligen att sakteliga upphöra. Samtidigt finns det i Klippans kommun, liksom i det övriga samhället, subtil rasism som inte uppmärksammas eller bekämpas. Vare sig den subtila eller öppna rasismen är fenomen som på något sätt är unika för Klippans kommun. För att kunna arbeta antirasistiskt på ett heltäckande sätt, det vill säga arbeta mot både den öppna och subtila rasismen, krävs det kunskap och förståelse för dessa fenomen. Ett sätt att arbeta mot den subtila rasismen är att medvetandegöra människor om dess existens genom opinionsbildning av olika slag. Ett led i detta är att människor

lär sig tänka självkritiskt och funderar över var de egentligen står. De flesta håller med om att det är fel att misshandla invandrare men reflekterar inte över sina egna åsikter; När tittade jag senast snett på en invandrare? När tänkte jag att invandrarkillar alltid är kriminella? Dessa och många fler frågor är spörsmål som de flesta skulle behöva ställa till sig själva och fundera på. Frågor av detta slag är ett uttryck för den subtila rasism som hela tiden reproduceras runt omkring oss. De flesta människor påstår sig dessutom vara fördomsfria vilket faktiskt är en stor del av problemet. Vi måste alla ta ansvar för våra åsikter och tankar och vara medvetna om att de kan verka legitimerande och reproduceras i samhället.

9.1.2 Politik och domstolsbeslut

Rasism måste som vi tidigare betonade diskuteras utifrån en bred kontext som inkluderar både den öppna rasismen och den subtila rasismen. Även till exempel politik är ett ämne som måste inkluderas i diskussionen om rasism eftersom den politiska debatten sänder ut impulser till samhället om vad som är accepterat och vad som inte är accepterat. Ett problem vad gäller den politiska diskussionen om till exempel flyktingpolitik är det tvetydiga budskap politiken kan ge. I en situation där en restriktiv flyktingpolitik förs och kombineras med direktiv som handlar om att förbjuda rasistiskt relaterade handlingar menar vi att budskapet blir tvetydigt och är öppet för tolkning. Invandrapolitiken på både statlig och kommunal nivå kan på så vis verka legitimerande vad gäller rasism. Detta skapar utrymme för att uttrycka rasistiskt relaterade åsikter. I Klippans kommun har ett antal främlingsfientliga partier varit representerade vid valen och i kommunfullmäktige under 1990-talet vilket bidragit till och gett en politisk möjlighet att manifesteras och legitimeras rasistiska åsikter. Dessa partier gjorde det mer eller mindre möjligt och legitimt att i det offentliga rummet uttrycka negativa åsikter om till exempel flyktingmottagandet i kommunen.²⁷⁰ Andra tvetydiga impulser kan komma ifrån till exempel domstolsbeslut. Efter en tids upptrappning av våldsrelaterade motsättningar blev en medlem i den aktiva rasistiska gruppen i Klippans kommun nedslagen av en invandrarkille och han i sin tur blev knivhuggen av den förstnämnde. I detta fallet blev det en rättegång och tingsrätten dömde killen från den aktiva rasistiska gruppen till fängelse och att betala skadestånd till invandrarkillen. Domen överklagades och hovrätten omvärderade domen och frikände killen från den aktiva rasistiska gruppen samt tilldömde honom skadeståndet. Detta sänder dubbla budskap om vad samhället egentligen finner acceptabelt eller inte acceptabelt. Vi anser att de politiska impulserna och impulserna från domstolsbeslut

inverkar på attityder och förhållningssätt hos människor och genom att ge ett tvetydig budskap blir samhällets gränsdragningar otydliga. Detta innebär att den samhälleliga och strukturella nivån också måste vara faktorer att ta hänsyn till i antirasistiskt arbete och för att kunna göra detta krävs det kunskap om den kontext som rasism existerar i.

9.2 Kunskap och långsiktighet i antirasistiskt arbete

9.2.1 Att förstå och ha beredskap

De faktorer och processer som vi har beskrivit vad gäller varför individer går med i, stannar kvar i eller går ur aktiva rasistiska grupper är viktiga att ta hänsyn till för den som vill arbeta antirasistiskt eller förebyggande gentemot aktiva rasistiska grupper, liksom de samhälleliga och strukturella faktorer vi diskuterade ovan. En lärdom vi kan dra från dessa förklaringsmodeller är att det inte finns några enkla modeller som förklarar varför vissa individer går med i en aktiv rasistisk grupp. Många faktorer spelar in, samverkar och har betydelse. En del av svårigheten i att arbeta antirasistiskt vare sig det är förebyggande eller gentemot individer i aktiva rasistiska grupper är just att det inte finns några enkla förklaringar. Det går inte att bygga upp ett koncept som kan användas gentemot alla individer i aktiva rasistiska grupper. Däremot går det att dra viktiga lärdomar av de förklaringsmodeller som har beskrivits i denna uppsats och utgå från dessa kunskaper i det antirasistiska arbetet. För att kunna arbeta antirasistiskt är det viktigt att förstå det fenomen som förebyggs eller motarbetas vilket innebär att rasism måste förstås utifrån den kontext en existerar i. Vi menar att kunskap är ett av de viktigaste verktygen vad gäller antirasistiskt arbete och kunskapen innefattar allt från förståelse av rasismens komplexitet till kunskaper om de faktorer som berör aktiva rasistiska grupper.

Vi anser vidare att det är nödvändigt att upprätthålla en beredskap mot den öppna rasismen eftersom en tids lugn inte tvunget betyder att problemen har försvunnit. I Klippans kommun har våldstendenserna återkommit vid olika tillfällen men däremellan har det varit lugnt. Det faktum att det öppna våldet förekommer mer sällan kan naturligtvis bero på att de offentliga insatserna varit framgångsrika. Det är emellertid svårt att mäta vilken effekt olika typer av åtgärder har haft. Offentliga åtgärdsprogram i dynamiska förhållanden kan vara svåra att genomföra om det handlar om till exempel åtgärder med interventionistisk karaktär, det vill säga åtgärder som syftar till att ändra målgruppens beteende eller åsikter på djupet.

²⁷⁰ Wigerfelt och Wigerfelt, "Det var ju bara en neger..." *Rasism och nazism i ett lokalsamhälle*, hämtat ur

Svårigheten ligger i att veta vad som faktiskt fungerar och när. Vad som fungerar vid en situation vid en tidpunkt kanske inte gör det i en annan situation vid en annan tidpunkt. I de projekt vi har redogjort för i denna uppsats gick sammanförandet av medlemmar från den aktiva rasistiska gruppen och ungdomar med invandrarbakgrund bra. Det är dock viktigt att vara medveten om att; ”*de operativa förhållandena är inte statiska, utan förändras hela tiden.*”²⁷¹

9.2.2 Att lära av varandra

En viktig aspekt som vi kommit fram till i denna uppsats är att den samverkan mot rasism som funnits i Klippans kommun nästan bara har ägt rum inom de geografiska gränserna för kommunen. Detta trots att berörda tjänstemän önskade att få hjälp från utomstående myndigheter i andra kommuner och från statligt håll vad gäller konflikterna mellan olika ungdomskonstellationer. Vi anser att en anledning till detta kan vara att när konflikterna började tas på allvar fanns det till en början en tendens hos politiker och tjänstemän i Klippans kommun att hantera problemen lokalt. De berörda tjänstemännen i kommunen såg vad som hände här och nu och vad som hände i närliggande kommuner eller i det övriga samhället ansågs mer eller mindre sakna relevans. Så förhåller det sig inte längre utan händelser som sker numer betraktas inte som enskilda och isolerade utan som interrelaterade. Problemen måste naturligtvis delvis hanteras lokalt men vi menar att det finns ett behov av kontakter mellan ansvariga inom kommunen och människor som arbetar inom områden som rör ungdomsproblem och rasism i andra kommuner eller organisationer. Ett problem för Klippans kommun var enligt en informant att kommunpolitikerna sökte resurser i form av pengar, kunskap och erfarenhet utanför kommunen men det fanns få sådana resurser att få från det övriga samhället. Klippans kommun har dock under senare år skapat kontakter utifrån med exempelvis projektansvariga inom EXIT²⁷². Kontakterna har bidragit till att kommunen fått nya kunskaper om hur de ska gå till väga med det antirasistiska arbetet. Vi vill poängtera att ett led i det antirasistiska arbetet är just behovet av ett utbyte av kontakter och erfarenheter både på lokal-, nationell-, samt även internationell nivå. Detta gäller inte bara Klippans kommun utan även andra kommuner som befinner sig i en liknande situation.

Sahlin och Åkerström, 2000

²⁷¹ Blomgren, *Rasistiskt våld och lokala motstrategier – Trestadsområdet under 1990-talet*, hämtat ur CEIFO rapport, 1999, sid 24

9.2.3 Rasism och antirasism berör oss alla

Det är viktigt att ha i åtanke och kunskap om att både den öppna och subtila rasismen med dess yttringar, verkningar och konsekvenser berör många människor. För att verka antirasistiskt och motverka både den öppna och subtila rasismen menar vi att det är av vikt att alla berörs, det vill säga inte bara medlemmarna i de aktiva rasistiska grupperna utan även de som är utsatta. Denna uppsats fokuserar på ungdomar och då föll det sig naturligt att även beröra invandrarungdomar eftersom en del av dessa råkar ut för både den öppna och subtila rasismen. Vi betraktar alltså inte den aktiva rasistiska gruppen som isolerad utan de, liksom invandrarungdomarna är inkluderade i en kontext som är sammanlänkad. Vi menar att det faktum att invandrarungdomar inkluderas i insatserna mot rasism så som har skett i Klippans kommun är ett led i att arbeta förebyggande och antirasistiskt och också en förutsättning för att arbetet ska vara framgångsrikt. Med andra ord är det viktigt att det utvecklas en beredskap som berör fler än bara de som är medlemmar i aktiva rasistiska grupper. Samma tillvägagångssätt borde användas i arbete som syftar till att motverka den subtila rasismen, det vill säga att de som utövar den subtila rasismen samt de som berörs av den bör vara med i det antirasistiska arbetet. Vi är positiva till att Klippans kommun valde att inkludera både några av invandrarungdomarna och några av de som var medlemmar i en aktiv rasistisk grupp i projekt som Stocken och Krocken. Att alla berörs innebär inte bara att invandrarna ska vara en del i projekten mot rasism. Vi menar att det är viktigt att vuxenvärlden innefattas i antirasistiska projekt eftersom de omedvetet kan reproducera rasistiska attityder som påverkar ungdomar. Det är således inte bara ungdomar som ska påverkas i det antirasistiska arbetet utan det är viktigt att vara medveten om att öka kunskapen om rasism och dess verkningar i hela samhället; i vuxenvärlden, bland ungdomar och genom att arbetet involverar invandrare.

9.2.4 Att skapa alternativ

Något vi diskuterade tidigare är vikten av att det finns ett alternativ för individen från den aktiva rasistiska gruppen, något att hoppa av till. Stänger samhället dörrarna är det svårt för individen att finna det alternativ som skulle kunna få just honom att hoppa av. Med detta menar vi inte att samhället ska bejaka aktiva rasistiska grupper med motiveringen att detta på sikt kanske leder till avhopp från gruppen, men samhället kan däremot aktivt skapa alternativ för individer i aktiva rasistiska grupper. Detta är på sätt och vis vad som gjordes i Klippans

²⁷² EXIT i Sverige. I informationsbroschyren står följande att läsa: "Projektet har som målsättning dels att utveckla strategier och idéer för att hjälpa ungdomar som är aktiva i olika rasistiska och nationalsocialistiska miljöer att ta sig ur dessa dels att förebygga och förhindra nyrekrytering till dessa miljöer."

kommun genom projektet Stocken. Deltagarna från den aktiva rasistiska gruppen fick möjlighet att träffa andra ungdomar som de normalt inte skulle umgås eller tala med och detta gav dem ett nytt alternativ och en möjlighet att se nya infallsvinklar på tillvaron. Detta var också någonting som berörde en av Stockens deltagare med kopplingar till den aktiva rasistiska gruppen. Han fick nya kompisar från invandrargänget som han tidigare inte hade kunnat tänka sig att umgås med och det rubbade hans tillvaro. För honom blev denna kamratskap början på ett alternativ. Vi menar således att en av de viktigaste aspekterna av antirasistiskt arbete är att skapa alternativ för individer med rasistiska åsikter eftersom det är genom alternativen en förändringsprocess kan påbörjas. Att skapa alternativ kan också vara ett sätt att arbeta förebyggande eftersom ett förebyggande arbete gör att alternativet att gå med i en aktiv rasistisk grupp kanske aldrig ens uppstår för individen. Detta gjordes också i Klippans kommun genom projektet Krocken där en del av deltagarna ännu inte tillhörde någon aktiv rasistisk grupp men ansågs befinna sig i riskzonen för att gå med i en sådan. Genom att skapa detta alternativ där dessa ungdomar fick träffa andra ungdomar med till exempel invandrarbakgrund hoppas arrangörerna på att förhindra att de senare går med i en aktiv rasistisk grupp.

9.2.5 Opinionsbildning mot rasism på gymnasieskolan

Gymnasieskolan arbetar kontinuerligt med att motverka rasism genom till exempel temadagar, dikter skrivna av elever, arbetsgrupper med mera. Detta kan är positivt på så sätt att en del individer som ligger i riskzonen för att hamna i aktiva rasistiska grupper kanske får en tankeställare vilket kan leda till att de väljer en annan bana än att gå med i en aktiv rasistisk grupp. Denna opinionsbildning menar vi är en central del i ett antirasistiskt arbete och det finns en stor medvetenhet hos skolpersonalen om vikten av att arbeta med dessa frågor. Det är också positivt att arbetet involverar eleverna inte bara som deltagare i projekten utan även som arrangörer, till exempel genom Valentingruppens insamling till krigens offer i före detta Jugoslavien. På detta sätt blir arbetet en konkret upplevelse för de elever som engagerar sig vilket kan stärka dem i deras antirasistiska åsikter. En aspekt av att arbeta med rasismfrågor utifrån opinionsbildning är att det är viktig att beakta den subtila rasismen och undervisa om dess skepnader och verkningar eftersom denna samverkar med den öppna rasismen. Detta kommer vi att diskutera mer ingående nedan. Det är också viktigt att poängtera att elevernas engagemang mot rasism kan ha motsatt verkan på de elever som redan har rasistiska åsikter eller tillhör en aktiv rasistisk grupp eftersom de kan känna sig mer alienerade från skolan och de andra eleverna. Ytterligare en aspekt att ta hänsyn till är att skolan trots att den medvetet

arbetar aktivt mot rasism omedvetet kan reproducera subtila rasistiska uttryck i sin vardagliga verksamhet. Ett antirasistiskt arbete är således inte ett vaccin mot rasistiska uttryck eller en garanti för att det inte finns några sådana.

9.2.6 Konkreta arbetsätt

För de individer som redan är involverade i den aktiva rasistiska gruppen anser vi dock att den typen av projekt som skolan genomför har liten eller ingen verkan alls vilket troligtvis inte heller är meningen. De handlar till största del om opinionsbildning och att stärka eleverna på skolan i deras antirasistiska åsikter. För de ungdomar som redan tillhör en aktiv rasistisk grupp hävdar vi precis som en av arrangörerna till Stocken och Krocken, att det krävs mer handgripliga arbetsformer. Naturligtvis är det även viktigt att föra en dialog med individerna från den aktiva rasistiska gruppen och diskutera den ideologi och livsstil de är anslutna till, men det behövs även konkreta arbetsmetoder som gör att de tvingas till nya ställningstaganden. Detta var något som Stocken lyckades med. Samarbetet mellan ungdomarna var en förutsättning för att de skulle klara av vandringen och då spelade det inte längre någon roll vad de enskilda individerna hade för bakgrund eller åsikter. Detta knyter an till den kontakthypotes vi beskev som handlade om att olika etniska grupper får bättre kontakt om de träffas och samverkar men de måste ha lika mycket makt och ett gemensamt mål att sträva mot. Både Stocken och Krocken, samt även Rainbow, bygger också på spännande och kraftiga upplevelser och spänningssökande vara en anledning till att individer går med i aktiva rasistiska grupper. Sökandet efter manlighet med en extrem manlighet i fokus är också ofta en del av livet i den aktiva rasistiska gruppen. Att skapa spännande aktiviteter där killar får möjlighet att utveckla och testa sin manlighet i en positiv miljö och kan därför bli det alternativ som behövs. Helst ska detta alternativ finnas redan innan individer går med i aktiva rasistiska grupper och således vara en förebyggande åtgärd. Dessutom krävs det för sådana här projekt ledare med kännedom och kunskap om rasismens olika former som kan arbeta aktivt med värderingsfrågor. Det är också viktigt att ha kunskap om de faktorer som kan göra att individer går med i aktiva rasistiska grupper samt de processer som tar vid när individen är medlem i gruppen. Inte minst är detta viktigt eftersom vissa åtgärder snarare kan pressa individen in i den aktiva gruppen snarare än ut ur den.

9.2.7 Kontinuitet i det antirasistiska arbetet

Stocken, Krocken samt även Rainbow är alltså konkreta exempel på hur Klippans kommun har jobbat med bland annat ungdomar som har kopplingar till den aktiva rasistiska gruppen i

samhället eller för att förebygga medlemskap i den aktiva rasistiska gruppen. Det fanns till Stocken och Krocken en del uppföljningsträffar som således skapades en kontinuitet i projekten. Förutom dessa två projekt som vi huvudsakligen har utgått ifrån finns det ytterligare insatser som har gjorts gentemot dessa ungdomar som inte redovisas i denna uppsats och det är därför möjligt att det finns större kontinuitet i arbetet än vad som framgår av ovanstående. Just nu finns det dock inget handgripligt projekt likt Stocken och Krocken för att arbeta med individer som är med i den aktiva rasistiska gruppen i Klippans kommun. Dessa projekt genomfördes år 1996 och 1997 och sedan dess har det, så vitt vi vet, endast genomförts ytterligare ett konkret projekt, paintballprojektet Rainbow, som även det genomfördes 1997 och som riktade sig till medlemmarna i den aktiva rasistiska gruppen. Dessa projekt har dessutom varit tidsmässigt begränsade och alltså inte pågått under lång tid. Vi tycker att det är svårt att förstå varför kommunen inte har fortsatt med det konkreta arbetssätt som fanns i Stocken och Krocken eftersom dessa projekt verkar ha haft ett positivt utfall. För att få ett gott resultat i ett antirasistiskt arbete krävs det kontinuitet och även om dessa projekt lyckades med sina målsättningar vid tiden för deras genomförande menar vi att kontinuiteten och det långsiktiga perspektivet saknas. Detta har också visat sig genom att några av Stockens deltagare från den aktiva rasistiska gruppen som började tveka på sin gruppstillhörighet efter projektets genomförande, numer återigen har börjat umgås i kretsar med kopplingar till den aktiva rasistiska gruppen. Vi anser att en förutsättning för att antirasistiskt arbete ska lyckas är kontinuitet. Att göra punktinsatser är sällan meningsfullt eftersom den eventuella effekt en punktinsats kan ha ofta går förlorad om den inte följs upp.

9.2.8 Vision och helhetsbild

Det finns i Klippans kommun ansatser för att finna konkreta lösningar på hur kommunen ska kunna arbeta med individer i den aktiva rasistiska gruppen och för att förebygga medlemskap i denna grupp. Vi anser dock att det saknas en helhetsbild och en vision om hur ett kontinuerligt och handgripligt antirasistiskt arbete bör gå till för att lyckas. Förhoppningsvis kan det antivåld-politiska programmet som är under uppbyggnad så småningom bidra med detta. Det finns i Klippans kommun personer med kompetens och kunskap om problemen och om de fick större uppbackning från kommunen skulle de kunna driva kontinuerliga antirasistiska projekt. För att kunna verka förebyggande och arbeta antirasistiskt är det av vikt att prioritera och satsa resurser annars finns det en risk att det i slutändan bara blir 'mycket snack och lite action' och det antirasistiska arbetet stannar vid att bara vara en bra tanke. En aspekt vi har stött på vid ett flertal tillfällen är att det finns drivkrafter som vill åstadkomma

förebyggande åtgärder och arbeta antirasistiskt men de stoppas exempelvis med motiveringen att det inte finns tillräckligt med resurser. Som vi ser det är ytterligare en del av problemet att det saknas en förståelse för vad rasism egentligen innebär. Ifall de öppna uttrycken för rasism skulle försvinna, det vill säga att den aktiva rasistiska gruppen försvinner, betyder inte det att det inte längre finns rasism i samhället. För att effektivt jobba emot rasism i samhället och emot aktiva rasistiska grupper, krävs det att arbetet riktar sig både mot de synliga och de subtila uttrycken. Eftersom det ena ger det andra måste rasismen bekämpas från olika håll.

9.3 Klämtar klockan för Klippans kommun?

Utifrån det material vi har samlat in om Klippans kommun tycker vi att det har funnits goda ansatser till ett antirasistiskt arbete. Samverkansgruppen och föräldragruppen arbetar med dessa frågor och det finns exempel på projekt som har lyckats. Det saknas dock kontinuitet och en helhetsbild av problematiken samt kunskap om rasismens olika skepnader. Den manifestation som genomfördes under våren 1999 fyller en funktion som opinionsbildare men en sådan tilldragelse går inte på djupet med problemet. Det samma gäller planschen 'för ett gladare Klippan' (se bilaga 2) som inte visar på en förståelse av problematiken eller på ett seriöst sätt försöker bearbeta den. Det är förståeligt att kommunen har satsat resurser på att motverka den öppna rasismen men vi skulle gärna se att diskussionen utvidgades till att även omfatta hur subtil rasism kan motverkas. Vår poäng är att ett antirasistiskt arbete för att vara framgångsrikt på sikt, måste ha en helhetsbild av fenomenet rasism och riktas mot både den öppna och subtila rasismen, vara förebyggande, vara kontinuerligt och baserat på kunskap samt byggas på en klar vision med målsättningar. Då återstår bara frågan; klämtar klockan för Klippans kommun? Vi hoppas att det antivåld-politiska programmet som är under uppbyggnad (se 2.1.1 "Samarbetet inleds") ska kunna bidra till att de aspekter vi efterlyser förankras i en politisk agenda mot rasism inom kommunen. Det är dock viktigt att poängtera att Klippans kommun inte är ensam om att ha svårigheter i bemötandet av denna problematik. Vi menar att det är nödvändigt att det sker en förändring både vad gäller tänkande och agerande i hela samhället i frågor som rör rasism men också att medvetenheten om rasismens olika uttrycksformer ökar inom alla olika samhällsnivåer. För att lyckas i det antirasistiska arbetet i Klippans kommun krävs det mod från kommunalpolitikerna att våga satsa på och prioritera dessa frågor. Först då kan det bli ett 'gladare' Klippan där klockorna klingar istället för att klämta.